

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI'NDA YER ALAN
ADALET DEĞERİNİN KAZANDIRILMASINDA DİRİLİŞ
ERTUĞRUL DİZİSİNİN ROLÜ**

Merve Gürgür

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren yirmi dört (24) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Merve
Soyadı : Gürgür
Bölümü : Sosyal Bilgiler Eğitimi
İmza :
Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Yer Alan Adalet Değerinin
Kazandırılmasında Diriliş: Ertuğrul Dizisinin Rolü
İngilizce Adı : The Role of Diriliş: Ertuğrul Series in Gaining the Value of Justice in
the Social Studies Curriculum

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Merve Gürgür

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Merve Gürgür tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda Yer Alan Adalet Değerinin Kazandırılmasında Diriliş Ertuğrul Dizisinin Rolü” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Bülent AKBABA

Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Bahadır KILCAN

Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Osman Çepni

Coğrafi Bilgi Sistemleri Anabilim Dalı, Karabük Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 29.08.2019

Bu tezin Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Çalışmamın başlangıcından bitişine kadar geçen tüm süreçte çekinmeden danışabildiğim saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Bülent AKBABA'ya, fikirleri ile bana her zaman yol gösteren, önerileri ile de çalışmama katkıda bulunan değerli hocam Doç. Dr. Bahadır KILCAN'a, yaşamım boyunca her anımda bana destek olan annem Filiz GÜRGÜR'e, babam Sefa GÜRGÜR'e ve abim Emrah GÜRGÜR'e, kardeş olarak nitelendirebileceğim kıymetli kuzenlerim Melike GÜRGÜR ve Gülce Begüm KOTANOĞLU'na son olarak da sevgili arkadaşlarım Elif İnci ÇAVUŞ'a ve Sefa Burak BAYSAL'a teşekkürlerimi sunarım.

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI'NDA YER ALAN
ADALET DEĞERİNİN KAZANDIRILMASINDA DİRİLİŞ:
ERTUĞRUL DİZİSİNİN ROLÜ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Merve Gürgür
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Ağustos, 2019

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan adalet değerinin kazandırılmasında Diriliş Ertuğrul dizisinin rolünü belirlemektir. Bu genel amaç doğrultusunda Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan adalet değerinin kazandırılmasında Diriliş Ertuğrul dizisinin rolü üzerinde cinsiyetin, anne eğitim durumunun, baba eğitim durumunun ve bir gün içerisinde televizyon izleme süresinin etkisinin olup olmadığı da alt amaçlar olarak belirlenmiştir. Araştırmada, karma araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmanın nicel safhasında deneysel araştırma modeli içerisinde ön test- son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmanın nitel safhasında ise görüşme modeli içerisinde standartlaştırılmış açık uçlu görüşme türü kullanılmıştır. Araştırmada çalışma grubu oluşturulurken amaçsal örneklem türlerinden kolay ulaşılabilir örneklem ve ölçüt örneklem kullanılmıştır. Tercih edilen ölçüt örneklem doğrultusunda Diriliş Ertuğrul dizisinin ele aldığı dönem olan Türkiye Selçuklu Devleti Dönemi'nin ve Anadolu'nun yurt edinme süreci ile ilgili kazanımların Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer aldığı 6. sınıf düzeyindeki öğrenciler, çalışma grubu olarak tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu; 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı'nın 1.Dönemi'nde Ankara ilinin Mamak ilçesinde bulunan bir ortaokulunun 6.sınıf düzeyindeki toplam 28 öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada, veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan 5'li Likert tipi tutum ölçeği ve görüşme formu kullanılmıştır. Uygulama sürecinde, "Adalet Değerine Yönelik Tutum Ölçeği" aracılığıyla

elde edilen veriler, SPSS Statistics 22 programına yüklenmiş ve analiz edilmiştir. Uygulama sürecinde altı sorudan oluşan "Adalet Değerine Yönelik Görüşme Formu" aracılığıyla katılımcılardan elde edilen bilgiler, içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. Araştırmanın nicel verilerinin sonucunda; uygulama sürecinde iki ayrı yöntemle sosyal bilgiler dersi gören grupların Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan adalet değerine yönelik tutum puanlarının deney öncesinden sonrasına anlamlı farklılık gösterdiği, farklı öğretim yöntemlerinin kullanıldığı gruplarda olmak ile tekrarlı ölçümler faktörlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan adalet değerine yönelik tutumlarının üzerindeki ortak etkilerinin anlamlı olduğu bulunmuştur. Deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin, adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney öncesinde ve sonrasında cinsiyet, anne ve baba eğitim durumu ile günlük televizyon izleme saatlerine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Araştırmanın nitel verilerinin sonuçları ise şöyledir: Deney grubu ve kontrol grubu katılımcılarına yönlendirilen "*Günlük hayatımızda adaletli davranmanın önemi sizce nedir?*" sorusuna verilen cevaplar neticesinde; "*Bireysel Mutluluk*", "*Hakların Farkındalığı*", "*Toplumsal Yaşam*", "*Hoşgörü*", "*Gelişmişlik Düzeyi*", "*Kişisel Hakların Korunması*" isimli temalar oluşturulmuştur. Deney grubu ve kontrol grubu katılımcılarına yönlendirilen "*Bir devletin kurulmasında ve varlığını devam ettirebilmesinde adalet değerinin önemi sizce nedir?*" sorusuna verilen cevaplar neticesinde; "*Siyasi Varoluş*", "*Toplumsal Yaşam*", "*Hakimiyet Süresi*", "*Bilimsel ve Ticari Gelişme*", "*Olumsuz*", "*Dünya Siyasetinde Etkin Olmak*", "*Yaşam Şartları*", "*Egemenlik Hakları*", "*Kişisel Hakların Korunması*", "*Gelişmişlik Düzeyi*" isimli temalar oluşturulmuştur. Deney grubu ve kontrol grubu katılımcılarına yönlendirilen "*Sizce kitle iletişim araçlarının (televizyon, internet, cep telefonları vb.) adalet değerinin kazandırılmasında nasıl bir etkisi vardır?*" sorusuna verilen cevaplar neticesinde; "*Güncellik*", "*Dikkat Çekicilik*" ve "*Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi*", "*Gerçek Yaşama Etkisinin Olmaması*", "*Olumsuz Örnekler Barındırması*" ve "*Zararlı Etkilerinin Olması*", "*Bilgilendirici Olması*", "*Ulaşılabilirlik*", "*Yaşam Şartları*", "*Tercih Edilme Oranı*", "*İçerik*", "*Uygulama İmkânının Olmaması*", "*Sosyal Hayat*" isimli temalar oluşturulmuştur. Deney grubu katılımcılarına ve kontrol grubu katılımcılarına yönlendirilen "*Sizce kitle iletişim araçlarında (televizyon, internet, cep telefonları vb.) yayınlanan programlar adalet değerini nasıl yansıtmaktadır?*" sorusuna verilen cevaplar neticesinde; "*İçerik*", "*Ulaşılabilirlik*", "*Güvenirlilik*", "*Bilinçli İzleyicilik*", "*Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi*", "*Bilgi Sağlaması*", "*Güncellik*" ve "*Farklı Görüşleri Barındırması*", "*Anlaşılma Düzeyi*" isimli temalar oluşturulmuştur. Deney grubu katılımcılarına ve kontrol grubu katılımcılarına yönlendirilen "*Bireylere adalet değerinin kazandırılması için sizce neler yapılabilir?*" sorusuna verilen cevaplar neticesinde; "*Hayatta Uygulanmalı*", "*Daha Çok Kişiye Hitap Edilmeli ve Dikkat Çekilmeli*", "*Açıklık*", "*Hayata Yansıtılmalı*", "*Hakların Korunması*", "*Toplumsal Hayat*", "*Olumsuz*" isimli temalar oluşturulmuştur. Deney grubu ve kontrol grubu katılımcılarına yönlendirilen "*Sizce adalet değerinin kazandırılmasında sosyal bilgiler dersinin etkisi nedir?*" sorusuna verilen cevaplar neticesinde; "*İçerik*", "*Hayatilik İlkesi*", "*Sahip Çıkması*", "*Bilgilendirici Olması*" isimli temalar oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Adalet değeri, Diriliş Ertuğrul dizisi, karma araştırma, sosyal bilgiler.

Sayfa Adedi : 177

Danışman : Doç. Dr. Bülent AKBABA

**THE ROLE OF DIRILIŞ: ERTUĞRUL SERIES IN GAINING THE
VALUE OF JUSTICE IN THE SOCIAL
(Master's Thesis)**

**Merve Gürgür
GAZI UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
August, 2019**

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the role of Diriliş Ertuğrul series in gaining the value of justice in the Social Studies Curriculum. In line with this general purpose, it has been determined whether gender, mother education status, father education status and the duration of watching television in one day have an effect on the role of Diriliş Ertuğrul series in gaining the value of justice in Social Studies Curriculum. In the research, mixed research design was used. In the quantitative phase of the study, a quasi-experimental design with pre-test and post-test control groups was used within the experimental research model. In the qualitative phase of the research, standardized open-ended interview type was used within the interview model. In the study, easily accessible sampling and criterion sampling, which is one of the purposive sample types, were used while forming the study group. Preferred measure samples in accordance with the resurrection Ertugrul sequence of the period was handled Turkey Seljuk State Period and students in the 6th grade level that takes place in Social Studies Program of the respective acquisitions by Anatolian homeland process, was chosen as the study group. The study group of the research; In the first semester of the 2018-2019 academic year, a total of 28 students in the 6th grade level of a secondary school in Mamak district of Ankara province. In the study, 5-point Likert-type attitude scale and interview form prepared by the researcher were used as data collection tool. During the implementation process, the data obtained through the um Attitude Scale towards Justice Value " were loaded into SPSS Statistics 22 program and analyzed. The information obtained from the participants was analyzed through content analysis through the Interview Form on the Value of Justice which consisted of six questions during the implementation process. As a result of the quantitative data; In the application process, it was found out that the attitude scores of the groups who took social studies course with

two different methods towards the value of justice in Social Studies Course Curriculum showed significant difference after the experiment, after being in groups where different teaching methods were used and the repeated measures factors were included in the Social Studies Course Program. The common effects on attitudes towards the value of justice were found to be significant. There was no significant difference between the attitudes of the students in the experimental and control groups towards the value of justice before and after the experiment according to gender, mother and father education level and daily television watching hours. The results of the qualitative data of the research are as follows:

"What is the importance of being fair in daily life?" Directed to the experimental and control group participants. As a result of the answers given to the question; *"TeIndividual Happiness"*, *"Awareness of Rights"*, *"Social Life"*, *"Tolerance"*, *"Advanced Level"*, *"Protection of Personal Rights"* tem were created.

"What is the importance of the value of justice for founded a state and survived the?" Directed to the experimental and control group participants. As a result of the answers given to the question; *"Political Existence"*, *"Social Life"*, *"Domination Perdioid"*, *"Scientific and Commercial Development"*, *"Negative"*, *"Being Active in World Politics"*, *"Life Conitions"*, *"Sovereign Rights"*, *"Protection of Personal Rights"*, *"Advanced Level"* tem were created.

"How does mass media (television, internet, mobile phones, etc.) have the impact on gained the justice value?" Directed to the experimental and control group participants. As a result of the answers given to the question; *"Actuality"*, *"Attractiveness"*, *"Associated with Real Life"*, *"No Impact on Real Life"*, *"Having Negative Samples"*, *"Having any Harmful Effect"*, *"Life Condition"*, *"Informative"*, *"Rate of Preference"*, *"Content"*, *"Lack of Application"*, *"Social Life"*, *"Accesibility"* tem were created.

"How do programmes in mass media (television, internet, mobile phones, etc.) reflect the justice value?" Directed to the experimental and control group participants. As a result of the answers given to the question; *"Content"*, *"Accessibility"*, *"Reliability"*, *"Viwership with Consicaus"*, *"Association with Real Life"*, *"Information Provision"*, *"Actuality"*, *"Level of Understanding"* were created.

"What do you think can do to gain the justice value?" Directed to the experimental and control group participants. As a result of the answers given to the question; *"Should be Apllied in Life"*, *"Should Adress More People and Attention Should be Drawn"*, *"Openness"*, *"Should be Reflected in Life"*, *"Right Should Protect"*, *"Social Life"*, *"Negative"* were created.

"What is the effect of social studies lesson on gained the justice value?" Directed to the experimental and control group participants. As a result of the answers given to the question; *"Content"*, *"Life Principles"*, *"Owership"*, *"Informative"* were created.

Key Words : The value of justice, Diriliş:Ertuğrul series, mixed research, social studies

Total Pages : 177

Supervisor : Assoc. Prof. Bülent AKBABA

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ABSTRACT.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xviii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1 Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	6
1.5. Araştırmanın Varsayımları	6
1.6. Tanımlar.....	6
BÖLÜM II	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1 Sosyal Bilgiler Nedir?	7
2.2 Sosyal Bilgiler Yaklaşımları	9

2.2.1 Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler.....	9
2.2.2 Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler	9
2.2.3 Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler	10
2.3 Sosyal Bilgilerin Dünya Tarihindeki Gelişimi	10
2.4 Sosyal Bilgilerin Türkiye’deki Gelişimi	12
2.5 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	14
2.5.1 Programın Yapısı	14
2.5.1.1 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Öğrenme Alanları	15
2.5.1.2 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Temel Beceriler	16
2.5.1.3 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Değerler	19
2.6 Değer	22
2.6.1 Değerlerin Özellikleri	24
2.6.2 Değerlerin Sınıflandırması	27
2.6.3 Değerler Eğitimi	31
2.6.4 Değer Eğitimi Yaklaşımları.....	35
2.6.4.1 Değer Telkin (Doğrudan Öğretim) Yaklaşımı	35
2.6.4.2 Değer Açıklama (Belirginleştirme) Yaklaşımı.....	36
2.6.4.3 Değer Analizi Yaklaşımı.....	37
2.6.4.4 Ahlaki Muhakeme (İkilem) Yaklaşımı	37
2.7. Sosyal Bilgiler Dersinde Kitle İletişim Araçlarının, Filmlerin ve TV Dizilerinin Kullanımı	38
2.7.1 Filmleri ve TV Dizilerini Temin Etme	39
2.7.2 Filmlerin ve TV Dizilerinin Seçiminde Dikkat Edilecek Hususlar	39
2.7.3 Film ve TV Dizisi Gösterimi Öncesi Dikkat Edilecek Hususlar	39
2.7.4 Film ve TV Dizisi Gösterimi Sırasında Dikkat Edilecek Hususlar	40
2.7.5 Film ve TV Dizisi Gösterimi Sonrasında Dikkat Edilecek Hususlar	41

2.7.6 Sosyal Bilgiler Öğretiminde Filmlerin Ve Tv Dizilerinin Kullanılmasının Yararlılıkları	41
2.7.7 Sosyal Bilgiler Öğretiminde Filmlerin Ve TV Dizilerinin Kullanılmasının Sınırlılıkları	42
2.8 İlgili Araştırmalar	42
2.8.1 Değerler Eğitiminde Kitle İletişim Araçları, Filmler ve Çizgi Filmler ile İlgili Olan Araştırmalar	42
2.8.2 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Eğitime Yönelik 2017-2019 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Tez Çalışmaları	47
BÖLÜM III.....	57
YÖNTEM	57
3.1 Araştırmanın Deseni	57
3.2 Çalışma Grubu.....	58
3.3 Veri Toplama Aracı	60
3.3.1. Tutum Ölçeğinin Geliştirilme Süreci	60
3.3.1.1. <i>Ölçeğin Geçerliliğine İlişkin Bulgular</i>	<i>62</i>
3.3.1.2 <i>Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular.....</i>	<i>64</i>
3.3.2 Görüşme Formunun Geliştirilme Süreci	64
3.4 Uygulama Aşaması.....	64
3.5 Verilerin Analizi.....	71
BÖLÜM IV	73
BULGULAR VE YORUM	73
4.1. Adalet Değerine Yönelik Tutum Ölçeği Sonuçlarına Yönelik Bulgular ve Yorumlar.....	73
4.2. Görüşme Formu Sonuçlarına Yönelik Bulgu ve Yorumlar	82
4.2.1. Deney Grubuyla Gerçekleştirilen Ön Görüşmeye Yönelik Bulgular ve Yorum.....	82

4.2.2 Deney Grubuyla Gerçekleştirilen Son Görüşmeye Yönelik Bulgular ve Yorum.....	94
4.2.3. Kontrol Grubuyla Gerçekleştirilen Ön Görüşmeye Yönelik Bulgular ve Yorum.....	108
BÖLÜM V	122
SONUÇ	122
5.1 Nicel Verilerin Analizinde Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar	122
5.2 Nitel Verilerin Analizinde Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar	123
5.3 Tartışma	142
5.4 Öneriler	144
KAYNAKÇA	145

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Yer Alan Öğrenme Alanlarının 5. Sınıf Düzeyindeki Kazanım Sayıları, Süre Oranları ve Ders Saatlerinin Dağılımı.....	15
Tablo 2 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Yer Alan Öğrenme Alanlarının 6. Sınıf Düzeyindeki Kazanım Sayıları, Süre Oranları ve Ders Saatlerinin Dağılımı.....	16
Tablo 3 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Yer Alan Öğrenme Alanlarının 7. Sınıf Düzeyindeki Kazanım Sayıları, Süre Oranları ve Ders Saatlerinin Dağılımı.....	16
Tablo 4 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Yer Alan Beceriler	17
Tablo 5 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda 5.Sınıf Düzeyinde Yer Alan Beceriler.....	17
Tablo 6 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda 6.Sınıf Düzeyinde Yer Alan Beceriler.....	18
Tablo 7 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda 7.Sınıf Düzeyinde Yer Alan Beceriler.....	19
Tablo 8 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Yer Alan Değerler	20
Tablo 9 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda 5.Sınıf Düzeyinde Yer Alan Değerler.....	20
Tablo 10 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda 6.Sınıf Düzeyinde Yer Alan Değerler.....	21
Tablo 11 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda 7. Sınıf Düzeyinde Yer Alan Değerler.....	22

Tablo 12 <i>Schwartz'ın Değer Listesi'nde Değerlerin Birey Düzeyi Güdüsel Tipleri</i>	29
Tablo 13 <i>Erol Güngör'ün Yapmış Olduğu Değerler Sınıflandırılması</i>	30
Tablo 14 <i>Çalışma Grubunun Şube ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı</i>	59
Tablo 15 <i>Çalışma Grubunun Anne Eğitim Durumuna Göre Dağılımı</i>	59
Tablo 16 <i>Çalışma Grubunun Baba Eğitim Durumuna Göre Dağılımı</i>	59
Tablo 17 <i>Çalışma Grubunun Bir Gün İçerisindeki Televizyon İzleme Durumuna Göre Dağılımı</i>	60
Tablo 18 <i>Tutum Ölçeğinin Geliştirilme Sürecindeki Çalışma Grubunun Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı</i>	61
Tablo 19 <i>Ölçeğin Faktörlere Göre Yapılan Faktör Analizi Sonucunda Ölçekte Kalan Maddeler ve Faktör Yükleri</i>	63
Tablo 20 <i>Adalet Değerine Yönelik Görüşme Formunda Yer Alan Sorular</i>	64
Tablo 21 <i>Deney Grubu Uygulama Süreci</i>	69
Tablo 22 <i>Kontrol Grubu Uygulama Süreci</i>	70
Tablo 23 <i>Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Adalet Değerine Yönelik Tutumlarının Ön Test-Son Test Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri</i>	73
Tablo 24 <i>Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Adalet Değerine Yönelik Tutumlarının Ön Test Puanlarının Farklılığı İçin Bağımsız t-Testi Sonuçları</i>	74
Tablo 25 <i>Deney ve Kontrol Grubunda Yer Alan Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Adalet Değerine Yönelik Tutumlarının Ön Test-Son Test Puanlarına İlişkin Tekrarlı Ölçümler İçin İki Faktörlü ANOVA Sonuçları</i>	75
Tablo 26 <i>Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımına İlişkin Mann Whitney U-testi Sonuçları</i>	76
Tablo 27 <i>Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımına İlişkin Mann Whitney U-testi Sonuçları</i>	76
Tablo 28 <i>Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımına İlişkin Mann Whitney U-testi Sonuçları</i>	76

Tablo 29 Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımına İlişkin Mann Whitney U-testi Sonuçları.....	77
Tablo 30. Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Anne Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	77
Tablo 31 Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Anne Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	77
Tablo 32 Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Anne Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	78
Tablo 33 Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Anne Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	78
Tablo 34 Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları	79
Tablo 35 Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	79
Tablo 36 Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	79
Tablo 37 Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	80
Tablo 38 Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Günlük TV İzleme Saatlerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	80
Tablo 39 Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Günlük TV İzleme Saatlerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	81
Tablo 40 Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Günlük TV İzleme Saatlerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	81
Tablo 41 Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Günlük TV İzleme Saatlerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	81
Tablo 42 1. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar	83
Tablo 43 2. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar	85

Tablo 44 3. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar.....	87
Tablo 45 4. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar.....	89
Tablo 46 5. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar....	91
Tablo 47 6. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar.....	93
Tablo 48 1. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar.....	95
Tablo 49 2. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar.....	98
Tablo 50 3. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar.....	100
Tablo 51 4. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar.....	103
Tablo 52 5. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar.....	105
Tablo 53 6. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar.....	107
Tablo 54 1. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar...	109
Tablo 55 2. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar.....	110
Tablo 56 3. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar.....	113
Tablo 57 4. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar.....	116
Tablo 58 5. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar.....	118

Tablo 59 6. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar	121
--	-----

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
TDK	Türk Dil Kurumu
K	Katılımcı
s.	Sayfa
akt.	Aktaran

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölüm; araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve araştırmaya ait gerekli tanımlardan meydana gelmektedir.

1.1 Problem Durumu

İnsanlar, değerlerle örülü bir dünyada yaşamaktadırlar. Hangi çağda ve hangi kültür çevresinde yaşadığı farketmeksizin, insan kendini değer dünyası içerisinde inşa eder (Poyraz, 2013, s. 85). Öznel olarak nitelendirebileceğimiz değer duygusu, doğuştan değildir, insanların yaşamı sırasında kazanılır. Öte yandan insanın doğuştan getirdiği ancak ortaya çıkması için belli bir olgunluğa erişimin gerektiğine inanılan iyiyi kötünden ayırma yetisi yani vicdan, değer duygusu için güçlü bir temel oluşturur (Soykan, 2013, s. 52).

Bir toplum, kendini diğer toplumlardan ayıran değerlerini veya değerler sistemini yitirmeye başlamışsa en güçlü kabul edilen sosyal aracını kaybetmeye başlamış demektir. Değerler sisteminden kastedilen, insanların neyi isteyeceğine, neyi cezalandıracağına, neyi yasaklayacağına veya neyi ödüllendireceğine karar vermesidir (Avcı, 2013, s. 822). Bir toplumu oluşturan bireylerden kendi değerlerine uygun davranışlar sergileyebilmesini beklemek için öncelikle bireyleri değer konusunda bilgi ve bilinç sahibi yapmak gerekmektedir (Yeşil ve Aydın, 2007, s. 71).

Değerler görecelidir. Bunun bilinmesine rağmen değerler eğitiminin kişiler üzerinde yol gösterici bir yanı olduğu da göz ardı edilmemelidir. Değerler eğitimi, saygı, sevgi, sorumluluk, dürüstlük ve adalet gibi evrensel değerleri vurgular ve öğrencilerin bunları

anlamalarını, yaşamalarını ve bu değerlere önem vermelerine yardımcı olur (Altan, 2011, s. 56).

Okul öncesi değer eğitiminde özellikle aile etkindir. Okul döneminde ise aile etkili olmakla beraber; okul, medya, arkadaş çevresi gibi etkenler bireyi yönlendirme gücüne sahip olmaktadır (Yeşil ve Aydın, 2007, s. 80). Okullarda gerçekleştirilen değerler eğitiminin amaçlarından birisi de öğrencilerin sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişiliğe sahip olmalarını sağlamaktır. Bu amaç aynı zamanda eğitimin en temel amacıdır. Çünkü bu amaç gerçekleştirilmedikten sonra diğer amaçların gerçekleştirilmesi çok fazla anlam ifade etmez (Aydın, 2010, s. 2). Okullarda gerçekleştirilen değerler eğitimi aşamasında sosyal bilgiler dersi de önemli bir rol almaktadır. Sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin toplumda aktif birer vatandaş olma becerisini kazandırılması hedeflenirken verilen değer eğitimiyle de kişinin hayatında kendi değerlerini oluşturma sürecine rehber olunması amaçlanmaktadır.

Değerler eğitimi evde başlayıp okulda devam eden bir süreç olarak değerlendirilebilir. Bu süreç içerisinde özellikle aile ve öğretmenler önemli bir yer almaktadır. Çünkü model olarak öğrenmenin etkili olduğu çocukluk döneminde, çocukların çevresinde bulunan kişiler önem arz etmektedir. Ancak günümüzde toplumsal yaşamın giderek değişmesi nedeniyle değer öğretiminde yalnızca aile ve öğretmen etkili olmamaktadır. Çalışan annelerin çocuklarının küçük yaştan itibaren aileden uzak kalması, çocukların kreşte veya bakıcıyla fazla vakit geçirmesi gibi etkenler değer eğitiminde etkili olan faktörleri çeşitlendirmektedir. Medya, internet, bilgisayar bu faktörler arasında sayılabilir. Bu nedenle teknolojinin giderek gelişerek yaygınlaştığı ve buna bağlı olarak birçok alanda değişimin yaşandığı günümüzde değerler eğitiminin önemi giderek artmaktadır (Ateş, 2007, s. 43).

Değerler öğretilir ve öğrenilebilir olgulardır. Çeşitli yaklaşım ve yöntemlerle kişilere değerler aktarılmaya çalışılmaktadır. Ancak bahsedilen aktarım süreci geçmişe göre günümüzde daha da zor bir süreçtir. Buna sebep olan etken, eskiden toplum tarafından kabul edilen birçok değer yaşantı yoluyla aktarılabilirken günümüzde sadece bu yöntem yeterli olmamaktadır. Artık hem okulların hem de ailelerin daha fazla çaba göstermeleri gerekmektedir. Çünkü çocukların kendi değerler sistemini oluştururken etkilenebileceği seçenekler artmıştır. Bundan dolayı değer aktarımı sırasında dünyada meydana gelen yeni gelişmeler ve eğilimler dikkatli bir şekilde takip edilmelidir (Gömleksiz, 2013, s. 728-729).

Değerler eğitimi sırasında bireylerin gelişim özellikleri, öğrenme tarzları ve hazırbulunuşluluk düzeyleri ile ilgileri, ihtiyaçları ve beklentileri dikkate alınmalıdır. Değerler eğitimi sırasında uygulanacak yöntemler seçilirken bireylerin bu özellikleri dikkate alınmalıdır. Değer eğitimi sırasında öğrencilere yaparak yaşayarak öğrenme, model alma, gözlem, filmler izletme gibi yöntem ve teknikler kullanılabilir (Aktepe, 2010, s. 76).

Değerler eğitimi soyut kavramlardan oluşmaktadır ve bu durum süreci zorlaştırmaktadır çünkü soyut kavramları öğrencilerin içselleştirmesi zordur. Bu nedenle değer eğitimi sırasında etkinlik temelli eğitim yapılmalıdır. Hikâyeler, önemli şahsiyetler, örnek olaylar, geziler, filmler bu süreçte kullanılırsa soyut olan değerler somut hâle gelebilecektir. Ayrıca çocuklar hikâyelere, masallara, filmlere karşı büyük bir ilgi duymaktadır çünkü bunlar çocuğun hayal gücünün gelişmesinde etkili unsurlardır (Aktepe, 2010, s. 77). Günümüzde çocukları etkileyen etkenlerden birisi de kitle iletişim araçları özellikle de televizyondur. Çocuklar, televizyonda gördükleri değerleri benimseme eğilimindedirler (Bacanlı, 2011, s. 21).

Çok değil yaklaşık 40-50 yıl öncesinde kültürün aktarımı ve devamlılığını sağlayan faktörler; bireyler, gruplar ve kurumlar arasında gerçekleşen etkileşim iken günümüzde bu faktörlerin yerini elektronik medya ve televizyon almaktadır (Cesur ve Parker, 2007, s. 106).

İçinde bulunduğumuz yüzyılın en belirgin özelliği teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler ve değişimlerdir. Bu değişimler; başta kitle iletişim araçları olarak birçok ögenin nitelik ve nicelik olarak gelişim ve değişimine neden olmuştur. Kitle iletişim araçlarında meydana gelen bu değişimler toplumu da etkilemektedir. Bahsedilen kitle iletişim araçlarında meydana gelen değişimler özellikle geçiş döneminde olan toplumları daha çok etkilemektedir. Ülkemizde özellikle televizyonlarda yayınlanan dizilerin toplum üzerindeki olumsuz etkileri çok sık gündeme gelmektedir. Ancak toplumu olumsuz yönde bu kadar güçlü etkileyebileceğine inanılan kitle iletişim araçlarının olumlu etkiler üzerinde de bu denli güçlü olabileceği düşünülmelidir. Kitle iletişim araçları içerisinde özellikle çok izlenmesi ve toplum tarafından benimsenmesi nedeniyle televizyon dizileri ve dizi kahramanları toplum için önemli birer kaynaktır. Dizilerde oynayan karakter aslında başka bir dünyaya ait gibi görünse de ortak gelenek ve görenekler içerisinde yaşaması toplumdaki değerlerin uygulanmasına ivme kazandırabilecek bir etken hâline gelmesini sağlamaktadır (Cılızoğlu, 2011, s. 93). Bu düşünceden yola çıkarak adalet değerinin

kazandırılması aşamasında, içerisinde sıkça adalet değerine vurgu yapılan Diriliş: Ertuğrul dizinin rolünü belirlemek amacıyla bu çalışma düzenlenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan adalet değerinin kazandırılmasında Diriliş Ertuğrul dizisinin rolünü belirlemektir.

Bu genel amaç doğrultusunda aşağıda verilen alt amaçlara da cevap aranmıştır:

1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan adalet değerinin kazandırılmasında Diriliş Ertuğrul dizisinin rolü üzerinde cinsiyet farklılığının etkisi var mıdır?
2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan adalet değerinin kazandırılmasında Diriliş Ertuğrul dizisinin rolü üzerinde anne eğitim durumu farklılığının etkisi var mıdır?
3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan adalet değerinin kazandırılmasında Diriliş Ertuğrul dizisinin rolü üzerinde baba eğitim durumu farklılığının etkisi var mıdır?
4. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan adalet değerinin kazandırılmasında Diriliş Ertuğrul dizisinin rolü üzerinde bir gün içerisindeki televizyon izleme süresi farklılığının etkisi var mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Teknolojinin hızla gelişiyor olması, insanların hayatlarının tüm alanlarını etkilemektir. Teknoloji hızla gelişmekte ve hayatımızdaki bütün alanlara yayılmaktadır. Eğitim de bu alanlardan bir tanesidir. Gelişen dünyada eğitim de gelişmekte, kendi bünyesine çeşitli materyaller eklemektedir. Zaman geçtikçe kullanımı yaygınlaşan ve önem kazanan materyaller arasında filmler ve TV dizileri de yer almaktadır. Gelişmeler neticesinde televizyon insanların vazgeçilmezi hâline gelmiş, hayatlarını, yaşam tarzlarını etkileyen bir ürün konumuna gelmiştir. Muhakkak ki bu etkileşimden çocuklar da kendi paylarına düşeni almışlardır. Çocuklar da birçok TV dizisi takip etmekte, oradaki karakterleri kendilerine örnek almaktadırlar.

Ülkemizde 90'lı yıllardan bu yana özel televizyon yayıncılığına geçiş ve televizyon programlarındaki görece çeşitlilik, ülkemiz insanının ekrana daha bağımlı hâle gelmesine yol

açmıştır. Yapılan bilimsel araştırmalarda, Türkiye’deki televizyon izlenme oranının günde ortalama 4-5 saat olduğu görülmektedir. Bir kişi yılın %19’unu televizyon izleyerek geçirmektedir. Kişinin yılın %33’ünü uyuyarak, %33’ünü çalışarak, %14’ünü de bu etkinliklerin dışında kalan etkinliklerle geçirdiği göz önüne alındığında bu oranın oldukça büyük olduğu ortaya çıkmaktadır. Ülkemizdeki çocukların %82’si televizyon izleme, istediği programı seçme ve istediği kadar ekran başında kalma kararlarını kendilerinin verdiğini söylemektedirler. Başka bir ifade ile söylersek televizyonun yoğun etkisinin en hassas alıcısı durumundaki çocukların maalesef %82’lik gibi büyük bir kısmı bu etkinliği, zamanını ve süresini kendileri tayin etmektedirler (Medya Okuryazarlığı Öğretim Programı Komisyonu, 2006, s. 5-6).

Çocukların hayatında bu kadar fazla etkiye sahip olan televizyonun, sosyal bilgiler dersinde uygun etkinliklerle kullanılması, öğrencilerin öğrenme hayatlarında olumlu etkiler yaratabileceği düşünülmektedir.

2005 yılında uygulamaya geçirilen Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 2017 yılında uygulamaya geçirilen Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, yapılandırmacı yaklaşımı esas alacak şekilde hazırlanmışlardır. Programların temel yaklaşımında yapılandırmacılığın tercih edilmesi bizlere artık eğitimden beklentilerin değiştiğini göstermektedir. Yapılandırmacı yaklaşımda esas olan bilgi oluşturma sürecinde öğrencinin aktif olması, kendi bilgisini kendisinin inşa etmesidir. Yapılandırmacı yaklaşım da geçerli olan bilginin oluşturulma süreci, değer öğretimi için de geçerlidir. Öğrencilerden değer öğretimi sırasında zorla, baskıyla değerleri benimsenmesi yerine kendi değerlerini oluşturması ve o doğrultuda ilerlemesi beklenilmektedir. Bu sebeptir ki değer öğretimi sürecinde çeşitli materyallere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada öğrenciler tarafından çok sık kullanılan televizyondan faydalanılabileceği düşünülmektedir. Televizyon doğru ve etkili bir şekilde kullanıldığı zaman çocuklar üzerinde olumlu etkiler yaratabilmektedir. Çocuklar, televizyon kanallarında yayınlanan dizileri sıklıkla izlemeyerek ve oradaki karakterleri kendilerine örnek alarak onlar gibi davranmaya başlamışlardır. Bu sebeptir ki çocukların izleyecekleri diziler önemle seçilmeli, dizilerdeki karakterler dikkatle analiz edilmelidirler. Bu çalışmada kullanmayı planladığımız Diriliş Ertuğrul dizisi, Türk örf, adet, gelenek ve göreneklerini yansıtan bir dizi olduğu düşünülmektedir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda kazandırılması amaçlanan değerlerin de birçoğunu bünyesinde barındıran bir dizidir. Bu sebeple bu araştırmada çocukların televizyona olan dikkatlerini, değer öğretimi boyutunda kullanmak amaçlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

1. 2018-2019 eğitim öğretim yılında Ankara ili Mamak ilçesinde bulunan bir ortaokulda okuyan 6.sınıf öğrencileri ile,
2. Diriliş Ertuğrul dizisinin bölümleri arasından seçilen 11 sahne ile,
3. Araştırmaya katılan öğrencilerin tutum ölçeğine ve standartlaştırılmış açık uçlu görüşmeye verdikleri cevaplarla,
4. Veri toplamak amacıyla kullanılan; "Adalet Değerine Yönelik tutum Ölçeği" ve "Adalet Değerine Yönelik Görüşme Formu" ile sınırlıdır.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

1. Araştırmaya katılan 6.sınıf düzeyindeki öğrencilerin araştırma kapsamında samimi davrandıkları,
2. Uygulama aşamasında tercih edilen Diriliş Ertuğrul dizisinin adalet değerini yansıtmak için uygun olduğu varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

- a. Değer: Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü (TDK Sözlüğü, 2011, s. 607).
- b. Adalet: Herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk (TDK Sözlüğü, 2011, s. 24).
- c. Kitle iletişimi: Dağınık insan topluluklarının örgütlenmiş bir kaynaktan iletilen haberlere veya uyarılara aynı anda maruz kalması, birtakım kaynaklardan elde edilen bilgi ve haberlerin değişik araçlarla geniş halk topluluklarına yaygın olarak duyurulması, kitle haberleşmesi (TDK Sözlüğü, 2011, s. 1451).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Sosyal Bilgiler Nedir?

Günümüzde var olan eğitim kurumlarının işlevlerinden birisi de yeni yetişen kuşakları iyi birer vatandaş olarak yetiştirmektedir. Eğitim kurumları bu işlevini yerine getirirken bireylerin içinde yaşadığı toplumun kültürünü, tarihini, coğrafyasını ve kurumlarını tanımasını sağlar. Böylece bireyler, toplumdaki rollerin gerektirdiği davranışları, toplumun kendisine sağladığı olanakları ve bunlardan yararlanma yollarını kazanmış olur. Ülkemizde bireylere tüm bu bahsedilen bilgi ve becerilerin önemli bir kısmı 4. Sınıf düzeyinden itibaren öğrencilere verilen sosyal bilgiler dersi aracılığıyla kazandırılmaya çalışılır (Memişoğlu, 2008, s. 3).

Sosyal bilgiler dersi ortaokul kademesinde son derece hayati bir öneme sahiptir. Sosyal bilgiler dersi, bireylerin toplumsal bütünleşmesini amaç edinmesinin yanında bireylerin fiziksel ve ruhsal açıdan da sağlıklı ve mantıklı kararlar alabilen ve kararların sorumluluğunu taşıyabilen vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Er, 2010, s. 5). Zarillo'ya göre (2016, s. 3), sosyal bilgiler dersi sırasında çocuklar, geçmişle ve günümüzde yaşamış olan kişiler hakkında bilgi sahibi olurlar. Ayrıca bu ders sırasında çocuklar, daha etkin bir hâle gelirler ve bir düşünür, araştırmacı, okuyucu, yazar, konuşmacı, sanatçı ve teknoloji rolüne bürünebilirler. Öğrenciler üzerinde bu denli etkiler bırakabilen sosyal bilgiler dersinin tek bir tanımını yapmak ise mümkün değildir. Sosyal bilgiler dersi birçok eğitimci ve birçok kurum tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Yapılan tanımlamalardan bazıları şöyledir: Barr, Barth ve Shermis'e göre (2013, s. 16), sosyal bilgiler vatandaşlık öğretimini gerçekleştirmek için sosyal bilimlerin ve beşerî bilimlerin birleşmesiyle oluşan bir derstir. Sönmez'e göre (1997, s. 7), sosyal bilgiler

toplumsal gerçekleri kanıtlamaya dayalı bir bağ kurma sürecini ve bu süreç sonucunda elde edilen dirik bilgileri ifade eder.

Öztürk (2015, s. 4) ise sosyal bilgileri, değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı kararlar alabilen, problem çözebilen, etkin vatandaş özelliklerine uygun vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan ve bu amaçları gerçekleştirebilmek için sosyal ve beşerî bilimlerin bilgi ve yöntemlerini kaynaştıran bir öğretim programı olarak tanımlamıştır. Erden (tarihsiz, s.10) sosyal bilgileri, "İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır." şeklinde tanımlamıştır. Zarillo (2016, s. 4), sosyal bilgileri insan üzerine çalışma yapan ve çocukların bilgi edinmelerine, öğrenme süreçlerin kavramlarına ve aktif vatandaş olabilmelerine yardımcı olan ders olarak tanımlamaktadır. Şimşek (2016, s. 3) sosyal bilgileri, bireylerin yaşamlarında sağlıklı bir yol çizebilmelerini sağlamak amacını taşıyan ve kendini yenileyebilen dinamik bir çalışma alanı olarak tanımlamıştır.

Doğanay (2003, s. 17) ise sosyal bilgileri şöyle tanımlamıştır:

"Sosyal bilgiler; sosyal ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlanarak, insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman boyutu içinde disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen, becerikli, demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanıdır."

Tüm bu kişilerin yanı sıra ülkemizde 2005 yılında Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından oluşturulan öğretim programında sosyal bilgiler şu şekilde tanımlanmıştır:

"Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgileri konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleşmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelediği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir."

Sosyal bilgiler alanında dünyadaki en etkin kuruluş olan Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS), 1994 yılında sosyal bilgilerin tanımı şöyle yapmıştır:

"Sosyal bilgiler, okul programları içerisinde antropoloji, arkeoloji, iktisat, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyoloji gibi disiplinlerin yanı sıra insan üzerinden koordinasyonunu ve sistematik bir biçimde incelenmesini sağlar. Sosyal bilgilerin başlıca amacı gençlerin karşılıklı ilişkilerinin olduğu bir dünyada kültürel çeşitliliklere sahip demokratik bir toplumun vatandaşları olarak, kamu yararını gözetken bilinçli ve mantıklı kararlar alma becerilerinin gelişmesine yardımcı olmaktır."

Verilen tanımlara bakıldığında hepsinin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Ancak tanımlamalarda ortak bir nokta vardır, o da şudur: Yapılan tüm tanımlar sosyal bilgilerin,

bireylerin toplumda her konuda etkin bir rol oynamasını amaçladığını belirtmektedir. O hâlde sosyal bilgileri dersini, çeşitli sosyal bilimler alanlarından yararlanarak bireyleri toplumsal hayata hazırlayan bir ders olarak tanımlayabiliriz.

2.2 Sosyal Bilgiler Yaklaşımları

2.2.1 Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler

Vatandaşlık bilgisi aktarımı, sosyal bilgiler öğretimindeki en eski anlayıştır (Doğanay, 2003, s. 20). Bu yaklaşım, sosyal bilgiler dersinin ilk ortaya çıkış amacını gerçekleştirmek üzere ortaya atılmış bir yaklaşımdır. 1916 yılında ABD’de toplumsal dönüşümün bunalımından insanları kurtarmak amacıyla sosyal bilgiler dersi öne sürülmüş ve bu amacı gerçekleştirebilmek için vatandaşlık olarak sosyal bilgiler öğretimi esas alınmıştır (Safran, 2015, s. 8). Bu yaklaşımın özü kültürün devamlılığı için ihtiyaç duyulan, en çok arzu edilen bilgiler, değerler ve becerilerin telkin edilmesidir (Barr, Barth ve Shermis, 2013, s.16). Bu yaklaşıma göre, gençlerin hangi bilgi, değer ve tutumlarla donatılacağını yetişkinler daha iyi bilmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak programın içeriği yetişkinlerce belirlenmektedir. Yetişkinler tarafından belirlenen programda onlara göre doğru ve gerekli görülen bilgi, ilke, değer ve tutumlar yer alır (Doğanay, 2003, s. 20). Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler öğretimi en yaygın olan ve en çok kabul gören sınıf içi yaklaşımıdır. Bu yaklaşımı uygulayan ve savunanlar, yaklaşımın hedeflerinin sadece millet açısından değil ırkın devamı bakımından da önemli olduğuna inanmaktadırlar (Barr, vd., 2013, s. 30). Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler yaklaşımı en eski yaklaşım olmasına karşın aynı zamanda en tartışmalı yaklaşımdır. Bahsedilen tartışmaların sebebi ise öğrencilere aktarılması gereken değerler hakkında uzlaşıya varılamamasıdır (Aslan, 2016, s. 39).

2.2.2 Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler

"Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler öğretimi, öğretmenlerin öğrencilere sosyal bilim adamları tarafından kabul edilmiş ve araştırma yöntemleri, araştırma şekilleri ve dünyaya bakma yolları hakkında bilgi vermeyi istemeleri anlamına gelir" (Barr, vd., 2013, s 17).

Bu yaklaşımın temel amacı, sosyal bilimlerin temel ilke ve içerikleri ile sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiye ulaşırken kullandıkları yöntemi öğrencilere kazandırmaktır. Bu sayede

öğrenciler, dünyayı sosyal bilimcilerin araştırdığı ve düşündüğü gibi anlamaya çalışacaklardır (Doğanay, 2003, s. 21). Bu yaklaşımın dayanak noktası, sosyal bilimlere ait bilgi, beceri ve değerlerin kazanılmasının etkili vatandaşlık için en iyi hazırlık olduğudur. Bu yaklaşıma göre öğretme-öğrenme süreçleri ve programlar, sosyal bilimlerin yapısı ile ilgili gerekli bilgi toplama ve yorumlama süreçlerini içermelidir. Bu sayede öğrenciler, karmaşık ve iç içe girmiş dünyalarında karşılaşacakları sorunlarla başa çıkabilmeyi öğreneceklerdir (Öztürk, 2015, s. 5).

2.2.3 Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler

Bu gelenek, 20.yüzyılın başlarından itibaren John Dewey öncülüğünde ortaya çıkan felsefeden gelmektedir (Barr, vd., 2013, s. 17). "Bu yaklaşıma göre, sosyal bilgilerin amacı öğrencilerin bireysel ve toplumsal problemi tanımlama, analiz etme ve karar verme süreçlerini geliştirmesidir" (Erden, tarihsiz, sayfa 7). Bu görüşü savunanların temel amacı da vatandaşlıktır. Ancak vatandaşlığın anlamı noktasında diğer iki yaklaşımdan ayrılmaktadır. Bu yaklaşımı savunan araştırmacılara göre vatandaşlık; mantıklı iyi düşünülmüş ve dikkatli kararlar verebilmekle ilgilidir (Barr, vd., 2013 sayfa 23). Bu yaklaşımda önceden belirlenmiş bir içerik söz konusu değildir. Yapılacak etkinliklerle öğrencileri doğrudan ilgilendiren, etkileyen ve kaygılandıran güncel konu ve sorunlara dikkatlerini çekmek amaçlanmaktadır (Öztürk, 2015, s. 6).

2.3 Sosyal Bilgilerin Dünya Tarihindeki Gelişimi

Sosyal bilgiler eğitiminin hangi tarihte ve nerede başladığına dair kesin bilgiler bulunmamaktadır. Ancak Sönmez (1997, s. 7), fen ve sosyal bilimlerin insanoğlunun yaşamı kadar eskiye dayandığı savını ileri sürmüştür. Bu savını açıklarken de insanoğlunun doğada ve toplumda var olabilmesi ve yaşamını devam ettirebilmesi için doğanın ve toplumun bazı ilkelerini öğrenmek zorunda olduğunu belirtmiştir. Bu öğrenme sürecinde de fen bilimleri ve sosyal bilimlerinden yararlanılacağı için bu bilimlerin insanoğlunun yaşamı kadar eski olduğu görüşünü savunmuştur.

Sosyal bilgilerin kapsamına giren derslerin tarihçesini Antik Yunan'a kadar götürülebilir. Ancak bu derslerin yaygın ve etkin bir biçimde okul programlarına girişi XIX. yüzyılda Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde gerçekleşmiştir. Bahsedilen dönemde bu

dersler bütün ülkelerde tarih, coğrafya ve vatandaşlık gibi adlarla, tek disiplinli bir program anlayışıyla verilmiştir (Öztürk, 2015, s. 23).

Modern anlamda sosyal bilgiler eğitiminin gelişmesinde Avrupa'daki aydınlanma süreci ve Sanayi Devrimi etkili olmuştur. Bahsedilen bu iki gelişme toplumsal yapının biçimlenmesinde etkili olmuştur. Değişen toplumsal yapıyı biçimlendirme çabaları özellikle 19. yüzyılda sosyal bilimlerin gelişmesine katkı sağlamıştır (Aslan, 2016, s. 8). Sosyal bilgiler bir terim olarak ilk kez 1913 yılında Amerika'da kullanılmıştır (Evans, 2004, s. 21). 20.yüzyıl başlarında Amerikan toplumunda, ailenin geleneksel değerleri ve inançları birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Bu yüzyılda kentleşme, teknoloji, sosyal parçalanma, karmaşa gibi kavramlar baş göstermiştir. Başka bir deyişle sistem değişmeye başlamıştır. Amerikan toplumu, değerleri olmayan köksüz bir toplum hâline gelmeye başlamıştır. Bu durumu ortadan kaldırmak için çare, bir devlet okulu sisteminde tüm çocukları eğitmeye çalışmak olarak görülmüştür. Okul ise vekalet bir ebeveyn hâline gelmiş, geleneksel toplumda ev ve kilise merkezli kalmıştı. Ancak Amerikan toplumu değişim stresinden acı çekiyordu. Bu nedenle okuldaki müfredatın vatandaşlık eğitimi ile özel olarak ilgilenmesi amaçlandı (Barth, 1991, s. 6).

Bu amaç doğrultusunda, 1910 yılında Amerikan Eğitim Derneği, komiteler toplamaya başlamıştır. Bu komiteler 1913 yılında genişletilerek "Orta Öğretimi Yeniden Düzenleme Komitesi" adını almıştır. Bu komite tarafından çeşitli alt komiteler oluşturulmuştur. Bunlardan biri de Sosyal Bilimler Komitesi'dir. Bahsedilen komitenin ismi, Tomas Tesse Jonse'nin önerisi üzerine 1913 yılında "Sosyal Bilgiler Komitesi" olarak değiştirilmiştir. Böylece sosyal bilgiler ilk kez bir terim olarak kullanılmıştır (Evans, 2004, s. 21).

Sosyal bilgiler, bir ders ismi olarak da ilk kez Amerika'da, 1916 yılında Sosyal Bilgiler Komitesi'nin hazırladığı rapor ile kullanılmaya başlanmıştır (Aslan, 2016, s. 9). Sosyal bilgiler eğitimi alanındaki önemli bir diğer gelişme de 1921 yılında Amerika'da Sosyal Bilgiler Konseyi'nin (NCSS) kurulmasıyla gerçekleşmiştir (Aslan, 2016, s.16).

Sosyal bilgilerin bir konu alanı olarak eğitim programlarına girmesi ise 1930'lu ve 1940'lı yıllarda benimsenen ilerlemecilik akımının, yeniden kurmacılık ve çocuk merkezli yaklaşımların benimsenmesiyle gerçekleşmiştir. Sosyal bilgiler, programa dâhil edilirken demokratik toplum için vatandaş yetiştirme görüşü etkili olmuştur. Ancak 1940'lı ve 1950'li yıllarda sosyal bilgiler programlarının büyük ölçüde tarih ve coğrafya ağırlıklı olduğu görülmektedir (Erden, tarihsiz, s. 6).

Bu durum sosyal bilgilere ağır eleştiriler gelmesine sebep olmuştur. Bunun üzerine sosyal bilgilerde reform çalışmaları başlamıştır. Bu reform oldukça basitti: Vatandaşlar bilgi toplama, akıl yürütme, değer verme ve katılım becerilerini uygulayarak kendi hayatlarını kontrol etmeyi öğrenebileceklerdi. Becerilerin uygulanması yeni değildi ancak vatandaşlık becerilerinin resmî olarak bir okul müfredatında uygulanması yeni bir fikirdi (Barth, 1991, s. 4-5). Belirtilen amaçlar doğrultusunda sosyal bilgiler dersinde tarih ve coğrafya bilgilerinin ağırlığı azaltılmış; sosyoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi ve sosyal psikoloji alanlarına ağırlık verilmiştir. Böylece disiplinlerarası bir yaklaşım benimsenmiştir. Geleneksel tümdengelim ve anlatım yönteminin yerine tümevarım ve araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Öğrencileri bilgiyi aktif olarak elde eden ve çeşitli becerilere sahip bireyler olarak yetiştirilmek istenmiştir (Erden, tarihsiz, s. 6).

2.4 Sosyal Bilgilerin Türkiye’deki Gelişimi

Türkler ve sosyal bilgiler arasındaki ilişki çok eski zamanlara dayanmaktadır. Akyüz (2012, s. 5), Türklerin Müslüman olmalarından önceki dönemlerde verdikleri eğitimin amacının, çocukların ve gençlerin toplum töresini merkeze alarak toplumsallaştırılabilmelerini sağlamak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca tüm eski Türklerin en belirgin özelliklerinin siyasi bağımsızlıklarını korumak için mücadele etmeleri olduğunu da vurgulamıştır. Verilen bilgilerde geçen ve anahtar kelimeler olarak ele alabileceğimiz toplumsallaştırmak ve bağımsızlık değeri günümüzde sosyal bilgiler dersi aracılığıyla öğrencilere kazandırılması amaçlanan durumlardır. Dolayısıyla sosyal bilgilerin isim olarak olmasa dahi içerik olarak Türklerde çok eski zamanlardan itibaren var olduğu söylenebilir.

Osmanlı Devleti Dönemi’nde ise 20. yüzyılın ikinci yarısında geleneksel eğitim kurumlarında verilen eğitimde sosyal bilgiler kapsamında değerlendirilebilecek tek boyut dinsel ve ahlaki değerleri vermeye yönelik konuların yer almasıdır. Belirtilen konuların içeriği, insani ve toplumsal ilişkileri, dinsel ve ahlaki değerleri vermeyi amaçlamış, geleneksel birikimleri ve bu birikimlerin kaynaklarını temel alan bir anlayışı gözetmiştir. Osmanlı Devleti’nde modernleşme döneminde ise eğitim kurumlarında geleneksel değerlere bağlılık sıkça vurgulanırken, Batı Avrupa’da ortaya çıkan ve gittikçe güçlenerek yaygınlık kazanan yeni insan, toplum ve dünya kavrayışını temsil eden konulara da yer verilmiştir. Böylece eski ve yeni iki anlayış bir arada bulunmaya devam etmiştir. Bahsedilen modernleşme döneminde Avrupa’daki örneklerine uygun olarak birçok modern

eğitim kurumları açılmıştır. Sosyal bilgilerin kapsamı içerisinde değerlendirilebilecek tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi gibi derslerin Osmanlı İmparatorluğu'na girişi de açılan bu modern okullar sayesinde olmuştur (Aslan, 2016, s. 19).

Osmanlı Devleti Dönemi'nde sosyal bilgiler kapsamı içerisinde yer alan tarih ve coğrafya, dönemin eğitim kurumlarında ilk kez Tanzimat Devri'nde birer ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Bu gelişmenin yaşanmasında Osmanlı Ordusu'nu modernleştirmek ve ihtiyaç duyulan modern teknolojiye hâkim olan teknik kadrolar yetiştirilmesi amacıyla açılan askerî eğitim kurumları ve ilk Türk pedagogu olan Selim Sabit Efendi'nin emeği ve hizmeti etkili olmuştur. İlk ve ortaöğretim düzeyinde sosyal bilgiler, yükseköğretim düzeyinde ise sosyal bilimlere ilişkin konuları barındıran tarih, coğrafya, edebiyat ve felsefe dersleri ilk kez modern okulların ilk örneklerini oluşturan "Mühendishaneler" ve "Mekteb-i Tıbbîyenin" programlarında yer almıştır. Selim Sabit Efendi, hem bahsedilen dönemde bu derslerin tüm ilköğretim okullarında okutulmasını teşvik etmiş hem de bu alanlara ilişkin ilk ders kitaplarını yazmıştır. Rehnümâ-yı Muallimin adlı eserinde de bu derslerin özel öğretim yöntemleriyle ilgili bilgiler vermiştir (Aslan, 2016, s. 19-20; Öztürk, Keskin ve Otluoğlu, 2012, s. 10).

II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise sosyal bilgilere temel oluşturan dersler açısından en önemli gelişme bu derslerin saatlerinde artışın yaşanmasıdır. Ayrıca bu dönemde ders programları Avrupa'daki son gelişmeleri yansıtacak şekilde güncellenmiştir (Aslan, 2016, s. 23).

Ülkemizde 1926 yılında Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersleri "Yurt Bilgisi" adı altında birleştirilmiştir. 1948 ilkokul programı ile ilkokullarda okutulan "Yurt Bilgisi" dersinin adı "Yurttaşlık Bilgisi" olarak değiştirilmiştir (Çatak, 2016, s. 23).

Ülkemizde ilkokul programında yer alan tarih, coğrafya ve yurt bilgisi dersleri 1962 İlkokul Programı taslağında birleştirilmiş ve "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adını almıştır. 1968 yılındaki programda ise bu ders "Sosyal Bilgiler" adını almıştır. 1968 Programı'na bakıldığında, 1960'lı yıllarda ABD'de başlayan yeni sosyal bilgilerin izlerini taşıdığı söylenebilir. Ancak ülkemizde o dönemlerde, yeni anlayışı destekleyecek öğretim materyallerinin olmaması ve öğretmenlerin yeni anlayışa uzak olması geleneksel anlayışa devam ettirilmesine neden olmuştur (Erden, tarihsiz, s. 6-7).

1969-71 Ortaokul Program Taslağı ile sosyal bilgiler dersi deneme amaçlı ortaokullarda başlamıştır. 1975'ten itibaren de tüm ortaokullarda uygulamaya girmiştir (Çatak, 2016, s. 23).

1974 senesinde düzenlenen 9. Millî Eğitim Şurası'nda 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflarda sosyal bilgiler dersinin okutulmasına karar verilmiştir. Böylece sosyal bilgiler dersi ilköğretim okullarında 1968'ten itibaren, ortaokullarda ise 1975'ten itibaren okutulmaya başlanmıştır. Bu uygulama 1985 yılına kadar devam etmiş daha sonra ise ilköğretim II. kademedeki sosyal bilgiler dersi yerine millî tarih, millî coğrafya ve vatandaşlık bilgisi dersleri verilmiştir. 1997-1998 öğretim sezonunda bu dersler tekrar sosyal bilgiler adıyla birleştirilmiştir (Safran, 2015, s.13).

1998 programı, insan hakları ve trafik gibi birçok güncel konuyu ele almakla beraber, dünyadaki gelişmeleri yeterince ele almamaktaydı. Bu durum Millî Eğitim Bakanlığı tarafından programın yenilenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu nedenle 2004 yılında tümüyle davranışçı olan program anlayışından farklı olarak yaşama etkin katılımı, doğru karar vermeyi, sorun çözmeyi, eleştirel ve yaratıcı düşünmeyi destekleyen yeni bir program hazırlanmıştır (Öztürk, vd., 2012, s. 15-16; MEB, 2005).

Hazırlanan bu program 12 sene uygulanmış, 2017 senesine gelindiğinde ise yeni bir program hazırlanmıştır. 2018 yılında hazırlanan programda 2005 programıyla ortak yönler olduğu gibi farklılıklar da yer almıştır.

2.5 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

Millî Eğitim Bakanlığı, çağımızda bilgi ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler neticesinde bireylerden beklenen rollerin değiştiği kanısına varmış ve bunun sonucunda bilgi üretebilen ve bunu hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünebilen, girişimci, kararlı, empati yapabilen, olumlu iletişim becerilerine sahip vb. bireyler yetiştirebilmek amacıyla 2017 yılında öğretim programlarını yenilemiştir. Yenilenen öğretim programları yalnızca bilgi ağırlıklı değil, aynı zamanda bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırmayı hedefleyen bir yapıda hazırlanmıştır. Sarmal bir anlayış benimsenmiştir. Kazanım ve açıklamaların güncelliğine ve hayatla ilişkilendirilebilir olmasına dikkat edilmiştir (MEB, 2018, s. 3).

2.5.1 Programın Yapısı

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda "sosyal bilim olarak sosyal bilgiler" ve "yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler" anlayışları dikkate alınmıştır. Öğrencilerin, sosyal bilimcilerin kullandıkları bilimsel yöntemleri sezdirmek, gerçek hayat problemleri

ve çelişkili durumlarla karşılaştırarak yansıtıcı düşünceleri amaçlanmıştır (MEB, 2018, s. 10).

2.5.1.1 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Öğrenme Alanları

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda 7 tane öğrenme alanı belirlenmiştir. Bu öğrenme alanları şunlardır: "Birey ve Toplum", "Kültür ve Miras", "İnsanlar, Yerler ve Çevreler", "Bilim, Teknoloji ve Toplum", "Üretim, Dağıtım ve Tüketim", "Etkin Vatandaşlık" ve "Küresel Bağlantılar". Belirtilen öğrenme alanlarında; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlerle insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş bir şekilde ele alınmıştır. Disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmiştir (MEB, 2018, s.10-12).

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan öğrenme alanlarının 5. sınıf düzeyindeki kazanım sayıları, süre oranları ve ders saatlerinin dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Yer Alan Öğrenme Alanlarının 5. Sınıf Düzeyindeki Kazanım Sayıları, Süre Oranları ve Ders Saatlerinin Dağılımı

Öğrenme Alanı	Kazanım Sayısı	Süre Oranı (%)	Ders Saati
Birey Ve Toplum	4	13	14
Kültür ve Miras	5	16,6	18
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	5	16,6	18
Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	16,6	14
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6	16,6	18
Etkin Vatandaşlık	4	11	12
Küresel Bağlantılar	4	13	14

MEB, (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan öğrenme alanlarının 6. sınıf düzeyindeki kazanım sayıları, süre oranları ve ders saatlerinin dağılımı Tablo 2'de verilmiştir

Tablo 2

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 'nda Yer Alan Öğrenme Alanlarının 6. Sınıf Düzeyindeki Kazanım Sayıları, Süre Oranları ve Ders Saatlerinin Dağılımı

Öğrenme Alanı	Kazanım Sayısı	Süre Oranı (%)	Ders Saati
Birey Ve Toplum	5	11,1	12
Kültür ve Miras	5	20,4	22
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	4	13	14
Bilim, Teknoloji ve Toplum	4	11,1	12
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6	16,6	18
Etkin Vatandaşlık	6	14,8	16
Küresel Bağlantılar	4	13	14

MEB, (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan öğrenme alanlarının 7. sınıf düzeyindeki kazanım sayıları, süre oranları ve ders saatlerinin dağılımı Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 'nda Yer Alan Öğrenme Alanlarının 7. Sınıf Düzeyindeki Kazanım Sayıları, Süre Oranları ve Ders Saatlerinin Dağılımı

Öğrenme Alanı	Kazanım Sayısı	Süre Oranı (%)	Ders Saati
Birey Ve Toplum	4	11,1	12
Kültür ve Miras	5	27,8	30
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	4	13,9	15
Bilim, Teknoloji ve Toplum	4	11,1	12
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6	13,9	15
Etkin Vatandaşlık	4	11,1	12
Küresel Bağlantılar	4	11,1	12

MEB, (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

2.5.1.2 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Temel Beceriler

2018 yılında oluşturulan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda toplam 27 becerinin kazandırılması amaçlanmıştır. Programda yer alan beceriler Tablo 4'te verilmiştir:

Tablo 4

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 'nda Yer Alan Beceriler

1. Araştırma	15. Kanıt kullanma
2. Çevre okuryazarlığı	16. Karar verme
3. Değişim ve sürekliliği algılama	17. Konum analizi
4. Dijital okuryazarlık	18. Medya okuryazarlığı
5. Eleştirel düşünme	19. Mekânı algılama
6. Empati	20. Öz denetim
7. Finansal okuryazarlık	21. Politik okuryazarlık
8. Girişimcilik	22. Problem çözme
9. Gözlem	23. Sosyal katılım
10. Harita okuryazarlığı	24. Tablo, grafik ve diyagram çizme
11. Hukuk okuryazarlığı	25. Türkçeyi doğru güzel ve etkili kullanma
12. İletişim	26. Yenilikçi düşünme
13. İş birliği	27. Zaman ve kronolojiyi algılama
14. Kalıp yargıyı ve analizi fark etme	

MEB, (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Belirtilen becerilerin 5.sınıf düzeyinde yer alan öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmesi Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 'nda 5.Sınıf Düzeyinde Yer Alan Beceriler

Öğrenme Alanı	Beceri
Birey ve Toplum	Sosyal katılım
Kültür ve Miras	Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma Araştırma
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Harita okuryazarlığı Çevre okuryazarlığı Gözlem
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Öz denetim Dijital okuryazarlık

Üretim, Dağıtım ve Tüketim	İş birliği Yenilikçilik Girişimcilik Araştırma
Etkin Vatandaşlık	Araştırma Sosyal katılım
Küresel Bağlantılar	Araştırma Yaratıcılık

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*.
<http://mufredat.meb.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Tablo 5'e bakıldığında 5. sınıf düzeyinde yer alan öğrenme alanlarıyla en çok "*Araştırma*" becerisinin ilişkilendirildiği görülmektedir.

Belirtilen becerilerin 6. sınıf düzeyinde yer alan öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmesi
 Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda 6.Sınıf Düzeyinde Yer Alan Beceriler

Öğrenme Alanı	Beceri
Birey ve Toplum	Eleştirel düşünme Zaman ve kronolojiyi algılama
Kültür ve Miras	Zaman ve kronolojiyi algılama
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Mekânı algılama Harita okuryazarlığı
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Yenilikçilik Araştırma
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Girişimcilik Yenilikçilik Araştırma
Etkin Vatandaşlık	Eleştirel düşünme Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma Politik okuryazarlık
Küresel Bağlantılar	Araştırma Eleştirel düşünme

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*.
<http://mufredat.meb.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Tablo 6'ya bakıldığında 6.sınıf düzeyinde yer alan öğrenme alanlarıyla en çok "*Eleştirel düşünme*" ve "*Araştırma*" becerilerinin ilişkilendirildiği görülmektedir.

Belirtilen becerilerin 7.sınıf düzeyinde yer alan öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmesi Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ’nda 7.Sınıf Düzeyinde Yer Alan Beceriler

Öğrenme Alanı	Beceri
Birey ve Toplum	İletişim
	Medya okuryazarlığı
Kültür ve Miras	Kanıt kullanma
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Problem çözme
	Tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Zaman ve kronolojiyi algılama
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Araştırma
	Değişim ve sürekliliğin algılanması
	Zaman ve kronolojiyi algılama
Etkin Vatandaşlık	Problem çözme
Küresel Bağlantılar	İş birliği
	Problem çözme
	Kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Tablo 7’ye bakıldığında 7. sınıf düzeyinde yer alan öğrenme alanlarıyla en çok "*Problem çözme*" becerisinin ilişkilendirildiği görülmektedir.

2.5.1.3 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Değerler

2018 yılında oluşturulan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda toplam 18 değerinin kazandırılması amaçlanmıştır. Programda yer alan değerler Tablo 8’de verilmiştir:

Tablo 8

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Yer Alan Değerler

1. Adalet	10. Estetik
2. Aile birliğine önem verme	11. Eşitlik
3. Bağımsızlık	12. Özgürlük
4. Barış	13. Saygı
5. Bilimsellik	14. Sevgi
6. Çalışkanlık	15. Sorumluluk
7. Dayanışma	16. Tasarruf
8. Duyarlılık	17. Vatanseverlik
9. Dürüstlük	18. Yardımseverlik

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Belirtilen değerlerin 5. sınıf düzeyinde yer alan öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmesi Tablo 9'da verilmiştir:

Tablo 9

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda 5.Sınıf Düzeyinde Yer Alan Değerler

Öğrenme Alanı	Değer
Birey ve Toplum	Bilimsellik Aile birliğine önem verme Sorumluluk
Kültür ve Miras	Estetik Kültürel mirasa duyarlılık
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Doğal çevreye duyarlılık Dayanışma
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Dürüstlük Çalışkanlık Bilim etiği
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Sorumluluk
Etkin Vatandaşlık	Özgürlük Bağımsızlık
Küresel Bağlantılar	Kültürel mirasa duyarlılık

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Tablo 9'a bakıldığında 5. sınıf düzeyinde yer alan öğrenme alanlarının en çok "*Kültürel Mirasa Duyarlılık*" değeriyle ilişkilendirildiği görülmektedir.

Belirtilen değerlerin 6. sınıf düzeyinde yer alan öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmesi Tablo 10'da verilmiştir:

Tablo 10

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 'nda 6.Sınıf Düzeyinde Yer Alan Değerler

Öğrenme Alanı	Değer
Birey ve Toplum	Dayanışma Yardımseverlik
Kültür ve Miras	Kültürel mirasa duyarlılık
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Vatanseverlik Doğal çevreye duyarlılık
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Bilimsellik
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Vatanseverlik Doğal çevreye duyarlılık Sorumluluk
Etkin Vatandaşlık	Eşitlik
Küresel Bağlantılar	Kültürel mirasa duyarlılık

Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Tablo 10'a bakıldığında 6.sınıf düzeyinde yer alan öğrenme alanlarının en çok "*Kültürel Mirasa Duyarlılık*", "*Doğal çevreye duyarlılık*" ve "*Vatanseverlik*" değerleriyle ilişkilendirildiği görülmektedir.

Belirtilen değerlerin 7. sınıf düzeyinde yer alan öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmesi Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda 7. Sınıf Düzeyinde Yer Alan Değerler

Öğrenme Alanı	Değer
Birey ve Toplum	Özgürlük Sorumluluk
Kültür ve Miras	Kültürel mirasa duyarlılık Estetik
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Özgürlük
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Bilimsellik Özgürlük
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Dayanışma Dürüstlük Çalışkanlık
Etkin Vatandaşlık	Barış
Küresel Bağlantılar	Barış Saygı

Tablo 11'e bakıldığında 7. sınıf düzeyinde yer alan öğrenme alanlarının en çok "*Özgürlük*" değeriyle ilişkilendirildiği görülmektedir.

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda değer ve becerilerle kazanımlar bire bir ilişkilendirilmiştir. Ancak değer ve becerilerin farklı kazanım ve öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmesi gerektiği de vurgulanmıştır (MEB, 2018, s. 10).

2.6 Değer

Doğası itibarıyla sosyal bir varlık olan insanoğlu, varoluşundan itibaren çeşitli nedenlerden dolayı hep bir grup içinde olma eğilimi göstermiştir. Her geçen gün, hem oluşmuş gruplarda hem de yeni oluşan gruplardaki birey sayısında artmalar yaşanmıştır. İlk olarak aile şeklinde başlayan gruplaşmalar zamanla kabile, millet, devlet hatta milletler ya da devletler birliği gibi oluşumlara kadar gitmiştir. Bu belirtilen gruplarda insanların bir arada yaşamasını olanaklı kılan toplumsal, siyasi, ahlaki, ve kültürel ilkeler ve kurallar bulunmaktadır. Toplum üyelerinin birçoğu tarafından benimsenen ve yaşatılan bu ilke ve kuralların büyük bir bölümünü değerler oluşturmaktadır. Bu nedenle değer kavramı birçok disiplin tarafından çalışma konusu hâline gelmiştir (Gültekin, 2007, s. 17; Kılcan, 2013, s. 8).

Değer kavramı, günümüzde gündelik hayatın farklı alanlarında sıkça karşımıza çıkan bir kavram hâline gelmiştir. Siyasetten iş dünyasına, tıptan akademiye, eğitimden medyaya birçok farklı alanda kullanılan bir terim olan değer, son birkaç yılın en gözde kavramları arasında yer alır. Değer kavramının vurgulanması her geçen gün artış göstermektedir. Siyasetçiler politikalarını değerler üzerinden yürütmekte, eğitimciler değerler eğitimi alanında çeşitli çalışmalar yapmakta, akademisyenler sosyal bilimlerde değer konulu çalışmalar yapmakta, tıp uzmanları etik kurallarını ve değerleri çalışmalarında kıstas olmaktadır (Arslan ve Yaşar, 2007, s. 8-9).

Günümüzde bu denli önemli görülen ve öneminin giderek artacağına inanılan değer kavramının ne olduğu konusunda ise ortak bir yargıya varılmamıştır.

Değer kelimesi Türkçede karşılık olmayı dile getiren değmek kökünden türetilmiştir (Arslan ve Yaşar, 2007, s. 8).

Değer kelimesi Türk Dil Kurumunun yayınladığı Türkçe Sözlükte (2011, s. 607), yedi farklı anlamda açıklanmıştır. Açıklanan yedi anlam arasından bizim ilgilendiğimiz tanım ise şöyledir: "Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü."

Değer kelimesi, etimolojik kökeni ve sözlük anlamı dışında da farklı alanlarla ilgilenen pek çok kişi tarafından tanımlanmıştır.

Gündoğan (2013, s. 76) değeri, olmak zorunda olan ve varlığın arzu edebildiği, isteyebildiği şey olarak tanımlamıştır.

"Değerler, sosyal yönü ve görüntüsü içinde, kişilerin özel hayatlarındaki eğilimlerden sosyal hayatta oluşturdıkları imajlara kadar somutlaşan zihniyetlerini, süreklilik içinde ve mevcut değişkenlere de bağlı olarak, zaman ve mekân çerçevesinde günlük hayatı yansıtan bir ayna durumundadır" (Uysal, 2013, s. 216).

Hökelekli ve Gündüz (2013, s. 373) tarafından değer, çeşitli şekillerde ele alınmaktadır. Bunlardan ilki değerlerin, insanların davranışlarını yönlendirmede ve belirlemede etkili olduğudur. İkincisi, değerlerin kişilerin kendileri de dâhil olmak üzere insanların ve olayların değerlendirilmesinde kullanıldığıdır. Bir diğeri ise belirli somut koşulları ve nesneleri aşan, ideal ve arzu edilen davranış ve yaşam biçimlerini ifade eden üst düzey kavramlar olduğudur. Sonuncusu ise doğru kararlara varılmasında bireylere yardımcı olmasıdır.

Erdem (2003, s.56) değeri, belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlamıştır. Erdem’e göre değerler, davranışlara kaynaklık eder ve davranışları yargılamaya yarar. Bu düşüncelerine ek olarak Erdem, değerlerin bireylerin neyi önemli gördüklerini tanımlayarak isteklerini, tercihlerini, arzu edilen ve edilmeyen durumları göstereceğini de eklemiştir.

Aktepe (2004, s. 56) değeri, “bireyin ve toplumun yaşama kalitesini ve motivasyonunu arttıran, bireyin ve toplumun mutluluğunu temel alan kurallar sistemi” olarak tanımlamıştır. Aktepe, bu tanımına ek olarak değerlerin, uzun bir süreçte oluştuğunu ve toplumun üzerinde hem fikir olduğu standartlar bütünü olduğunu da eklemiştir.

Bolay (2007, s. 14) ise değeri, insanların ulaşmak için peşinden koştuğu ve elde etmeyi arzuladığı şeyler olarak tanımlamıştır.

Akbaş’a (2008, s. 10) göre değerler, bireylere nelerin önemli olduğunu ve tercih edilmesi gerekenleri yani nasıl yaşanılması gerektiğini belirtmektedir.

Son olarak Güngör (1998, s. 27) ise değeri, “bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç” olarak tanımlamıştır.

2.6.1 Değerlerin Özellikleri

İnsan; düşünebilen, çeşitli duygulara sahip olan ve bunun farkında olan, duygularını paylaşabilen, yaratıcılık özelliğine sahip ve bu özelliğini kullanarak bir şeyler ortaya çıkarabilen, ortaya çıkan şeyi paylaşabilen ve aktarabilen bir varlıktır. Tüm bu özelliklere sahip olan insan, ortak yaşamda da etkili olabilmek için genel kabul gören değerlere sahip olmalıdır. Dünyada meydana gelen değişimler, değerler üzerinde de bazı değişimler gerçekleşirse de bahsedilen genel kabul görmüş değerler bir sonraki nesle aktararak devam ederler (Akbaba ve Altun, 2003, s. 9).

Bireyler ve toplum için büyük öneme sahip olan ve nesilden nesile aktararak yıllar boyu devamlılığını sağlayan değerlerin çeşitli özellikleri vardır. Gökçe (1994, aktaran. Özensel, 2003, s. 30-31), değerlerin genel özelliklerini şöyle belirtmiştir:

- Sosyal değer, bilinçli ve amaçlı davranışın genel ölçütüdür. Bu özelliğiyle değer, sosyal eylemde bulunan kişinin, kabullenilebilen olgu ve istekleri için temel atıf noktası hâlini alır.

- Değerler, hem kültürel olarak şekillendirilmiştir hem de kültür üzerinde yönlendirici bir etki yaratmaktadır. Bu özellik sayesinde değerler, kültürün esasını oluşturmaktadır.
- Değerler, insanlarla özdeşleşmiştir. Değerler, kişiler tarafından öğrenilir ve benimsenir. Bu sayede değerler, kişiliğin bir parçası hâline gelir.
- Değerler, hem zihinsel hem de hissî-duygusal yönü belirtir. Bu özelliği değerlerin çok boyutlu olduğunu göstermektedir.

Değerleri, "kültür ve topluma anlam ve önem veren ölçütler" olarak tanımlayan Fichter (2001, s. 143), değerlerin özelliklerinden bahsederken değerlerin paylaşılabildiğini, değerler üzerinde birçok kişi tarafından uzlaşşı sağlandığını, değerlerin kişiler tarafından toplumun ortak refahının korunması ve sosyal gereksinimlerin karşılanması noktalarında gerekli görüldüğünü ve bu nedenle ciddiye alındıklarını, kişilerin değerler için çeşitli özverilerde bulunulabileceğini ve hatta ölebileceklerini, değerlerin coşkularla birlikte bulunduklarını ve son olarak değerlerin kavramsal olarak diğer nesnelerden soyutlanabileceğini belirtmiştir.

Schwartz ve Bilsky (1987), yaptıkları çalışmada değerlerin özelliklerini şöyle belirtmişlerdir (aktaran. Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 200, s. 60):

- Değerler inançlardır. Ancak tümüyle duygulardan arınmış değillerdir. Etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.
- Değerler, bireylerin amaçlarıyla ve bu amaçların gerçekleşebilmesi için gerekli olan davranış biçimleriyle ilişkilidir.
- Değerler, özgül eylem ve durumların üzerindedirler.
- Değerler, önemlerine göre sıralanabilirler.
- Değerler; davranışları, insanları ve olayları yönlendiren standartlardır.

Ülken (2016, s. 205), maddi ve manevi bütün değerlerin ortak özellikleri olduğunu söylemiştir. Bu özelliklerden ilki değerlerin akla, gözlem ve deneye veya her ikisine birden dayanarak meydana gelmesidir. Diğer bir özellik, her değerın bir düzen olduğudur. Değerler, insanların iradesi ile kurulmaz. Ülken (2016, s. 205), değerlerin olaylara norm koyduğunu ve bu normların insanlar üzerinde baskı oluşturduğuna da belirtmiştir. Ayrıca her değerın evrenselleşme yetkinliğinde olduğunu belirten Ülken (2016, s. 205), değerlerin yokluğunda insanların eksiklik duyacağını belirtmiştir.

Tüm bu özelliklerin dışında alanyazın tarandığında değerlerin başka özellikleri de karşımıza çıkmaktadır. Bacanlı (2011, s. 19), değerleri kültürün temel parçası olarak nitelendirmiş ve bu sayede değerlerin davranışları ürettiğini belirtmiştir. Avcı (2013, sayfa 822) değerleri, toplumu ayakta tutan temel dinamikler olarak nitelendirmiştir.

Karakaya'ya (2013, s. 204) göre, değerler rölatifdir. Yani değerler aynı çağ içinde toplumdan topluma veya aynı toplumda kategoriden kategoriye değişebilir. Diğer bir yandan da değerlerin mutlak olduğunu savunmuştur. Bu görüşe göre, her türlü değer mutlak doğru ve yanlış vardır. Bolay (2013, s.60) ise değerlerin arzu edilen, ihtiyaç duyulan ve ilgi duyulan bir yapıda olduğunu belirtmiştir. Poyraz (2013, s. 85) değerlerin, bağlantılı oldukları eylemlerin sonucunda ortaya çıktığını ve değerlerin değerlendirme yapandan bağımsız düşünülmemeyeceğini belirtmiştir. Aydın (2003, s. 22), alanyazında değerler hakkında yer alan çalışmalardan yola çıkarak değerlerin özelliklerini şöyle belirtmiştir:

- Değerler, inanışlar içerir ve aşkınlıklar taşır.
- Değerler, insanların yaptıkların rasyonelleştirerek içselleştirmelerini sağlar.
- Değerler, ilgi gösterilen ve arzu edilen şeylerdir.
- Her alanın kendine özgü değerleri vardır.

Değerlerin sahip olduğu bu özellikler, değerleri insan hayatı açısından daha da önemli kılmaktadır. "İnsanlar, eylemlerimizi yöneten değerlerle örülmüş bir atmosferde nefes alıp vermektedir" (Poyraz, 2013, s. 85). Dolayısıyla değerlerin insan hayatındaki işlevleri büyüktür. Fichter'ın (2001, s. 150) değerlerin işlevleri hakkındaki düşünceleri şöyledir:

- Değerler, tabakalaşma sistemini olanaklaştıır.
- Değerler, kişilerin dikkatini istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesneleri üzerinde odaklaştırır.
- Değerler, toplumda ideal düşünme ve davranma yollarına işaret eder. Böylece sosyal olarak kabul edilebilirliğin yollarını gösterir.
- Değerler, kişilerin sosyal rollerini seçmelerinde ve gerçekleştirmelerinde de etkilidir. Değerler, ilgi ve cesaret vererek kişilerin sahip olduğu rollerin gereklerini yapmalarını sağlarlar.
- Değerler, kişileri "doğru" şeyler yapmaya yüreklendirir. Onaylanmayan davranışları engeller.
- Değerler, toplumda dayanışma araçları olarak da önemli rol alır.

Yavuz'a (2013, s. 90) göre, bireylerin ve toplumların değerlere sahip olması tarih sahnesinde var olabilmesini ve var olmaya devam edebileceğinin göstergesidir. Ortak değerler barındıran bir kültürün parçası olmak, değerlerden yoksun bir kültürün dağılacağı öngörüsünü yaratır. Çünkü değerler, insanlara neyin iyi, yararlı, önemli, kullanışlı vb. olduğu konusunda yardımcı olur. Değerler, insanların yapmış olduklarının yapılma sebepleri hakkında bilgi verir. Değerler zaman içerisinde insanların yaşamlarında önemli buldukları geleneklerin kökleri hâline gelir (Bacanlı, 2011, s. 19). Bu da insanların ve toplumların tarih sahnesinde yer almalarını etkiler.

Değerler sayesinde düşüncelerimiz tabiatın ve fizik dünyasının ötesine geçerek daha önemli bir hâl alır. Böylelikle ideale yönelmiş olunur. Bu sebeple değerler ve eylemler ideale yöneliktir (Bolay, 2007, s.16).

Değerlerin düşüncelerde oluşması, değerlerin hem insanı ve toplumu maddi gerçekliğin ötesine taşıma gücüne hem de bireyleri bilinçli bir şekilde bir arada tutma, birlikte yaşatma ve varlığını devam ettirme gücüne sahip bir hâl almasını sağlar. Farklı bireylerden oluşan toplumların "o toplum" olmasını sağlayan temel etken bireyler tarafından kabul edilen değerler bütünüdür. Değerlerin birey ya da toplum açısından başka bir işlevi de bireyleri ve toplumu, varlığı ve bulunduğu yer hakkında bilinçlendirerek bir bakış açısı kazandırmasıdır. Bireylerin ve toplumun sahip olduğu değerler bütünü, olgu ve olaylara anlam verilmesini, değer biçilmesini ve kendilerine konum belirlenmesini sağlar. Bireylerini bir arada tutabilecek değerlere sahip toplumlar, varlığını devam ettirirken değerlerinde çürüme, yenilememe, aktarılamama sorunu yaşayan toplumlar yok olmaya ve silinmeye başlarlar. Tüm bunlar değerlerin, hem tüm insanlığı kuşatan hem de toplumların insanlık içerisindeki konumlarını belirleyen önemli bir etken olduğunu göstermektedir (Yeşil ve Aydın, 2007, s. 66-68).

2.6.2 Değerlerin Sınıflandırması

Değerlerin tanımı, özellikleri ve işlevleri dışında nasıl sınıflandırılması gerektiği konusunda da birçok araştırmacı tarafından çalışmalar yapılmıştır.

Fichter'a (2001, s. 148-149) göre değerler; zorlayıcılık derecelerine göre, süreklilik gösteren ortaklaşa işlevler temelinde ve değerlerin kavramsal işlevlerine göre sınıflandırılabilir. Değerler, zorlayıcılık derecelerine göre sınıflandırılırsa sosyal kişiliği etkileme derecelerine göre düzenlenmiş olur. Bu sıralama sayesinde bir uçta kişinin bilinçli

ve istekli olarak kabul ettiği, içselleştirdiği değerler bulunur. Bu değerlerin yok sayılması kişilerde, suçluluk ve utanma duygusu oluşturur. Bu kutupta "Yapılmalı" ve "Yapılmamalı" şeklinde ayrılan en kesin ve katı emirler yer alır. Değerler, süreklilik gösteren ortaklaşa işlevler temelinde düzenlendiğinde en yüksekte toplumun sürekliliği ve kamu refahı için neyin önemli ve gerekli olduğunu belirten değerler yer alır. Bu alanda en çok sevgi ve hakkaniyet ilişkileri etkilidir. Fichter'a göre değerlerin en anlamlı sınıflandırılması değerlerin kurumsal ilişkilere göre sınıflandırılmasıdır.

Tüm bunların dışında Fichter (2001, s. 149), "sonul değer" terimini kullanır. Sonul değerler, değerlerin evrensel değişebilirlik ve çeşitlilikleri ışığında ortaya çıkar. Sonul değer kavramı, sosyal bilimciler tarafından görelili veya yarı sonul anlamında kullanılmıştır. Sonul değerler kültürü yansıtan ve başka kültürden ayıran değerlerdir.

Rokeach'ın 1973 yılında yaptığı çalışmaya göre (Akt; Aktepe, 2010, s. 60), değerler, gaye değerler ve vasıta değerler olarak ikiye ayrılmaktadır. Gaye değerler; aile güvenliği, barış içinde bir dünya, başarılı olma, bilgelik, dinî olgunluk, eşitlik, gerçek dostluk, güzellik, saygı, gerçek dostluk, özgürlük, rahat bir hayat, sosyal kabul, ulusal güvenlik ve zevkten oluşur. Vasıta değerler; bağımsız olma, affedici, cesaretli, dürüst, entelektüel, geniş görüşlü, hırslı, itaatkâr, kendini kontrol edebilen, nazik, kendine hâkim, mantıklı, neşeli, sevecen, sorumluluk bilinci olan, temiz, yardımsever, oluşturmacı ve yansıtıcıdan oluşur.

Schwartz ve Bilsky (1987, s. 551-553); ihtiyaçların, sosyal dürtülerin, kurumsal taleplerin ve sosyal grupların fonksiyonel gerekliliklerinden yola çıkarak yedi tane değer alanı türetmişlerdir. Bu alanlar şunlardır:

- Eğlenme Alanı
- Güvenlik Alanı
- Başarı Alanı
- Kendini Yönetme Alanı
- Kısıtlayıcı Uyum Alanı
- Toplum Yanlılığı Alanı
- Sosyal Güç Alanı
- Olgunluk Alanı

Rokeach'ın 1973 yılında hazırladığı değerler listesine, Schwartz ve Bilsky farklı bir bakışla yaklaşmış ve insan değerlerini bazı temel boyutlar yardımıyla incelemişlerdir. Bu boyutlar

Tablo 12’de verilmiştir (Schwartz ve Bilsky, 1987; akt; Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000, sayfa 61).

Tablo 12

Schwartz’ın Değer Listesi’nde Değerlerin Birey Düzeyi Gündüsel Tipleri

Boyutlar	Değerler
Güç: Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak zengin olmak, toplumdaki görüntüyü koruyabilmek
Başarı: Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak
Hazcılık: Bireysel zevkle, hazza yönelim	Zevk, hayattan zevk almak
Uyarılım: Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Öz yönelim: Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak
Evrenselcilik: Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyada barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak
İyilikseverlik: Kişinin yakın olduğu Kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak
Geleneksellik: Kültürel ya da dinsel töre ve fıkirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı olmak
Uyma: Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlaması	Kibarlık, itaatkar olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek
Güvenlik: Toplumun, varolan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesi istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek

Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.

Schwartz, belirlediği değer tiplerini Yeniliğe Açıklık/Muhafazacı Yaklaşım ve Öz aşkınlık/Öz genişletim olarak iki boyuta ayırmıştır. Yeniliğe Açıklık ucu "öz yönelim" ve "uyarılım" değer tiplerini kapsar. Muhafazacı Yaklaşım ucu ise "güvenlik", "uyma" ve "geleneksellik" değer tiplerini kapsamaktadır. Öz aşkınlık ucu "evrenselcilik" ve "iyilikseverlik" değer tiplerini öz genişletim ucu ise "güç" ve "başarı" tiplerini kapsar.

Ülken (2016, s. 365-366) ise değerleri öz karakterleri bakımından üçe ayırmıştır. Bunlar; içkin değerler, aşkın değerler, ve normatif değerlerdir. İçkin değerler; teknik, sanat ve bilgi değerleridir. Bu değerlerin teknik bölümünde madde, sanat bölümünde duyumlar ve

duygular, bilgi bölümünde ise kavramlar esası oluşturur. Bu değerlerin hepsi bilinç içeriğine dayanır. Aşkın değerlerde de duyu ve bilinç sadece vesile olarak değerlendirilmiştir. Sonuncusu ise normatif değerlerdir. Ülken, normatif değerlerin aslında değer olmadığını ancak bütün değerlerin ölçüsü olarak değerlendirilebileceğini de belirtmiştir.

Güngör (1998, s. 86), yaptığı araştırma neticesinde değerleri; estetik, ahlaki, teorik-ilmi, iktisadi, dinî, siyasi ve sosyal değer olarak yediye ayırmıştır. Güngör'ün yapmış olduğu sınıflandırma ve sınıflara ait değerler Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13

Erol Güngör'ün Yapmış Olduğu Değerler Sınıflandırılması

Kategori	Değer
Estetik	Her şeyin ölçülü ve ahenkli olması, güzelliklerle dolu bir dünya
Ahlaki	Yalansız bir dünya, vicdan huzuru
Teorik- ilmi	Bütün gerçeklerin bilinmesi, cahillikten arınmış bir dünya
İktisadi	Ekonomik bağımsızlık, konforlu bir hayat
Dinî	Yalansız bir dünya, günahlardan arınma
Siyasi	Eşitliğin sağlanması, hürriyet için mücadele
Sosyal	Gerçek dostluk, insanlara yardım

Refshouge (2004, sayfa 2), çekirdek değerler olarak şu değerleri ele almıştır:

- Bütünlük
- Mükemmellik
- Saygı
- Sorumluluk
- İş birliği
- Katılım
- Bakım
- Dürüstlük
- Demokrasi

Prencipe ve Helwing (2002, s. 845), değerleri altı tema altında sınıflandırmışlardır. Bu sınıflandırmada ilk temayı ahlaki değerler oluşturmaktadır. Ahlaki değerler, eşitlik gibi başkalarının refahı ile doğrudan ilişkili olan değerlerdir. Bir diğer tema, ahlaki karakter

değerlerdir. Bu değerler, başkalarının refahı için etkili olduğu kadar bireysel kişilik ve karakter ile de yakından ilgili olan değerlerdir. Örnek olarak çalışkanlık değeri verilebilir. Bir sonraki tema siyasal-ahlaki değerlerdir. Bu değerler demokratik değerler gibi siyasal alanda etkili olan değerlerdir. Örnek olarak adalet değeri verilebilir. 5. tema ise vatanseverlik ve ülke sevgisi gibi değerleri kapsayan geleneksel siyasi değerlerdir. Son tema ise bir dinî inanç veya uygulama sistemine bağlılığı yansıtan dinî değerlerdir.

Eduard Spranger'ın dönemsel çalışmasına dayanarak Allport, Vernon ve Lindzey 1951 yılında Study of Values isimli çalışmayı gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada değerlerin sınıflandırılması ve açıklaması şöyledir (Allport, Vernon ve Lindzey, 1951, s. 16):

- " Teorik (gerçeğin keşfi: Amprizm, entellektüelcilik)
- Ekonomik (yararlı olan: Becerikli, pratik ilişkiler)
- Estetik (form ve uyum: Lütuf, yaşamada sanat)
- Sosyal (insan sevgisi: Fedekarlık, sempati, önemseme)
- Politik (tüm alemlerde güç: Etki, liderlik)
- Dinî (yaşam birliği: Yaşamın anlamını anlama, kutsallık)"

Bolay'a (2013, s. 61-62) göre; din, dil, ahlak, hukuk, teknik, iktisat, fikir ve sanat başlıca değerlerdir. Bolay; başlıca değerlerimiz arasında yer alan teknik değerleri, "tabiatın bir parçasını alıp ona amacımıza ve ihtiyacımıza göre şekil verilen değerler" olarak tanımlamıştır. Sanat değerlerinin ise duyularla ilgili olduğunu belirtmiştir. Bolay (2007, s. 14), belirttiği değerlerin kesin çizgiyle ayrılamayacağını, iç içe geçmiş vaziyette olduklarını da belirtmiştir.

2.6.3 Değerler Eğitimi

Dünyamız, ulaşım ve iletişim araç ve imkânlarının gün geçtikçe gelişmesiyle beraber giderek küçülmekte ve bunun neticesinde farklı dil, din, ırk, cins, inanç, kültür ve değerlere sahip insanlar birlikte yaşamak durumunda kalabilmektedirler. Bu kadar farklı özelliklere sahip insanların bir arada huzur içinde yaşayabilmesi için değerlerin varlığı zorunlu bir hâl almaktadır (Hökelekli ve Gündüz, 2013, s. 387).

Değerler doğuştan kalıtsal olarak bireylerde bulunmazlar. Bireyler, hayatlarının birçok aşamasında temel ölçüt olarak hayatlarının yönünü belirleyecek değerleri, yaşarken kazanırlar. Bu nedenle bireyin belirli değerlerin farkına vararak yeni değerler üretmesi bu

değerleri benimsemesi ve kişiliği ile bütünleştirmesi bir eğitim sorunudur. Bu sürece kısaca değerleri eğitimi denilmektedir (Yeşil ve Aydın, 2007, s. 71). Karakter eğitimi olarak da adlandırılabilen değerler eğitimi, eğitimin kendisi kadar eski bir süreci kapsamaktadır. Tarih boyunca dünyanın büyük bölümünde verilen eğitimin temelde iki temel amacı olmuştur. Bunlardan birincisi insanların daha akıllı olmalarını sağlamaktır. İkincisi ise bireylerin hem daha iyi bir insan hem de iyi birer vatandaş olmalarını sağlamaktır. Özellikle bahsedilen ikinci amaç değerler eğitimi kapsamında değerlendirilebilmektedir. Bahsedilen değerler eğitiminin izlerini ise Hristiyanlık'ta, İslamiyet'te, Budizm'de hatta Aristo ve Sokrates gibi Eski Yunan filozoflarının çalışmalarında bile bulabiliriz (Altan, 2011, s. 55).

Yeşil ve Aydın'a (2007, s. 71) göre, değerler birey ve toplum açısından işlevsel ve önemlidir. Değerler, hem bireylerin davranışsal özelliklerinde hem de toplumların ve sistemlerin var olma süreçlerinde etkilidir. Tüm bunlar değerler eğitimi zorunlu bir hâle getirmektedir. Lickona (1992) ise değerler eğitimi, demokratik bir toplumun başarısı için temel almıştır (Akt; Akbaş, 2015, s. 348).

Değerler eğitimi, günümüz dünyasında birçok ülkede zorunlu ders olarak okullarda yer almaktadır. Fransa, değerler eğitiminin zorunlu olduğu ülkelerden biridir. Fransa'da yaşanan program değişikliği ile birlikte 2015 yılında ahlak eğitimi dersi zorunlu kılınmıştır. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada, Yeni Zelanda gibi ülkelerde de değerler eğitimi üzerine programlar tasarlanmıştır (Kafadar, Öztürk ve Katılmış, 2017, s.155). Ülkemizde ise değerler eğitimi 2005 yılında hayata geçirilen öğretim programlarıyla etkin olmaya başlamıştır. 2018 yılında hazırlanan öğretim programlarında her ders için özel ve tüm dersler için geçerli ortak değerler belirlenmiştir.

Tüm bunlara rağmen değerler eğitimi sadece okulda verilen bir dersten ibaret değildir. Değerler eğitimi, bütün toplumu bir okul ve her insanı da bu okulun bir öğrencisi hâline getiren bir yapıdır (Aydın, 2010, s. 2).

Değerler eğitiminin amacı; iyi karakter örnekleri sergileyen, ahlaki değerlere sahip, sorumluluk duygusu içinde hareket eden, saygı, sevgi, sorumluluk, erdem, cesaret, inanç, azim, adalet ve bireysel disiplin gibi değerlere sahip vatandaşlar yetiştirmektir. Bu amacını gerçekleştirirken bütün insanların sahip olduğu ortak ve evrensel değerlere vurgu yapar. Değerler eğitiminin bir diğer amacı ise toplumda giderek daha büyük bir sorun hâline

gelen ahlaki, etik ve akademik konularda bireylere ve toplumlara yardımcı olarak dünyanın daha güvenilir ve yaşanılır bir yer hâline gelmesini sağlamaktır (Altan, 2011, s. 55).

Peki dünyada bu kadar önemli amaçları gerçekleştirmek noktasında büyük bir rolü olan değerler eğitimi ne zaman ve nasıl verilmelidir? Özellikleri neler olmalıdır ve hangi şartlarda verilmelidir? Bu sorular değerler eğitimi noktasında önemli bir yer teşkil etmektedir.

Doğanay (2015, s.31), "Değer eğitimi ne zaman verilmelidir?" sorusuna cevap olarak "Her zaman." cevabını vermiştir. Ancak kişilik şekillenmesinin temellerinin küçük yaşta olmasından dolayı insan ömrünün ilk yıllarının değerler eğitiminde daha önemli olduğunu da eklemiştir. Çocuklar, okula başlamadan önceki dönemlerinde sorumluluk daha çok ailededir. Bu nedenle ailenin değer eğitimi boyundaki önemi ve sorumluluğu fazladır. Ancak değerler eğitimi yalnızca aileye yüklemek yanlıştır. Çünkü değer eğitimi, çocuğun yaşadığı her dönemde ve ortamda geçerli olan bir süreçtir. Değerler eğitiminde ailenin yanı sıra yakın akrabalar, arkadaş çevresi, medya, okul vb. birçok etken vardır.

İlk çocukluk dönemi değerler eğitimi açısından oldukça önemlidir. Çünkü bu dönemde kişiliğin tohumları atılır ve önemli ölçüde netleşir. Değerler, kalıtsal olarak nesilden nesle devam etmez, bu nedenle tamamen eğitim sürecine bağlıdır. Değerler eğitiminin istenilen düzeyde yapılması için çocukluk döneminde sağlam bir temel atılmalıdır. Bu noktada ailelere büyük bir görev düşmektedir. Çocukların istenilen düzeyde değer eğitimi alabilmeleri için ailelerin de kazandırılmak istenen değerlere yönelik hareketlerde bulunulması gerekmektedir. Çünkü aile ve toplum neyi değer olarak benimseyip ona uygun davranırsa çocuklar da onları değer olarak algılar ve benimser (Yeşil ve Aydın, 2007, s. 80; Bacanlı, 2011, s. 21).

Okullar ise ailede kazanılan değerlerin daha da pekiştirileceği ve yeni değerlerin kazandırılacağı bu nedenle değer eğitimi açısından önemli görülen yerlerdir. Ailede de okulda da değerler eğitimi yaşantıların bir parçası hâline getirilerek verilmelidir (Hökelekli ve Gündüz, 2013, s. 389). Değerler eğitiminin okul aşamasında ders programları, müfredat ve öğretmenler önemli bir konumdadır. Çünkü planlı bir süreç ve işleyiş hâkim olan bir ders programı yoksa, okulda yer alan öğretmen zümrelerinde birlik yoksa iyi ve nitelikli bir değer eğitiminden bahsedilemez (Ulusoy, 2016, s. 105).

Değerler eğitimin amacı ve nasıl olması gerektiği hakkında da alanyazında pek çok görüşe rastlanmaktadır.

Kale (2013, s. 319), değerler eğitiminin amacını bireyleri; kendini tanımlama, kendini anlama ve kendini tamamlama gibi pratiksel süreçlerden geçirerek insanın yetilerini en üst düzeye ulaştırmak olduğunu belirtmiştir. Böyle bir amacı olan eğitim sürecinin de ancak süreç merkezli bir program anlayışıyla aktif, deneysel ve somut problem çözümlerine dayalı bir müfredat ve bu müfredatta yer alan teknikleri çok iyi bilen eğitimcilerle mümkün olduğunu da eklemiştir ve değer eğitimin en belirgin özelliklerini şöyle belirtmiştir:

- "Bireyleri evrensel (etik) ve kültürel değerlere ve bunların önemine ilişkin bilinçlendirmek,
- Demokratik tutumlarla ve hoşgörüsü çok kültürlülüğü ilişkilendirmek,
- Natüralist bir hümanizmi vurgulamak,
- Tüm değerleri insanın varlık şartları ve olanaklarını geliştirme ölçütüyle değerlendirmek,
- Etik değerlere ilişkin somut problemlerden hareketle hayatı bilgiye veya bilgiyi hayata dönüştürmek."

Tüm bunlara ek olarak Kale (2013, s. 319), değerler eğitime başlarken öncelikle normların hem epistemolojik hem de aksiyolojik temellendirilmesinin yapılması gerekliliğini de vurgulamıştır.

Yeşil ve Aydın'a (2007, s. 80-81) göre, değerler eğitiminde kullanılacak yöntemler yaşantı merkezli, süreç odaklı uygulama ağırlıklı ve iş birliği temelli olmalıdır. Bireyin öğrenme hızı ve kişisel güduları dikkate alınarak uygun pekiştiriciler verilmelidir.

Aktepe'ye (2010, s. 76) göre ise değer eğitiminde öncelikle toplumun öncelikli değerleri belirlenmeli, daha sonra eğitim sırasında yakın çevreden hareketle zengin ülke kültürümüzden, tarihimizdeki şahsiyetlerden faydalanılmalıdır. Uygun strateji yöntem ve teknikler seçilmeli, doğru bir öğrenme ve öğretme süreciyle desteklenmeli ve uygun bir değerlendirmeyeyle sonuçlandırılmalıdır. Sonuçlarda da uzun vadede gözlemlenmelidir.

Kirschenbaum (2000, s. 14-15), değerler eğitiminin etkili olabilmesi için en önemli şeyi kapsam olarak belirtmiştir. Ayrıca değerler eğitiminin amacını gerçekleştirmek için en iyi ve uygun yöntemlerin seçilmesi gerektiğini de belirtmiştir.

2.6.4 Değer Eğitimi Yaklaşımları

Ailede başlayarak okulda devam eden ve hayatımızda bir süreç olarak devam eden değerler eğitiminin nasıl yapılması gerektiğiyle ilgili çeşitli yaklaşımlar öne sürülmüştür. Değerlerin eğitimi ile ilgili literatür tarandığında (Afdal, 2013; Akbaş, 2004; Aral, 2008; Çengelci, 2010; Doğanay, 2015; Gökdere ve Çepni, 2003; James, 2001; Karatay, 2011; Tahiroğlu, 2011; Veugelers, 2000.) değer öğretiminde çeşitli yaklaşımların olduğu görülmüştür. Bu yaklaşımlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

2.6.4.1 Değer Telkin (Doğrudan Öğretim) Yaklaşımı

Baskın bir şekilde homojen olan toplumlarda, kalıcı ve bağlayıcı bir değerler anlayışı mevcuttur. Bu değerlerin bir sonraki kuşağa aktarılması fikri ise bu toplumlarda kaçınılmazdır (Ziebertz, 2013, s. 454). Değerlerin gelecek kuşaklara aktarılma düşüncesinde ise özellikle yetişkinler etkilidir. Bu düşüncenin yetişkinler tarafından benimsenmesinin nedeni ise yetişkinlerce benimsenen değerlerin uzun yıllar neticesinde tecrübe edildiği ve bu değerlerin toplum hayatını olumlu etkilediği inancına sahip olunmasıdır (Katılmış, 2010, s. 34). Bu amaç doğrultusunda ortaya atılan değer telkin yaklaşımı, tarih boyunca insanlara istendik değerleri kazandırma konusunda en sık başvurulan yollardan biridir (Doğanay, 2015, s. 236).

Bu yöntem uygulamasında ilham verici hikâyeleri okuma, öğretmenler ve aile büyükleri tarafından anlatılan ahlaki durumları dikkatlice dinleme, topluma hizmet ve törenlere katılma gibi durumlar etkilidir. Bu yöntemde en sık kullanılan tekniklerden biri de ahlaki yönü ağır basan hikâyeler okumaktır (Akbaş, 2004, s. 97). Bu yöntemde öğrencilere aktarılması planlanan değere ilişkin analiz, eleştiri ve açıklama yapılmaz. Daha çok kazandırılması istenilen değerle ilgili örnek olay anlatımı, tarihî şahsiyetleri örnek gösterme gibi teknikler sözlü bir telkin şeklinde gerçekleştirilir (Akbaş, 2004, s.102).

Ziebertz (2013, s. 456), değer aktarımı yönteminin amacını şöyle özetlemiştir:

"Gençler, öğretmeni tarafından muhtemel alternatifler dizini içinden, kasıtlı olarak önceden seçilmiş değerler ve normları benimser. Bunlar öğretmenin (okul yönetimi veya hükûmetin) gençlerin gelecekteki eylemleri ve kararlarına rehberlik etmek üzere belli bir değer yönelimi öğretmek için bulduğu en iyi değerlerdir."

Günümüze kadar hem yapılandırmacılık hem de eleştirel pedagoji alanında yapılan çalışmalar, öğretmenlerin öğrencilere doğrudan değer aktaramayacaklarını göstermiştir. Ancak yine de öğretmenler, öğrencilerin değer kazandırılma sürecinde etkili unsurlar arasında yer almaktadır (Veugelaers, 2000, s. 40).

2.6.4.2 Değer Açıklama (Belirginleştirme) Yaklaşımı

İnsanlar, hayatları boyunca sürekli farklı durumlarla karşılaşır, bu durumlar karşısında düşünmek, fikir belirtmek ve karar almak gibi eylemlerde bulunurlar. Bahsedilen bu durum yalnızca yetişkinler için geçerli değildir. Aynı şekilde öğrenciler de yaşamları boyunca bahsedilen eylemleri gerçekleştirirler. İşte bu eylemleri gerçekleştirirken en önemli etkenlerden biri karar alabilmektir. İnsanlar, çeşitli kararlar alırken değerleri, inançları ve tutumlarından etkilenirler (Akbaş, 2004, s. 97). Doğru kararlar verilmesi amacıyla bireylerin kendi değerlerini oluşturmalarına izin verilmelidir. Değer öğretim yaklaşımları içerisinde yer alan değer açıklama (belirginleştirme) yaklaşımı bahsedilen durumu gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Gelişimsel yaklaşımların aksine bu yaklaşım, bireylerin yaşamlarında önemli olarak belirlediklerinin hangi yollarla belirlendiğiyle ilgilenir. Bu yaklaşımı 1966 yılında Rath, Harmin ve Simon geliştirmiştir. Bu yaklaşımda esas olan, bireyin değer verdiklerini başkalarının telkiniyle değil de çeşitli alternatifler ve olası doğruları incelemesi sonucu kendisinin özgürce karar vermesidir (Doğanay, 2015, s. 238).

Bu yöntemde amaç öğrencilerin kendi değerlerinin farkına varabilmesidir. Bu amaç neticesinde öğrenciler, herhangi bir durumla karşılaştığında ve tercih yapmak durumunda kaldıklarında onlara herhangi bir dayatma yapmadan, neden ve nasıl soruları doğrultusunda gerekli açıklamaları yaparak, değer seçimlerini özgürce yapabilmelerini sağlamaktır (Karatay, 2011, s. 1443-1444). Belirtilen süreçte öğretmen, öğrencinin açıklamalarına müdahalede bulunmamalı ve eleştiri veya yorumda bulunmamalıdır. Sadece öğrenciyi benimsediği değerleri açığa vurması konusunda cesaretlendirmeli ve öğrencinin değer açığa çıkarma sürecine yardımcı olabilecek ortamlar oluşturmalı, etkinlikler düzenlemelidir. (Aral, 2008 s. 18). Yukarıda bahsedilen süreçleri başlatmak için öğrencinin bir değeri benimsemesini beklemeye gerek yoktur. Öğretmen de öğrencinin sahip olduğu değerleri sorgulamak için bu süreci başlatabilir. (Doğanay, 2015, s. 239).

Afdal'a (2013, s. 349) göre, bu yöntemin bir başka önemli yönü de kişinin tercihlerinin ve eylemlerinin sonuçlarını önceden kestirebilmesidir. Zieberd (2013, s. 455) göre, değerlerin

açıklığa kavuşturulmasının hedefi şöyle özetlenebilir: "Gençler geçmişte içselleştirdikleri değerler ve normlar konusunda düşünme yoluyla bilinçlendirilmeli ve günümüzün duygularını kullanarak tutarlılıklar ve tutarsızlıkların farkına varması sağlanmalıdır. Sonra bu tutarlılık ve tutarsızlıklar üzerinde ayrıntılı olarak çalışılmalı böylece gençlerin kendi kişisel kimliklerini bulmaları ve istikrarlı hâle getirmelerine imkân verecek bir düşünce, duygu ve karar birliği yaratılması sağlanmalıdır."

2.6.4.3 Değer Analizi Yaklaşımı

Değer analizi yaklaşımı sosyal bilimler eğitimcileri tarafından geliştirilen ve amacı öğrencilerin karşılaştıkları değerlerle ilgili meydana gelen sorunları hakkında karar verebilmek için bilimsel araştırmalar ve mantıksal düşünme süreçlerinden yararlanabilmelerini sağlamaktır (Doğanay, 2015, s. 242). Değer analizi yaklaşımı başka bir deyişle; "gerçek ya da yapay bir problemle karşılaşıldığı zaman uygulanan bir yaklaşımdır." (Akbaş, 2004, s. 102).

Bu yaklaşım sayesinde öğrenciler bir yandan değer kazanırken bir yandan da problem çözme, mantıksal düşünme gibi becerileri de edinirler. Edindikleri bu becerileri toplum hayatında uygulama konusunda da tecrübe sahibi olurlar. Bu yöntemin diğer bir amacı da değerler arası ilişkileri ortaya çıkarmak ve karşılaşılan durumlar karşısında değerler arasındaki önem sırasını dikkate alarak akılcı düşünme ilkelerini kullanmak ve harekete geçme becerisini sağlamaktır (Karatay, 2011, s. 1444).

2.6.4.4 Ahlaki Muhakeme (İkilem) Yaklaşımı

Bu modelin savunucusu Lawrence Kohlberg'tir. Kohlberg, bireylerdeki ahlaki yargının gelişmesini altı kademeye ayırmıştır. Kademeleri de "*gelenek öncesi*", "*geleneksel*" ve "*geleneksek sonrası*" diye isimlendirdiği üç başlıkta toplamıştır. Kohlberg'in gelenek öncesi olarak isimlendirdiği dönemde ceza tehdidi ve itaat vardır. Geleneksel olarak isimlendirdiği dönemde sosyal grup ve yetkin makamların kurallarına uyum esası vardır. Yasalar ve düzenler kişiler tarafından desteklenir. Geleneksel sonrası olarak isimlendirilen dönemde ise egemen kamu düzeni ve yasalarına uzlaşma ile insanların eylemlerinin herkesin yararına olmasıyla ilgili prensipler vardır (Ziebertz, 2013, s.458).

Bu yöntemde öğrencileri ikilimde bırakılması planlanan hikâyeler, durumlar ve örnek olaylar verilir. Böylece onların düşünmesi, tartışması ve tüm bu süreçten sonra ideal olarak

kabul ettiği değere ulaşması amaçlanır. Bu yöntem mantıksal düşünme ilkelerine dayanır ve bu sebeple akıl yürütme yöntemi olarak da bilinir. Bu yöntemde önemli olan öğrencinin çözümü değil, neden ve nasıl o çözüme ulaştığıdır. Çünkü öğrencinin çözüme ulaşırken gerçekleştirdiği değerlendirmeler ve dayanaklar kişinin ahlaki gelişimi hakkında bilgiler verir (Akbaş, 2004, sayfa 101; Karatay, 2011, sayfa 1443).

Bu yöntemin uygulanması sırasında öğretmenin görevlerini şöyle sıralayabiliriz (Karatay, 2011, sayfa 1444; Leming, 2001, s. 15):

- Öğrenciyi öyküdeki ahlaki ikilemle karşılaştırmak
- Diğer öğrencilerin konuyla ilgili söylediklerinin duyulmasını sağlamak
- Öğrencilerin çıkmazları çözmelerine yardımcı olmak
- Öğrencilere değer aktarmak yerine bu süreçte onlara rehberlik etmek
- Öğrencileri etkilememek
- Öğrencinin karar verdiği değer ne olursa olsun yargılamamak, karara saygı göstermek

2.7. Sosyal Bilgiler Dersinde Kitle İletişim Araçlarının, Filmlerin ve TV Dizilerinin Kullanımı

Ülkemizde son yıllarda özellikle 2005 yılında uygulanmaya başlayan öğretim programlarında dersin işlenişyle alakalı yeni yöntemler ve yaklaşımlar benimsenmeye başlanmıştır. Yeni öğretim yaklaşımlarında öğrencilerin dersleri öğrenmesini destekleyici araçlar önemli yer tutmaktadır. Bu araçlar içerisinde görsel araçların da yeri büyüktür. Bu bağlamda ders içeriklerine uygun film, diziler ve çeşitli kitle iletişim unsurları derslerde kullanılabilecek önemli materyaller hâline gelmiştir (Aktekin ve Çoban, 2012, s. 142).

Kurgulanmış bilgiler içeren medyada, yapılandırmayı gerçekleştiren kişilere göre farklı değerler ve bakış açıları yerleştirilmiştir. Medyada betimlenen yaşam biçimleri tutumlar, davranışlar, seçilen karakterlerin yaşı, cinsiyeti, ırkı gibi özellikler belirlenmiş değerleri izleyiciye aktarmak için kurgulanmıştır. Belirlenmiş değerleri aktarım sürecinde reklamlar, TV dizileri vb. birer araç olarak kullanılabilirler (Altun, 2013, s. 86).

Aladağ ve Karaman (2018, s. 368), filmlerin, değer öğretiminde de etkin bir şekilde kullanılabileceğini, bu sayede öğrencilerin kendi tecrübe etmesini ve olayların muamekesini yapabileceğini, model alınabilecek davranış ve tutumları örnek olarak

seçebileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca filmlerin öğrencilerin iyi ve güzel davranışları görmesini ve bu davranışlar doğrultusunda kendi değerler sistemlerinin farkına varabilmesini ve fark ettiği davranışları değerler sistemiyle bütünleştirmesini sağladığını eklemişlerdir. Bu düşünceden yola çıkarak doğru TV dizisi seçildiğinde de öğrenciler üzerinde yukarıda belirtilen kazanımları sağlayacağı söylenebilir. Bir film veya TV dizisinin öğretim materyali olarak kullanılmasının aşamaları ve dikkat edilmesi gerekenler aşağıda verilmiştir.

2.7.1 Filmleri ve TV Dizilerini Temin Etme

Sosyal bilgiler derslerinde kullanılabilecek filmlere ve TV dizilerine çeşitli yerlerden ulaşım sağlanabilmektedir. Öğretmenler, derslerde kullanacakları filmleri; film ödünç alabilme imkânı veren kütüphanelerden, Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü satış bürosundan satın alarak veya Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) satış bürolarından satın alarak temin edebilirler. Ayrıca öğretmenleri öğrencilere izletmek istedikleri görüntüleri televizyondan kayıt ederek de izlettirebilirler (Öztaş, 2012, s. 346-347).

2.7.2 Filmlerin ve TV Dizilerinin Seçiminde Dikkat Edilecek Hususlar

Filmlerin ve TV dizilerinin seçiminde göz önünde bulundurulması gereken ilk husus, öğrenciye kazandırmayı amaçladığımız kazanımlara uygun olmasıdır. Diğer bir nokta da seçilecek film veya TV dizisinin öğrencilerin yaş düzeylerine ve bilgi olarak hazırbulunuşluk düzeylerine uygun olmasıdır. Ayrıca sosyal bilgiler dersinde her filmin ve TV dizisinin öğrencilere gösterilmesi uygun olmayabilir. Çünkü bazı filmler, kazandırılması gerekenlerin yanı sıra öğrenciler için uygunsuz unsurlar içerebilmektedir. Bu sebeple öğretmenler uygulama öncesinde filmi veya TV dizisini baştan sona izlemeli ve uygunsuz unsurlar içerip içermediğinden emin olması gerekmektedir (Öztaş, 2014, s. 354; Öztaş, 2015, s. 166; Şahin, 2016, s. 211-213).

2.7.3 Film ve TV Dizisi Gösterimi Öncesi Dikkat Edilecek Hususlar

Sosyal bilgiler öğretiminde filmlerin ve TV dizilerinin kullanılmasının faydalı olabilmesi için gösterim öncesinde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Bu hususlara dikkat edilmediği takdirde sınıf içerisinde uygulama yapılırken zorluklar yaşanabilir. Film ve TV dizisi gösterimi öncesi dikkat edilmesi gereken hususlardan bazıları şunlardır:

- Filmler ve TV dizileri önemsiz bir etkinlik olarak görülmemeli ve diğer kaynaklarla beraber kullanılmalıdır.
- Filmin veya TV dizisinin tamamının mı yoksa belirli bir bölümünün mü izletileceği kararlaştırılmalıdır.
- Film veya TV dizisinin izletileceği dersin tüm planı önceden, öğretmen tarafından hazırlanmalıdır.
- Gösterim araçlarının çalışır durumda olup olmadığı kontrol edilmelidir.
- Öğrenciler film veya TV dizisi izlemeyi eğlenme amaçlı olarak görüyorlarsa, öğretmen gerekli açıklamaları yapmalıdır.
- Filmde veya TV dizinde yer alan her bilginin doğru olmama ihtimali öğrencilere hatırlatılmalıdır (Güven, 2014, s. 340-341; Öztaş, 2015, s.353).

2.7.4 Film ve TV Dizisi Gösterimi Sırasında Dikkat Edilecek Hususlar

Sosyal bilgiler öğretiminde filmlerin ve TV dizilerinin kullanılmasının faydalı olabilmesi için gösterim sırasında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Bu hususlara dikkat edilmediği takdirde yapılan etkinliklerden istenilen sonuçlar alınamayabilir. Film ve TV dizisi gösterimi sırasında dikkat edilmesi gereken hususlardan bazıları şunlardır:

- Film birden fazla CD'den oluşuyorsa, CD'yi değiştirirken hızlı hareket edilmelidir.
- Öğrencilerden tekrar izlemek için talep gelen sahneler tekrarlatılmalıdır.
- Ders süresi kısıtlı olduğu için film ve TV dizisi seçiminde zaman faktörü dikkate alınmalıdır.
- Öğrencilerin izleme sırasında dikkatlerini çeken noktaları not almaları sağlanabilir.
- Film ve TV dizisi belli bir noktada durdurularak, izledikleri yere kadar sınıf tartışması yapılabilir (Öztaş, 2015, s.354; Şahin, 2016, s. 210-214).

Tüm bunlara ek olarak Aladağ ve Karaman (2018, s. 368), filmlerin veya TV dizilerinin birer araç olarak kullanıldığı derslerin daha etkili olabilmesi için, filmler veya TV dizileri ihtiyaç duyulan yerlerde durdurulmalı, öğrencilere sorular sorulmalıdır. Bu sayede derste pasif olan öğrenci etkin hâle getirilebilir. Ayrıca filmler sayesinde öğrenci kafasında tam olarak netleştiremediği olay, olgu ve kavramları daha somut hâle getirerek anlamlı öğrenmeyi gerçekleştirebilir. Filmlerin renkli ve hareketli olması öğrencilerin dikkatini çekmektedir. Filmler sayesinde fiziksel uzaklıklar nedeniyle ulaşılamayan yerleri, mekânları ve kültürleri öğrenciler tanıyabilmektedir.

2.7.5 Film Ve TV Dizisi Gösterimi Sonrasında Dikkat Edilecek Hususlar

Öztaş (2015, s.353) filmlerin sadece ders esnasında izletilmesiyle, ulaşmak istenen amacın gerçekleşmesini zor olduğunu belirtmiştir. Film seyretme etkinliğinden istenilen amaçların gerçekleştirilebilmesi için film sonrasında etkinlikler yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Filmi veya TV dizisini seyrettikten sonra sınıfta tartışma yapılabilir. Film ile ilgili bir okuma parçası seçilerek, okudukları metin ve izledikleri arasındaki farklar veya ortak noktalar konuşulabilir. Öğrencilerin kafalarına takılmış kısımlar açıklanmaya çalışılabilir. Film veya TV dizisindeki karakterler hakkında tahlil yapılabilir (Öztaş, 2012, s.350-351).

2.7.6 Sosyal Bilgiler Öğretiminde Filmlerin ve Tv Dizilerinin Kullanılmasının Yararlılıkları

Film ve TV dizisi kullanmanın yararlılıkları şöyle sıralanabilir:

- Öğretilen/öğretilecek konuya güdülenmeyi sağlar.
- İlgi çekicidir.
- Heyecan vericidir.
- Sürükleyicidir.
- Öğreticidir.
- Öğrencilerin kelime hazinesinin gelişmesini sağlar.
- Sınıf ortamına getirilmesi mümkün olmayan araç ve gereçlerin, olay ve olguların gösterimini sağlar.
- Görme ve işitme duyularına hitap ettiği için çok etkilidir.
- Kalıcı ve uzun süreli öğrenme sağlar.
- Geçmişte yaşanmış olayları ve gelecekte yaşanması muhtemel olayları canlandırır.
- Hareketlilik, renk, müzik vb. unsurlar işin içine girdiği için daha verimli bir öğrenme sağlar.
- Öğrencilerin problemlere ilgilerini uyandırır ve çözüm yolları üretmeye sevk eder.
- Filmde herhangi bir sahneyi durdurma ve geri alabilme özelliği, konu üzerinde detayları görebilme ve öğrenmeyi artırıcı etki yapar.
- Amacımıza uygun filmler öğrencilerin hoş vakit geçirmelerini sağlamanın yanında amaçlarımızın gerçekleşmesine de yardımcı olurlar.
- Filmde gördüğü eski ile günümüzde içinde bulunduğu yeniye karşılaştırma imkânı sağlar (Öztaş, 2007, s. 152-153).

2.7.7 Sosyal Bilgiler Öğretiminde Filmlerin ve TV Dizilerinin Kullanılmasının Sınırlılıkları

Öztaş (2007, s. 154), ilgili filmlerin elde edilmesinde bazen güçlük yaşanmasının, öğretmenin sadece ders içerisinde değil ders dışında da bu etkinlik için zaman ayırması gerektiğini, doğru ve etkinlik bir etkinlik planı hazırlanması gerektiğini ve öğrencilerin karanlık ortamdan dolayı not almalarının zorlaşmasını, sosyal bilgiler öğretiminde film ve TV dizisi kullanımının sınırlılıkları olarak belirtmiştir.

2.8 İlgili Araştırmalar

Bu bölümde değerler eğitimi ve değerler eğitiminde kitle iletişim araçları ile ilgili olan çalışmalara yer verilmiştir. İlgili araştırmalar bölümü, araştırmacı tarafın 2 (iki) başlık altında ele alınmıştır. Bu başlıklar şunlardır:

1. Değerler Eğitiminde Kitle İletişim Araçları, Filmler ve Çizgi Filmler İle İlgili Olan Araştırmalar
2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Eğitime Yönelik 2017-2019 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Tez Çalışmaları

Sosyal bilgiler alanında değer eğitimiyle ilgili özellikle 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programından sonraki süreçte çok fazla çalışma yapılmıştır. Ancak bu bölümde yalnızca 2017 ve 2019 yılları arasında değerler eğitimiyle ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Bu durumun nedeni; 2017 yılında taslak olarak 2018 yılında ise son hâlinin verilerek yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın yayınlanmış olmasıdır.

Yukarıda belirtilen başlıklara ve bu başlıklar doğrultusunda ele alınan ilgili araştırmalar şöyledir:

2.8.1 Değerler Eğitiminde Kitle İletişim Araçları, Filmler ve Çizgi Filmler ile İlgili Olan Araştırmalar

Arslan (2019), *"Sosyal Bilgiler Dersinde Doğrudan Verilecek Değerlerin Kazandırılmasında Sinema Filmlerinin Etkililiğinin Araştırılması"* isimli yüksek lisans tezinde; sosyal bilgiler dersinde doğrudan verilecek olan değerlerin kazandırılmasında sinema filmlerinin etkililiğini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda;

1. Sosyal Bilgiler dersinde doğrudan verilecek değerlerin kazandırılmasına yönelik kullanılabilecek filmler nelerdir ve uygulama planları nasıldır?
2. Sosyal Bilgiler dersinde doğrudan verilecek değerlerin öğrencilere kazandırılmasında sinema filmlerinin kullanımının etkisi nasıldır?

sorularına cevap aramıştır. Araştırma nitel bir araştırmadır ve eylem araştırması niteliğindedir. Araştırmanın çalışma grubunu, Gaziantep ilinin Nizip ilçesinde bulunan devlet imam hatip ortaokulundaki 6. sınıfta okuyan 27 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın uygulaması 2017-2018 eğitim-öğretim yılının güz ve bahar dönemlerinde yapılmıştır. Filmler seçiminde ünitelerde verilmesi gereken değerler etkili olmuştur. Sonrasında ünitelerin değerlerinin bulunduğu yerler filmlerde tespit edilerek filmlerin bu yönde analizi yapılmış ve filmlerle uyumlu ders planları hazırlanmıştır. Pilot çalışma için Robinson Ailesi filmi, uygulama çalışması için Yenilmez filmi seçilmiştir. On üç saat ünite içerikleriyle paralel süreç içerisinde film izleme etkinliği yapılmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak açık uçlu ön algı ve son algı formu, öğretmen günlükleri, çalışma kağıtları, ders ses kayıtları kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda; uygulaması yapılan filmler öğrencilerde, sosyal bilgiler dersinin doğrudan verilecek değerini kazanmasında olumlu değişimler meydana getirdiği, değerlerin film materyali üzerinden kazandırılmasına yönelik tüm süreçte öğrencilerin derse katılımlarının ve veri toplama araçlarının değerlendirme sonuçları göz önüne alındığında öğrencilerin değeri kazanma konusunda başarılı oldukları görülmektedir.

Aladağ ve Karaman (2018), *"Değer Eğitiminde Kısa Filmlerden Yararlanma: Örnek Bir Uygulama"* isimli araştırmalarında; kısa filmlerin ne olduğu ve eğitimde nasıl kullanılması gerektiği ile eğitimde kısa film kullanımının değer eğitimi açısından önemini irdelenmeye çalışılmışlardır. Çalışma sonunda kısa filmlerin değer öğretiminde kullanımı ile ilgili örnek bir uygulama sunulmuştur. Örnek uygulamadaki kısa filmler EBA' da yer alan ödüllü kısa filmler içinden çocuğa yönelik ilkesi ve kısa filmlerde bulunması gereken özellikler göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Araştırma sırasında gerekli araştırmalar yapılmasının sonucunda filmlerin etkili bir öğretim materyali olarak kullanılabileceği sonucuna varmışlardır.

Bölük (2018), *"Çizgi Filmlerde Yer Alan Değerlerin İlkokul Hayat Bilgisi Öğretim Programında Yer Alan Değerler Çerçevesinde İncelenmesi"* isimli yüksek lisans tezinde; İlkokul Hayat Bilgisi Öğretim Programında yer alan değerlerin çizgi filmlerde var olma

düzeyini belirlemeyi, bu değerlerin çizgi filmlerde ne ölçüde işlendiğini ve çizgi filmlerin değer eğitiminde kullanılabilirliğini ortaya koymayı amaçlanmıştır. Araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın veri toplama aşamasını, en çok izlenen çizgi film kanalında yer alan Türk yapımı iki çizgi filmde yer alan değerler ile Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nda yer alan değerler oluşturmaktadır. Araştırmanın evreni, Türkiye'deki çocuk kanallarında hafta sonu yayınlanan Türk yapımı çizgi filmler olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemi ise çocukların en çok izledikleri çizgi film kanalında ve gün içerisinde televizyonun en çok izlendiği saatlerde yer alan çizgi filmlerden seçilmiştir. Verilerin analizi sonucunda; çizgi filmlerde öz saygı, öz güven, toplumsallık, sabır, hoşgörü, sevgi, saygı, barış, yardımseverlik, doğruluk, dürüstlük, adalet, yeniliğe açıklık kişisel niteliklerine ait senaryo cümleleri ve örnek davranışlara çok sık rastlanmıştır. Ancak vatanseverlik ve kültürel değerleri koruma ve geliştirme kişisel niteliklerine ait çok az örnek tespit edilmiştir. Çizgi filmlerde değerlere rastlanması, çizgi filmlerin değer eğitimi sürecinde etkin bir şekilde kullanılabileceğini ve bu sürece zenginlik katacağını göstermektedir.

Namlı Altıntaş (2016), *"9-11 Yaş Arası Öğrencilerin Çizgi Film Ve Animasyonlardan Edindikleri Değerler Ve Rol Model Alma Durumları"* isimli çalışmasında; 9-11 yaş aralığındaki çocukların izledikleri çizgi filmlerden ve animasyonlardan edindikleri değerleri ve rol model alma durumlarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın modeli durum çalışması olarak belirlenmiştir. Aydın merkez ilçedeki özel bir okulda çizgi filmler ve animasyonlar hakkında nitel görüşme yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, gönüllü öğrenciler arasından seçilen 12 kişiden oluşmaktadır. Öğrencilere izledikleri çizgi filmleri ve animasyonları tercih etme nedenleri, model aldıkları kahramanlar ve çizgi filmlerden edindikleri değerler sorulmuştur katılımcıların verdikleri cevaplar, araştırmacı ve bir nitel araştırma ile ilgili çalışma yapan uzman tarafından incelenmiştir. İncelemeler sonucunda; çalışmaya katılan 9-11 yaş aralığındaki öğrencilerin çizgi filmi tercih etme nedenlerinin çizgi filmde çeşitli görsel öğelerin kullanılması, çizgi filmi komik ve eğlenceli bulmaları, bilgi edinmeleri ve örnek davranışlar kazanmaları, aile ve arkadaşlarının etkisi ile özel bir çocuk kanalının etkisi olduğu, katılımcıların çizgi filmler ya da animasyonlardan edindikleri değerlerin bir kısmını örtük bir kısmını da açık olarak öğrendikleri, sosyal yaşantılarında kendilerine yakın buldukları birini çizgi filmdeki kahramanlarla özdeşleştirdikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Özkan (2013), *"Televizyon Dizilerinin Üniversite Öğrencileri Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesi (Niğde Üniversitesi Örneği)"* isimli araştırmasında; televizyon kanallarında yayınlanan yerli dizilerin üniversite öğrencilerinin yaşamları üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amaçlamıştır. Araştırma tarama modelindedir ve literatür taraması ile anket teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği programlarında okuyan 499 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda; öğrencilerin büyük çoğunluğunun televizyon dizilerinin ne günlük hayatta ne de sosyal yaşam ve aile yaşamında herhangi olumlu bir etkisinin olmadığı görüşünde oldukları tespit edilmiştir. Toplanan verilerin sonucunda, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre dizilerin etkileri konusunda daha olumlu görüşlere sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Cılızoğlu (2011), *"Kitle İletişim Araçlarında Yer Alan Kurgusal Sosyal Mesajlar: Televizyon Dizilerinde Kitleselleştirilen Değerlere Yönelik Bir Analiz"* isimli araştırmasında; Türkiye’de en çok izlenme oranına sahip "Binbir Gece" ve "Yaprak Dökümü" adlı televizyon dizilerinde yer alan kurgusal mesajları, içerdikleri maddi ve manevi kültür çağrışımlar bağlamında içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmesini ve değerlendirilmesini amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda, dizilerin kaynak olma özellikleri de göz önünde bulundurulduğunda; hedef kitleye kendi paradigmaları dahilinde mesaj kodlamaları hedef kitlede istendik yönde tutum oluşturma sürecine daha hızlı bir ivme kazandırabileceği, modernleşme sürecindeki Türk toplumunda ve toplumu oluşturan bireylerde sinerjinin yaratılmasının mümkün olabileceğini, tutum değişikliğini kısa sürede yaratmaları mümkün olmasa bile, konunun gündeme taşınmasına aracılık etmek suretiyle; toplumda farkındalığın sağlanması olasıdır sonucuna varılmıştır.

Yaşar ve Paksoy (2011), *"Çizgi Filmlerdeki Saldırgan İçerikli Görüntülerin, Çocukların Serbest Oyunları Sırasındaki Saldırganlık Düzeylerine Etkisi"* isimli araştırmalarında; okul öncesi beş yaş grubu çocukların izledikleri çizgi filmlerdeki saldırgan içerikli görüntülerin, çocukların serbest oyunları sırasındaki saldırganlık düzeylerine etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Araştırma 2006- 2007 eğitim öğretim yılında Adana ilinin Seyhan ilçesine bağlı bir okulun beş yaş eğitim verilen bir sınıfında yapılmıştır. Sınıftaki bütün çocuklar (12) aynı anda çalışmaya alınmış, 3 kız, 3 erkek öğrenci seçilerek araştırmanın odak grubunu oluşturmuştur. Çalışmada çocuklara biri saldırgan içerikli, biri eğitici içerikli olmak üzere iki adet çizgi film izletilerek, çocuklar oyun alanına alınmış ve serbest oyunları gözlenmiştir. Veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Verilerin analizi

sonucunda, saldırgan içerikli çizgi film öğelerini çocukların oyunlarının başlangıç aşamasında daha çok kullandıkları, uygulama ve bitiş evrelerine pek taşımadıkları, gözlenen olumsuz davranışların rolleri canlandırırken ortaya çıktığı, rol bitiminde olumsuz davranışların da ortadan kalktığı görülmüştür süreklilik göstermedikleri sonucuna varılmıştır. Eğitici içerikli çizgi filmin izletiminden sonra çocukların, çizgi filme ait unsurları oyunlarının herhangi bir evresine yansıtmadıkları, karakterleri kullanmadıkları, ama daha sakin nitelikteki oyunlara yöneldikleri saptanmıştır.

Erdoğan (2010), *"Erken Çocukluk Döneminde Televizyonun Sosyal Gelişime Ve Değerler Eğitime Etkisi"* isimli çalışmasında; öncelikle kitle iletişim araçlarından televizyon ve çocuk hakkında bilgi verilecek, erken çocukluk yıllarında televizyonun çocuğun sosyal ve kültürel gelişimine dolayısıyla da değerler eğitime etkisi ile bilgiler vermiştir. Erdoğan'a göre, televizyon iyi kullanıldığı zaman çocuğun yaşadığı dünyaya çok farklı açılardan bakmasına imkân veren bir araç olarak nitelendirilebilir. Toplumsal yaşam içinde önem taşıyan rol modelleri televizyon ile çocuklara örnek olmakta ve bu sayede çocuklar gerçek dünyayı algılama ve değerlendirme sürecinde televizyon aracılığı ile kendilerine sunulan kurmaca karakterlerle özdeşim kurmakta ve bu karakterin ortaya koyduğu davranışlardan etkilenmektedir. Çocuklar bu karakterle özdeşim kurmanın sonucunda kendi gündelik yaşamlarında bu kişiye benzemeye çalışmaktadırlar. Tüm bunlar, televizyonun çocukların kişiliklerinin gelişiminde önemli bir etkiye sahip olduğu düşüncesine kanıt olarak değerlendirilmiştir. Günümüz çocuklarının yaşamının önemli bir parçasını oluşturan televizyon hem çocukların kişilik gelişiminde hem de bir ülke için önemli olan millî ve manevi değerlerin edinilmesinde önemli bir rol üstlenmiş bulunmaktadır. Televizyon çocukların gündelik yaşamda tesadüfen karşılaştığı bir araç değil bilinçli bir yol gösterici olarak çocukların yaşamına girmelidir.

Erjem ve Çağlayandereli'nin (2006), *"Televizyon Ve Gençlik: Yerli Dizilerin Gençlerin Model Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi"* isimli çalışmasının konusu, yerli dizilerin gençlerin model alma davranışı üzerindeki etkileridir. Çalışma İstanbul'da yer alan beş (5) lisede gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri 1020 öğrenciye anket uygulanarak elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, araştırmaya katılan öğrencilerin tamamının televizyon izlediği ancak televizyon izleme davranışının izleme sıklığı veya televizyon izlemeye ayrılan zaman açısından değerlendirildiğinde örneklemde bir farklılaşmanın olduğu, televizyon izleme davranışı açısından kız ve erkeklerin ortalama eğilimlerinin benzer olduğu, liseli gençlerin izledikleri programlar arasında en çok yabancı film, müzik-eğlence,

spor, haber, komedi izlendiği bunlardan daha az sıklıkla ile de yarışma, yerli film, yerli dizi izlendiği sonuçlarına varılmıştır. Tüm bunlara ek olarak, araştırmaya katılan her üç gençten ikisinin yerli dizilerdeki dizi kahramanlarını ya da temel karakterleri modelledikleri ve gençlerde modelleme davranışının dizi kahramanlarının fiziki ve kişilik özellikleri üzerinde yoğunlaştığı ile gençlerde modelleme davranışının onların sosyo-demografik özelliklerine göre farklılaştığı sonuçları da elde edilmiştir.

Yavuzer (1982), *"Ülkemizdeki Televizyon Yayınları ve Çocuk"* isimli çalışmasında; ülkemizde, televizyon yayınlarının çocuklar tarafından nasıl değerlendirildiğini saptamayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda bir anket geliştirilmiş ve 4 ila 12 yaşındaki 2200 çocuğa uygulanmıştır. Elde edilen bulgularda o dönem televizyonda yayınlanan programların tercih edilme durumlarına ve nedenlerine ulaşılmıştır.

2.8.2 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Eğitime Yönelik 2017-2019 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Tez Çalışmaları

Arslan (2019), *"Değerlerin Kazandırılma Sürecinde Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri"* isimli yüksek lisans tezinde; değerlerin kazandırılma sürecinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerini okul büyüklüğü boyutunda sınıflandırmayı amaçlamıştır. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) ile desenlenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada 400'ün altındaki okullar küçük, 400-900 arası öğrencisi olan okullar orta büyüklükte, öğrenci sayısı 900'den fazla olan okullar ise büyük okul olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflamaya uygun olarak küçük okullarda görev yapan 6, orta büyüklükteki görev yapan 6 ve büyük okullarda görev yapan 6 olmak üzere toplam 18 sosyal bilgiler öğretmeni çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmanın sonucunda öğretmenlerin, sosyal bilgiler ders saatinin az oluşundan dolayı değerlere gereken vurguyu yapamadıkları, sınıf içi etkinliklere ders saatinin az olması, sınıf mevcutlarının fazlalığı, okul dışı etkinliklerde ise genellikle etkinliklerin kâğıt üzerinden uygulamaya geçirilememesi, üst otoritelerce akademik bilgilerin ve sınav başarılarının önemli görülmesi gibi nedenlerden dolayı değerler eğitiminin aksadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca değerler eğitimindeki en büyük sorunun okul ve aile arasındaki değer uyumsuzluğu ve medyanın olumsuz etkisi olduğu görüldüğü sonucuna da ulaşılmıştır.

Durmaz (2019), *"Sosyal Bilgiler Dersinde Bilimsellik Değerine Yönelik Yapılandırmacı Etkinliklerin Öğrencilerin Akademik Başarı Ve Bilimsel Epistemolojik İnançlarına Etkisi"* isimli doktora tezinde; bilimsellik değerine yönelik yapılandırmacı yaklaşım çerçevesinde hazırlanmış olan etkinliklerin öğrencilerin akademik başarılarına ve bilimsel epistemolojik inançlarına etkisini tespit etmek amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda sosyal bilgiler dersinde bilimsellik değerine yönelik yapılandırmacı yaklaşım çerçevesinde hazırlanmış olan etkinliklerin öğrencilerin akademik başarıları ve bilimsel epistemolojik inançları üzerinde etkili olduğuna dair hipotezler ve bu hipotezlere ait alt hipotezler kurulmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu; 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Nevşehir iline bağlı bir ortaokulda öğrenim gören toplam 40 kişiden oluşan 6. Sınıf öğrencilerinden oluşturmaktadır. Yapılmış olan bu araştırmanın nicel aşamasında geliştirilen, geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmış "İlköğretim Öğrencilerinin Bilimsel Bilginin Varlık Alanına Yönelik Görüşlerini Belirleme Ölçeği" ve alan uzmanları tarafından hazırlanmış olan çoktan seçmeli başarı testi uygulanmıştır. Araştırmanın nitel aşamasında ise nicel veri toplama araçlarıyla elde edilen bulguları karşılaştırmak üzere yarı yapılandırılmış görüşme tekniğine başvurulmuştur. Elde edilen verilerin analizi sonucunda; sosyal bilgiler dersinde bilimsellik değerine yönelik yapılandırmacı yaklaşım çerçevesinde hazırlanmış olan etkinlikler öğrencilerin akademik başarıları ve epistemolojik inançları üzerinde etkili olduğu sonuçları elde edilmiştir.

Berber (2019), *"4.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Öğretimine İlişkin Öğrencilerin Oluşturduğu Metaforların İncelenmesi"* isimli yüksek lisans tezinde; 4. Sınıf sosyal bilgiler dersinde öğrencilerinin değer öğretimi kapsamında seçilen dört temel değerle ilgili oluşturdukları metaforlar incelenerek öğrencilerin değerlere ilişkin görüşlerini belirleyebilmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Çanakkale ili merkezinde 6 ilkokulda 4. sınıf olarak öğrenimlerine devam eden 540 öğrenci oluşturmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Öğrencilere uygulanan görüşme formları analiz edilirken araştırma için belirlenen her değer bir kategori olarak ele alınmıştır. Bu kategorilerin içinde yer alan metaforlar belli temalar ve kodlar içerisinde analiz edilmiştir. Veri toplamının ikinci aşamasında araştırmacı tarafından belirlenen okullara gidilmiş ve bir ay boyunca katılımlı gözlem yapılmıştır. Öğrencilere uygulanan görüşme formlarında öğrencilerin oluşturduğu metaforlar incelendiğinde değerleri belli kalıplar içinde ele aldıkları ve değerlere farklı yönleriyle bakamadıkları anlaşılmıştır.

Kınacı (2018), *"Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Değerler Eğitimine Ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Görüşleri"* isimli yüksek lisans tezinde; sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimine ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerlere yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlamıştır. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımına uygun olan durum çalışması modeli kullanılmıştır. Araştırma 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Elazığ Fırat Üniversitesi, Malatya İnönü Üniversitesi ve Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültelerinde öğrenim gören Sosyal Bilgiler Öğretmenliği 4. sınıf öğrencileri ile yapılmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırma verileri NVivo 12 nitel veri analiz programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimine ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerlere yönelik görüşlerine bakıldığında değer kavramının ve değer eğitiminin farkında oldukları, değer eğitiminin sadece okul ile sınırlı kalmadığını bu eğitimin ailede verilebileceği gibi yaşam boyu sürebileceğini ifade ettikleri belirlenmiştir. Sosyal bilgiler dersinin değerler eğitimindeki rolünün, etkili vatandaş yetiştirme, ulusal ve evrensel değerlere sahip çıkma ve kültürel değerleri koruma adına önemli bir yere sahip olduğu saptanmıştır. Sosyal bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan, vatanseverlik, saygı, sevgi, adalet, eşitlik, sorumluluk ve bağımsızlık gibi değerleri öğretmen adaylarının diğer değerlerden daha ön planda tuttuğu ve bu değerlerin iyi bir vatandaş yetiştirme, birlik-beraberliği sağlama, tarihine sahip çıkma ve toplumsallaşmayı sağlama gibi nedenlerle öğrencilere kazandırılması gerektiği belirlenmiştir.

Yıldız (2018), *"Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatanseverlik Ve Sosyal Bilgiler Derslerinde Vatanseverlik Eğitimi Hakkındaki Görüşleri"* isimli yüksek lisans tezinde; sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatanseverlik ve sosyal bilgiler derslerinde vatanseverlik eğitimi hakkındaki algı ve görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırma, 2015-2016 eğitim-öğretim döneminde Kütahya ili merkez ilçesinde görev yapan 20 sosyal bilgiler öğretmenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri yarı-yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Verilerin analizinde tematik analiz kullanılmıştır. Verilerin analizi sonucunda; öğretmenlerin çoğunluğunun vatanseverliği ülkesini sevmeye tanımladıklarına ve sosyal bilgiler dersinde vatanseverlik eğitiminin önemli bir yere sahip olduğuna inandıklarına, öğretmenlere göre vatanseverlik eğitimi

öncelikle ailede başlamakta daha sonra okulda devam etmekte olduğuna, kitle iletişim araçları ve çevrenin etkisiyle desteklendiğine, sosyal bilgiler derslerinde vatanseverlik eğitimi için öğretmenler tarafından çoğunlukla düz anlatım ve soru-cevap yöntemi kullanıldığına, kullanılan yaygın materyallerin ise, film, video ve belgeseller, resim ve fotoğraf gibi görseller ve akıllı tahta olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğretmenler, programın yoğunluğu ve vatanseverlik eğitimi açısından yetersiz olması, ders saatlerinin az olması ve yapılmak istenen gezilere izin verilmemesi, eğitim politikaları ile ilgili sorunlar, ilgili görsel materyallerin az olması vatanseverlik eğitiminde sıklıkla karşılaşılan sorunlar olduğunu vurgulanmışlardır.

Akıncan'ın (2018) *"Ulusal Gazetelerdeki Haberlerin Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Yardımseverlik Ve Dayanışma Değerleri Açısından İncelenmesi"* isimli yüksek lisans tezinde; ulusal gazetelerdeki haberler Sosyal Bilgiler Programı'nda yer alan yardımseverlik ve dayanışma değerleri açısından analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini, yardımseverlik ve dayanışma değerine yönelik gazete haberleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2013-2014 yıllarında Habertürk, Hürriyet, Posta ve Sabah gazetelerinde yardımseverlik ve dayanışmayı konu alan gazete haberleri oluşturmaktadır. Araştırmada betimsel analiz kullanılmıştır. Bununla birlikte veri toplama aracı olarak Medya Takip Merkezinden elde edilen dört ulusal gazetede 2013-2014 yılı içinde yardımseverlik ve dayanışma değerini içeren 3686 yayın kullanılmıştır. Belirtilen yayınlara ek olarak bu çalışmada, 2015-2016 yılında Tokat ilinde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerin yardımseverlik ve dayanışmaya ilişkin düşünce ve algılarının belirlenmesine yönelik anket de uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda; 2013-2014 yılı içinde değerler ile ilgili toplam 21751 haber olduğu, bu haberlerin %0. 23'ünün yardımseverlik ile ilgili, %16. 70'nin dayanışma değeri ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. 2013 yılında yardımseverlik değerlerine yönelik haber sayısı 52, dayanışma değerlerine yönelik haber sayısı 3634 olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bilici (2018), *"Türkiye'de Sosyal Bilgiler İle Almanya'da Değerler Ve Normlar Derslerinde Değerler Eğitiminin Çoklu Durum Çalışmasıyla Karşılaştırılması"* isimli doktora tezinde; Sosyal Bilgiler dersiyle Değerler ve Normlar derslerinde değer eğitiminin öğretim programlarında ve ders kitaplarında hangi ölçüde yer aldığını, öğretmenlerin değerler eğitimine bakış açılarını ortaya koyup karşılaştırma yapmayı amaçlamıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kapsamında çoklu durum çalışması deseninden yararlanılmış görüşme tekniği ve doküman incelemesi teknikleri kullanılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu Almanya'nın Aşağı Saksonya eyaletindeki Hannover şehri ile Türkiye'nin İstanbul şehrindeki ortaokullarda görev yapan öğretmenler arasından seçilenler oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak doküman analizi ve görüşme yöntemleri kullanılmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de Sosyal Bilgiler öğretim programı ve ders kitapları ile Almanya'da "Değerler ve Normlar" öğretim programı ve ders kitapları doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Ayrıca Türkiye'de "Sosyal Bilgiler" öğretmenleri ile Almanya'daki "Değerler ve Normlar" dersini veren öğretmenlerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilerek elde edilen veriler analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda; Almanya'da çift ders odaklı eğitim sisteminin benimsendiği, araştırmaya katılan değerler ve normlar öğretmenlerinin değer eğitimi din eğitimiyle güçlü bir şekilde ilişkilendirdikleri, değer eğitiminin ayrı bir ders adı altında gerçekleştirilmesini olumlu buldukları ve Almanya'da değerler eğitiminde karşılaşılan sorunların başında farklı uyruk ve inançlara sahip öğrencilerin fazlalığının yer aldığı sonucuna varılmıştır. Türkiye'de değer eğitiminin açık (resmi) ve örtük program kapsamında ortaokul derslerinin çoğunda verildiği, "Çok ders odaklı" değer eğitim sisteminin benimsendiği, değer eğitimi veren öğretmenlerin yetiştirilmesi için ayrı bir lisans alanı bulunmadığı, eğitimde yapılandırmacı anlayışın benimsendiği sonucuna varılmıştır. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yarıdan fazlası değerler eğitiminin bağımsız bir ders olarak işlenmesi gerektiğini, değerler eğitimi alanında karşılaşılan en önemli sorunun farklılıklara saygı gösterilmemesi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca her iki ülkede araştırmaya katılan öğretmenlerin değer eğitiminde en fazla tercih ettiği tekniğin "Drama" olduğuna ulaşılmıştır.

Diktaş (2018) *"Kur'ânî Değerler Perspektifinde Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerlerin İncelenmesi"* isimli doktora tezinde; 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda öğrencilere kazandırılmak istenen değerlerin Kur'ânî karşılıkları tespit edilmek ve Kur'an'da insanlara kazandırılmak istenen fakat 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda bulunmayan değerleri de ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Araştırma nitel araştırma deseninde, doküman incelemesi yapılarak ve betimsel analiz ile elde edilen veriler yorumlanarak gerçekleştirilmiştir. İncelenen dokümanlar; Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından basılan Kur'an meali, 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve konu ile alakadar olan Türkçe kaynaklardır. Araştırmanın sonuçlarına göre; 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda bulunan âdil olma değerinin 25, aile birliğine önem verme değerinin 27, özgürlük ve bağımsızlık değerinin 11, barış değerinin 6, bilimsellik değerinin

13, çalışkanlık değerinin 11, dayanışma değerinin 16, duyarlılık değerinin 8, dürüstlük değerinin 14, estetik değerinin 21, hoşgörü değerinin 6, misafirperverlik değerinin 3, sağlıklı olmaya önem verme değerinin 13, saygı değerinin 20, sevgi değerinin 7, sorumluluk değerinin 13, temizlik değerinin 25, vatanseverlik değerinin 2 ve yardımseverlik değerinin 8 ayet karşılığı tespit edilmiştir. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'ndaki değerlerin toplam 249 ayet karşılığı bulunmuştur. Bununla birlikte Kur'an'da yer alıp 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda bulunmayan 35 değer tespit edilmiştir.

Güven (2018), *"Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Milliyetçilik Ve Yurtseverlik Değerleri Açısından Analizi"* isimli yüksek lisans tezinde; milliyetçilik ve yurtseverlik değerlerine ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesi ve bahsi geçen değerlerin sosyal bilgiler ders kitaplarında hangi öğrenme alanlarında, temalarda ve kazanımlarda yer aldığını tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada çalışma grubunu Malatya İlçe merkezinde görev yapan 45 Sosyal Bilgiler Öğretmeni oluşturmaktadır. Betimsel tarama modeliyle gerçekleştirilen çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve NVivo10 programından yararlanılarak modellendirilmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin çoğunluğunun; milliyetçilik değerini kültürel değerlere bağlılık olarak ifade ettiği, yurtseverlik değerini ise vatan ve millet sevgisi olarak ifade ettiği, sosyal bilgiler dersini milliyetçilik ve yurtseverlik değerlerini kazandırmada yetersiz olarak gördüğü, milliyetçilik ve yurtseverlik değerlerini genelde tarihî konularla ilişkilendirdiği, milliyetçilik ve yurtseverlik değerlerini kazandırma aşamasında görsel ve işitsel araçlardan yararlanılması gerektiğini düşündükleri sonuçlarına varılmıştır.

Erel (2018), *"6.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programında Belirlenen Değerlere, Ahlaki İkilem Formlarıyla Öğrencilerin Ulaşma Düzeylerinin İncelenmesi"* isimli yüksek lisans tezinde; 6.sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programı'nda belirlenen değerlere, ahlaki ikilem formlarıyla öğrencilerin ulaşma düzeylerinin belirlenmesini amaçlamıştır. Araştırmanın evrenini Erzincan ili merkezinde bulunan devlet-özel-imam hatip ortaokullarında 2015-2016 öğretim yılında eğitim gören ortaokul 6. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Örneklemine ise, 355 öğrenci yer almaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, Kohlberg'in yaptığı çalışmalarda elde ettiği ahlaki gelişim evre ve düzeylerine uygun davranışların yer aldığı rubrik hazırlanmış ve kullanılmıştır. İstatistiksel çözümlemelerin yapılabilmesi için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) paket programı

kullanılmıştır. Verilerin analizi neticesinde; genel olarak araştırma kapsamında okul türlerine göre değerlerin kazanım düzeyinin değiştiğine, sosyo-ekonomik düzey açısından öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğuna ve cinsiyete göre değer kazanım sürecinde öğrencilerin ahlaki gelişim düzeylerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı sonuçlarına varılmıştır.

Küçük Turgut (2018), *"Sosyal Bilgiler Dersinde Sorumluluk, Yardımseverlik, Hak Ve Özgürlüklere Saygı Değerlerinin Kazanımında İşbirlikli Öğrenme Modelinin Etkisi"* isimli doktora tezinde; sorumluluk, yardımseverlik, hak ve özgürlüklere saygı değerlerinin kazanımında işbirlikli öğrenme modelinin jigsaw, grup araştırması ve okuma yazma uygulama yöntemlerinin etkili olup olmadığını araştırmayı amaçlamıştır. Araştırmada deneme modellerinden olan öntest-sontest kontrol gruplu yarı deneysel model tercih edilmiştir. Araştırmada nicel veriler kullanılarak deney grupları ile kontrol grubunun öntest ve sontest puanları karşılaştırılmıştır. Ek olarak nitel veriler de toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda, deney grupları ile kontrol grubu arasında sorumluluk, yardımseverlik, hak ve özgürlüklere saygı değer düzeyleri açısından ön test puanları arasında fark olmadığı, son test puanları açısından ise sorumluluk değer düzeyinde jigsaw deney grubu lehine; yardımseverlik değer düzeyinde jigsaw, grup araştırması ve okuma yazma uygulama deney grupları lehine; hak ve özgürlüklere saygı değer düzeyinde jigsaw ve grup araştırması deney grubu lehine anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin değer düzeyleri üzerinde hangi yöntemin daha etkili olduğu konusundaki bulgulara göre ise jigsaw yönteminin grup araştırması ve okuma yazma uygulama yöntemine göre sorumluluk ile hak ve özgürlüklere saygı değerleri üzerinde daha etkili olduğu, yardımseverlik değeri üzerinde her üç yöntemin de etkilerinin benzer olduğu görülmüştür.

Yavuz (2018), *"Sosyal Bilgilerde Vatanseverlik Değerinin Kazandırılmasında Farklı Ülke Uygulamaları (ABD, Kanada, Singapur, Türkiye)"* isimli doktora tezinde; farklı ülkelerin sosyal bilgiler müfredatlarında vatanseverlik değerinin yerinin ve vatanseverlik değerinin işlenişi incelemek ve elde edilen bulguların vatanseverlik türleri ile ilişkilendirilerek gerçekleştirilen uygulamaların ve müfredatın vatanseverlik türleri ile ilişkisinin açıklanması amaçlamıştır. Vatanseverlik eğitimi ile ilgili olarak seçilen ülkeler Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Singapur ve Türkiye'dir. Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde; ABD Singapur ve Kanada Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında vatanseverlik değerinin doğrudan verilecek değerler arasında yer almadığı buna karşın ülkemizde ise vatanseverlik değerinin Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda verilmesi

gereken değerler arasında yer aldığı sonucuna varılmıştır. Belirlenen ülkeler farklı kültürlerden ve milletlerden meydana gelmiş kozmopolit yapıdaki milletlerdir. Buna bağlı olarak da ırk ve millet üzerine değil de çok kültürlülük üzerine inşa edilmiş bir programları bulunmaktadır. ABD, Singapur, Kanada ve Türkiye'nin vatanseverlik değeri uygulamalarının ve stratejileri incelendiğinde temel farkın Türkiye'nin ulus devlet niteliği taşımasıdır. Bu fark programın birçok noktasının diğer ülkeler ile farklılık göstermesine neden olmaktadır.

Harmanşa (2017), *"4.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Dürüstlük Değerini Kazandırmada Edebi Ürünlerin Kullanımı"* isimli yüksek lisans tezinde; 4.sınıf öğrencilerine edebi ürünlerin dürüstlük değerini kazandırmadaki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Rize'nin Pazar ilçesinde bulunan Ahmet Mesut Yılmaz İlkokulunda okuyan toplam 47, 4. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Gözlem, doküman inceleme ve görüşme yolu ile veriler toplanmıştır. Doğu klasiklerinden seçilen örnek olay metinleri oluşturulmuştur. Doküman analizi neticesinde; Kelile ve Dimne, Gülistan, Bostan, Mesnevi, Nasihatname ve Tutiname isimli eserler incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda; kullanılan eserlerin dürüstlük değerini 4.sınıf öğrencilerine kazandırma aşamasında etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Yılmaz (2017), *"Ortaokul Sosyal Bilgiler Eğitiminde Safahat'ın Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi"* isimli yüksek lisans tezinde; Mehmet Akif Ersoy'un Safahat isimli eserinin sosyal bilgiler dersi değerler eğitimi açısından incelenerek Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 100 Temel Eser içerisinde alınan Safahat'ın içerisinde bulunan ve sosyal bilgiler dersi içerisinde verilmek istenen değerlerin tespit edilmesi amaçlamıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılarak sonuca varılmaya çalışılmıştır. Belirlenen çalışma evreni Safahat isimli eserin içerisinde bulunan metinler olup, bu metinlerin tespiti, çözümlenmesi ve yorumlanması ile Sosyal Bilgiler dersi değerler eğitimine etkileri incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda; Mehmet Akif Ersoy'un Safahat adlı eserinin sosyal bilgiler dersinde verilmek istenen değerler bakımından incelenmiş ve zengin bir içeriğe sahip olduğu ortaya konulmuştur.

Yalın (2017), *"Sosyal Bilgiler Programlarının Bazı Değerlerinin Öğrencilerce Kazanım Düzeyi: Suriyeliler Örnekleme"* isimli yüksek lisans tezinde; ortaokul öğrencilerinin Suriyelilere yönelik görüşlerini incelemeyi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerlerin (saygı, adil olma, misafirperverlik, hoşgörü, duyarlılık, yardımseverlik)

Suriyeliler bağlamında kazanım düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda; Değer Kazanım Düzeyi Belirleme Formu ve odak grup görüşmesinden elde edilen bulgular incelenmiştir. Nitel araştırma deseninde karma yöntem ile gerçekleştirilmiş olan araştırmada “saygı, adil olma, duyarlılık, misafirperverlik, hoşgörü, yardım severlik” değerlerinin kazanım düzeylerini belirlemeye yönelik nicel yöntem ve Suriyelilere yönelik düşüncelerini derinlemesine incelemeye olanak sağlaması bakımından karma yöntem türlerinden Aşamalı Açıklayıcı Desen (Sequential Explanatory Design) kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Adıyaman ili merkeze bağlı Bahçelievler Mahallesi’nde 2016-2017 eğitim öğretim yılı bahar döneminde bir ortaokulunda sekizinci sınıfa devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada nicel verilerin analizinde SPSS paket programı kullanılmıştır. Nitel verilerin çözümlenmesinde ve yorumlanmasında betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırmanın nicel bulgularına göre, öğrencilerin Suriyeliler bağlamında (saygı, adil olma, misafirperverlik, hoşgörü, duyarlılık, yardımseverlik) değerlerine yönelik olarak kazanım düzeylerin üst düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın nitel bulgularına göre öğrencilerin Suriyeliler bağlamında (saygı, adil olma, misafirperverlik, hoşgörü, duyarlılık, yardımseverlik) değerlerine yönelik olarak olumlu görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Çiçek (2017), *"4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlere İlişkin Öğretmen Ve Öğrenci Görüşleri: Hatay İli Örneği"* isimli yüksek lisans tezinde; 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan değerlerin kazandırılmasına ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşlerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırma, tarama modelinde olup betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Hatay ili merkez ve Altınözü ilçesinin on dört ilkokulunda görevli 4. sınıf sosyal bilgiler öğretimi yapan 120 sınıf öğretmeni ve bu okullarda öğrenim gören toplam 260 dördüncü sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada, çalışma evreninin büyük olması nedeniyle örneklem alma yoluna gidilmiştir. Araştırmada verileri toplamak amacıyla, öğretmen ve öğrencilere yönelik "Değerler Eğitimi Anketi" uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular SPSS 21.0 paket programıyla analiz edilmiştir. Araştırma sonucuna göre; öğrencilerin değer kazanımının "sevgi-hoşgörü" boyutunda en yüksek olduğu, toplumsal ilişkilerde ise zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca dördüncü sınıf öğrencilerinin değerleri kazanımlarını kardeş sayısı, ailenin eğitim düzeyi ve medyanın önemli ölçüde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmadaki öğretmen görüşlerine göre; dördüncü sınıf öğrencilerinin değerleri kazanımlarında; öğretmenlerin yaşı, mesleki

kıdemleri ve mezun oldukları bölümün etkili olduğu, değerlerin öğretimi sürecinde en çok uygulanan yöntem ve tekniğin tartışma, örnek olay ve soru-cevap olduğu, değerler eğitimi sürecinde en çok karşılaşılan zorlukların müfredat yoğunluğu, ailelerin değer eğitime önem vermemesi ve kitle iletişim araçlarındaki olumsuz örnekler olduğu tespit edilmiştir.

Bakır (2017), *"Sosyal Bilgiler Dersinde Kazandırılması Gereken Değerlerin Ailelerin Sosyo Ekonomik Durumlarına Göre İncelenmesi"* isimli yüksek lisans tezinde; Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerlerin ailelerin sosyo ekonomik yapılarına göre incelenmesini ve aileler tarafından bu değerlerden hangilerine öncelik verildiğinin tespit edilmesini amaçlamıştır. Bu amaçla Kastamonu ilinde bulunan ve sosyo ekonomik yapı açısından 3 farklı seviyede (alt, orta ve üst) olduğu saptanan 3 ortaokulun velilerine görüşme formu uygulanmıştır. Bu formlar sonucunda elde edilen veriler, tablolar üzerine işlenmiştir. Bu araştırmanın örneklemini, 3 farklı sosyo ekonomik düzeye sahip okuldaki 90 öğrenci velisinden (velilerin tamamı öğrencilerin babaları olmak üzere) oluşturmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veriler, sosyo ekonomik yapı bakımından farklı olan 3 ortaokuldaki öğrenci velileri ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılarak ve görüşme formu uygulanarak toplanılmıştır. Veriler betimsel analiz yoluyla çözümlenmiştir. Verilen analiz edilmesi neticesinde söz konusu öğrenci velilerinin, sosyal bilgiler dersinde kazandırılmasını bekledikleri öncelikli değerlerin, sosyo ekonomik yapılarına göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ailelerin gelir durumuna, ailelerdeki birey sayısına, velilerin öğrenim durumuna ve çalıştıkları meslek grubuna göre de incelendiğinde, ailelerin değer önceliklerinde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. 3 sosyo ekonomik gruptaki tüm velilerin en çok öncelik verdikleri 3 değerın saygı, vatanseverlik ve dürüstlük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları, uygulama aşaması ve verilerin analizine yer verilmiştir.

3.1 Araştırmanın Deseni

Araştırmada, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan adalet değerinin kazandırılmasında Diriliş Ertuğrul dizisinin rolünü incelemek amacıyla karma araştırma deseni kullanılmıştır. Creswell (2017, s. 2) karma araştırmayı, araştırmacının araştırma problemlerini anlamak için hem nicel veriler (kapalı uçlu) hem de nitel veriler (açık uçlu) toplayarak iki veri setini birbiriyle bütünleştirilmesiyle sonuçlar çıkarıldığı sağlık, sosyal ve davranış bilimleri alanında kullanılan bir araştırma yaklaşımı olarak tanımlamıştır.

Araştırmada karma araştırma içerisinde çeşitleme (birleştirme) deseni kullanılmıştır. Çeşitleme deseni, nitel ve nicel araştırma verilerden elde edilen sonuçların birleştirilmesidir. Çeşitleme deseni sayesinde araştırmadaki problem durumları hem nicel hem de nicel açıdan değerlendirilebilmektedir (Cresswell, 2017, s. 36). Araştırmanın nicel safhasında deneysel araştırma modeli kullanılmıştır. Deneysel araştırmalar kısaca, araştırmacı tarafından oluşturulan farkların, değişkenler üzerindeki neden sonuç ilişkisini test etmek amacıyla uygulandığı araştırmalardır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2013, s. 195). Araştırmada deneysel araştırmalar içerisinde ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel araştırma deseni kullanılmıştır. Yarı deneysel

araştırma deseni, eşleştirilmiş grupların seçkisiz bir şekilde deney grupları olarak atandığı çalışmalardır (Büyüköztürk vd., 2013, s. 198).

Araştırmanın nitel safhasında ise görüşme modeli kullanılmıştır. Görüşme, araştırmada cevabı aranılan sorular çerçevesinde ilgili kişilerden derinlemesine bilgi sağlanmamıza yarayan veri toplama şeklinde ifade edilebilir (Büyüköztürk vd., 2013, s. 150). Araştırmada görüşme türlerinden standartlaştırılmış açık uçlu görüşme türü kullanılmıştır. Bu türde soruların tam olarak sırası ve tarzı önceden belirlenir. Görüşme yapılan tüm kişilere aynı sorular aynı sıra ile sorulur. Sorular tam anlamıyla açık uçlu bir formatla ifade edilebilir (Büyüköztürk vd., 2013, s. 153). Yıldırım ve Şimşek (2016) bu türün, bir araştırmada birden fazla görüşmeci olması durumunda etkili bir şekilde kullanılabileceğini belirtmiştir.

3.2 Çalışma Grubu

Araştırmada çalışma grubu oluşturulurken amaçsal örnekleme kullanılmıştır. Amaçsal örnekleme, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak sağlayan, olası ve seçkisiz olmayan örnekleme yaklaşımıdır (Büyüköztürk vd., 2013, s. 153). Araştırmada amaçsal örneklem türlerinden kolay ulaşılabilir örneklem ve ölçüt örneklem kullanılmıştır. Bir araştırmada gözlem birimleri belli niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesneler ya da durumlardan oluşturulabilir. Bu durumda örneklem için belirlenen ölçütü karşılayan birimler (nesneler, olaylar vb.) örnekleme alınırlar (Büyüköztürk vd., 2013, s. 91). Araştırmada tercih edilen ölçüt örneklem doğrultusunda Diriliş Ertuğrul dizisinin ele aldığı dönem olan Türkiye Selçuklu Devleti Dönemi'nin ve Anadolu'nun yurt edinme süreci ile ilgili kazanımların Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer aldığı 6. sınıf düzeyindeki öğrenciler, çalışma grubu olarak tercih edilmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunu; 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı'nın 1.Dönemi'nde Ankara ilinin Mamak ilçesinde bulunan bir ortaokulun 6.sınıf düzeyindeki toplam 28 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan 28 öğrencinin 13'ü 6/A şubesinde, 15'i 6/B şubesindedir. Araştırmada deney grubu olarak 6/A şubesi, kontrol grubu olarak 6/B şubesi seçilmiştir. Bu seçimin yapılmasında okulun sosyal bilgiler öğretmeninin ve araştırmacının sınıflar hakkındaki gözlemleri ve sınıfların cinsiyetlere göre dağılımındaki oran etkili olmuştur.

Çalışma grubunu oluşturulan 28 öğrencinin, şubeleri ve cinsiyetleri hakkındaki bilgiler Tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 14

Çalışma Grubunun Şube ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Cinsiyet	6/A (Deney)	6/B (Kontrol)	Toplam	Yüzde (%)
Kız	6	4	10	36
Erkek	7	11	18	64
Toplam	13	15	28	100

Çalışma grubunu oluşturulan 28 öğrencinin, anne eğitim durumları hakkındaki bilgiler Tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 15

Çalışma Grubunun Anne Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Şube	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Toplam
6/A (Deney)	4	6	3	0	13
6/B (Kontrol)	2	6	5	2	15
Yüzde %	6	12	8	2	28
Toplam	21	43	28	7	100

Çalışma grubunu oluşturulan 28 öğrencinin, baba eğitim durumları hakkındaki bilgiler Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16

Çalışma Grubunun Baba Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Şube	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Toplam
6/A (Deney)	0	4	5	4	13
6/B (Kontrol)	0	7	2	6	15
Yüzde %	0	40	25	35	100
Toplam	0	11	7	10	28

Çalışma grubunu oluşturulan 28 öğrencinin, bir gün içerisindeki televizyon izleme durumları hakkındaki bilgiler Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17

Çalışma Grubunun Bir Gün İçerisindeki Televizyon İzleme Durumuna Göre Dağılımı

Şube	Hiç	1 saatten az	1-2 saat arası	3 saatten fazla	Toplam
6/A (Deney)	1	2	8	2	13
6/B (Kontrol)	0	4	4	7	15
Yüzde %	4	21	43	32	100
Toplam	1	6	12	9	28

3.3 Veri Toplama Aracı

Araştırmada, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan adalet değerinin kazandırılmasında Diriliş: Ertuğrul dizisinin etkisini incelemek amacıyla, araştırmacı tarafından hazırlanan 5’li Likert tipi tutum ölçeği ve görüşme formu kullanılmıştır. Kağıtçıbaşı (2012), Likert tipi tutum ölçeğini tutumları ölçmek için kullanılan en kolay ve en direkt yöntemlerden biri olarak belirtmiştir.

3.3.1. Tutum Ölçeğinin Geliştirilme Süreci

Ölçeğin geliştirilmesinde ilk olarak alanyazın incelenmiştir. Alanyazından edinilen bilgiler doğrultusunda araştırmacı tarafından 11 maddesi olumsuz 23 maddesi olumlu olmak üzere 34 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan maddelerin karşısına öğrencilerin, maddelerde ifade edilen görüşe katılma düzeyini belirlemek üzere beş dereceli seçenekler yerleştirilmiştir. Bu seçenekler; (5) "Kesinlikle Katılıyorum", (4) "Katılıyorum", (3) "Kararsızım", (2) "Katılmıyorum" ve (1) "Kesinlikle Katılmıyorum" şeklinde düzenlenmiş ve puanlanmıştır. Madde havuzunda yer alan tutum ifadelerinin kapsam geçerliliğinin belirlenmesi amacıyla sosyal bilgiler öğretimi alanında uzmanlaşmış iki akademisyenden görüş alınmıştır. Yapılan yorumlar ışığında gerekli düzenlemeler yapılmış ve 34 maddelik taslak ölçek hazırlanmıştır. Taslak hâline getirilmiş olan ölçek, 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı 1.Dönemi, Eylül ayı içerisinde Ankara ilinin Mamak ilçesinde bulunan bir ortaokulun 5., 7. ve 8. sınıf düzeyindeki öğrencilere uygulanmıştır. Uygulama için okul seçilirken amaçsal örneklem türlerinden kolay ulaşılabilir örneklem

kullanılmıştır. Ölçek geliştirme sürecinde, taslak ölçeğin uygulandığı çalışma grubuna ait bilgiler Tablo 18’te verilmiştir.

Tablo 18

Tutum Ölçeğinin Geliştirilme Sürecindeki Çalışma Grubunun Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı

Sınıf Düzeyi	Öğrenci Sayısı
5	30
7	65
8	61
Toplam	156

Araştırmanın asıl uygulanması 6. Sınıflar ile gerçekleştirileceği için bu sınıf düzeyindeki öğrenciler ön uygulamanın dışında bırakılmıştır. Taslak ölçeğin uygulandığı 156 öğrenciden; 5. sınıf düzeyinden 3 öğrencinin, 7. sınıf düzeyinden 18 öğrencinin ve 8. sınıf düzeyinden 15 öğrencinin doldurmuş olduğu ölçekler, ölçekte yer alan maddelere birden fazla cevap verildiği veya bazı maddeler boş bırakıldığı için geçersiz sayılmıştır.

120 adet ölçekten formundan elde edilen verilere SPSS Statistics 22 programında faktör analizi yapılmıştır. Yapılan istatistiksel analizler çerçevesinde taslak ölçekle toplanan veriler üzerinde açıklayıcı faktör analizinin yapılıp yapılmayacağını belirlemek üzere Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett testi yapılmıştır. KMO testi için gözlenen korelasyon katsayıları ait büyüklük ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğü denilebilir. Barlett testi ile de verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiği ortaya konur (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2016 sayfa 208). Elde edilen verilerden yola çıkılarak taslak ölçekle yapılan veriler üzerinde açıklayıcı faktör analizi yapılabileceği belirlenmiştir.

Ölçeğin faktörlere ayrılma durumu ise temel bileşenler (principal componets) analizi ile belirlenmiştir. Daha sonra veriler üzerinde Varimax dik döndürme tekniği kullanılarak maddelerin faktör yükleri incelenmiştir. Faktör yükü .30 dan az olan ve birden fazla faktöre yük veren maddeler ölçekten birer birer çıkartılarak faktör analizi yinelenmiştir. Elenen 6 maddeden sonra kalan 28 madde üzerinde ölçeğin geçerlik ve güvenirlik değerleri belirlenmiştir.

3.3.1.1.Ölçeğin Geçerliğine İlişkin Bulgular

Açımlayıcı faktör analizine ilişkin bulgular: Adalet Değerine Yönelik Tutum Ölçeği'nin yapı geçerliğini belirlemek için elde edilen veriler üzerinde ilk olarak Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testinin analizleri yapılmış ve KMO değerinin .68 olduğu; Bartlett testinin istatistiksel olarak anlamlı ($x^2=1152,566$; $p=.000$ $sd=561$) olduğu belirlenmiştir. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk (2016, s.207), Kaiser-Meyer-Olkin testi sonucunda, değer 0.50'den düşük olması halinde faktör analizine devam edilemeyeceğini, .50'den büyük olması ve Bartlett testinin anlamlı olması hâlinde faktör analizi yapılabileceğini belirtmişlerdir. Bu bilgi doğrultusunda baktığımızda KMO testinden çıkan değer, 34 maddelik ölçek üzerinde faktör analizi yapılabileceğini göstermiştir.

Çokluk vd.'ne (2016, s.177) göre, faktör analizi sosyal bilimlerde ölçek geliştirme çalışmalarında yapı geçerliliğine ilişkin bilgi edinmek amacıyla en çok kullanılan tekniklerden biridir. Faktör analizinin açımlayıcı ve doğrulayıcı olmak üzere iki türü vardır. Taslak ölçekte uygulanan açımlayıcı faktör analizi, faktör analizi sonucunda ortaya çıkan faktörlerin davranışın anlaşılmasına yardımcı olan kuramın yapıları ile benzerliklerini ortaya çıkarır.

Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla faktör analiz yapılmıştır. Yapılan bu analiz sonucunda ölçekte yer alan 6 maddenin faktör yükü .30'dan az olduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Büyüköztürk'e (2017, s. 134) göre, faktör yük değeri .30'a kadar indirilebilir. Bu maddeler ölçekten çıkartılınca toplam varyans açıklama oranı %34 bulunmuştur. Son hali ile 28 maddelik ölçeğin KMO değerinin .70 olduğu; Bartlett testi değerinin ($x^2=922.878$; $p=.000$ $sd=378$) olduğu belirlenmiştir. Daha sonra ölçeğin birbirinden ilişkisiz faktörlere ayrışıp ayrışmadığını belirlemek için Varimax dik döndürme tekniği uygulanmış ve faktör yükleri incelenmiştir. Madde yükü .30'un altında olan 6 madde ölçekten çıkarıldıktan sonra geriye kalan 28 madde ile faktör analizi yinelenmiştir. Yapılan bu işlemler sonucunda, toplam varyansın %34'ünü karşılayan tek bir faktör altında toplanan 28 maddelik bir ölçek yapısı ortaya çıkmıştır. Ölçekteki 28 maddenin faktör yükleri Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19

Ölçeğin Faktörlere Göre Yapılan Faktör Analizi Sonucunda Ölçekte Kalan Maddeler ve Faktör Yükleri

MADDELER	FAKTÖR YÜKLERİ
M1 Adalet hayatımda önemli bir yer tutar.	.65
M2 Adaletli olmanın önemli olduğunu düşünmüyorum.	.35
M3 Günlük hayatımda, olaylar karşısında adaletli davranmaya özen gösteririm.	.39
M4 İnsanların adaletli davranması beni mutlu eder.	.57
M5 Adalet değerinin insanlara küçük yaştan itibaren kazandırılması gerektiğini düşünüyorum.	.70
M6 Çevremizdeki insanların adil olmalarının, adalet değerini kazanmamıza olumlu etki edeceğini düşünüyorum.	.48
M7 Devletlerin var olabilmesi için öncelikle adalet temeline dayanması gerektiğini düşünüyorum.	.41
M8 İnsanlara adalet değerinin kazandırılmasında kitle iletişim araçlarından (televizyon, internet, radyo vb.) yararlanılabileceğini düşünmüyorum.	.65
M9 Adaletin hayatımızın her alanında göz önünde bulundurmamız gereken bir değer olduğuna inanıyorum.	.52
M10 Herkese adaletli davranılması gerektiğine inanmıyorum.	.43
M11 Adalet değerinin kazandırılmasında en önemli etkenin aile olduğuna inanıyorum.	.39
M12 Ülkeleri yöneten kişilerin adil olmaları gerektiğine inanıyorum.	.52
M13 Sosyal bilgiler dersinin adalet değerini kazandırmada gerekli bir ders olduğunu düşünmüyorum.	.42
M14 Adil olmayan insanların toplumu olumsuz etkilediğini düşünüyorum.	.38
M15 Adaletli davranmanın dünyada hiçbir şeyi değiştirebileceğine inanmıyorum.	.30
M16 Bize karşı yapılmadığı sürece adaletsiz davranışlara göz yumulabileceğini düşünüyorum.	.48
M17 Adaletin olmadığı bir ülkede hukuk kurallarının bir önemi olduğunu düşünmüyorum.	.35
M18 Adaletle önem veren insanları kendimize örnek almamız gerektiğini düşünüyorum.	.64
M19 Bir kişiye karşı yapılmış adaletsizliğin zamanla herkesi etkileyeceğini düşünüyorum.	.51
M20 Adaletsizliğe uğramış bir insan başka insanlara karşı adaletli davranmak zorunda değildir.	.30
M21 Adaletin olmadığı ülkelerde suç oranının daha çok olduğunu düşünüyorum.	.57
M22 TV kanallarında yayınlanan programların hiçbirinin adalet değerini doğru yansıttığını düşünmüyorum.	.45
M23 Başkalarının isteğiyle adil davranmaya çalışan kişilerin adaletle gerçekten önem verdiklerine inanmıyorum.	.35
M24 Toplumda adalet değerini geliştirmemiz için sosyal medya hesaplarımızda yaptığımız paylaşımların yeterli olduğunu düşünüyorum.	.50
M25 Yaşamımda bir sorunla karşılaştığım zaman adil davranmamın o sorunu çözmeme yardımcı olabileceğini düşünmüyorum.	.48
M26 Sonunda bir ceza verilmese dahi adaletsiz davranmanın kötü bir şey olduğunu düşünüyorum.	.30
M27 Televizyonda yayınlanan dizilerin başrollerinin adil davranmalarının o diziyi izleyenlerin adalet değerlerini oluşturmalarına yardım edebileceğini düşünmüyorum.	.62
M28 Devletin başındaki kişinin adaletli olmasının toplumu olumlu etkileyeceğine inanmıyorum.	.66

3.3.1.2 Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Toplam 28 maddeden ve tek faktörden oluşan ölçeğin bütün olarak Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı .76 olarak belirlenmiştir.

3.3.2 Görüşme Formunun Geliştirilme Süreci

Araştırmacı tarafından hazırlanan 8 soruluk taslak görüşme formu, sosyal bilgiler eğitimi alanında uzmanlaşmış iki akademisyene gösterilmiştir. Gelen yorumlar neticesinde 2 soru taslaktan çıkartılmıştır. 6 sorudan oluşan bir görüşme formu oluşturulmuştur. Görüşme formunda yer alan sorular Tablo 20'de verilmiştir.

Tablo 20

Adalet Değerine Yönelik Görüşme Formunda Yer Alan Sorular

SORULAR
1. Günlük hayatımızda adaletli davranmanın önemi sizce nedir?
2. Bir devletin kurulmasında ve varlığını devam ettirebilmesinde adalet değerinin önemi sizce nedir?
3. Sizce kitle iletişim araçlarının (televizyon, internet, cep telefonları) adalet değerinin kazandırılmasında nasıl bir etkisi vardır?
4. Sizce kitle iletişim araçlarında (televizyon, internet, cep telefonları) yayınlanan programlar adalet değerini nasıl yansıtmaktadır?
5. Bireylere adalet değerinin kazandırılması için sizce neler yapılabilir?
6. Sizce adalet değerinin kazandırılmasında sosyal bilgiler dersinin etkisi nedir?

3.4 Uygulama Aşaması

Uygulama aşaması 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı'nın 21.11.2018-14.12.2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Uygulamanın bu tarihler arasında gerçekleştirilmesinin nedeni, Diriliş Ertuğrul dizisinin anlattığı dönem olan Türkiye Selçukluları Dönemi ve Anadolu'nun yurt edinme süreci ile ilgili kazanımın, uygulama için seçilen okulda bu tarihler arasında işlenmesidir. Belirtilen kazanım; *"Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder."* şeklindedir. Uygulama aşamasında deney grubu olarak 13 kişiden oluşan 6/A şubesi, kontrol grubu olarak 15 kişiden oluşan 6/B şubesi seçilmiştir.

Uygulama sürecinden önce araştırmacı tarafından Diriliş Ertuğrul dizisinin uygulama tarihine kadar olan bölümleri izlenmiş ve adalet değerini doğru yansıttığına inanılan 11 sahne seçilmiştir. Seçilen 11 sahnede şiddet unsurlarının bulunmamasına ve öğrencilerin yaş düzeylerine uygun olmasına dikkat edilmiştir. Araştırmacı tarafından belirlenen 11 sahnenin özellikleri ve içeriği aşağıda belirtilmiştir.

Sahne 1

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Konya'da bulunan sarayında geçmektedir. Süresi 1 dakika 5 saniyedir. İçeriği şöyledir:

Mahberi Sultan: Burada ağızdan çıkan tek bir söz, yanlış atılan tek bir adım, adamı ipe götürür. Sarayı bilirsin, ne obaya benzer ne de kaleye.

Halime Sultan: Bilmez miyim? Bilirim, Mahberi Sultan. Sultanın etrafında dört dönen dalkavuklar, şehzadeleri şehzadelere kırdıranlar, kendi ikmalî için ne sultanı ne de devleti harcamaktan çekinmeyenler bilirim...

Mahberi Sultan: Halime Hatun, burada işler sizin alışık olduğunuz gibi yürümez.

Halime Sultan: Mahberi Hatun, adalet her yerde adalet, doğruluk her yerde doğruluk değil midir? Üstelik burası devletin kalbidir. Adalet ve doğruluk en çok burada gerektir.

Mahberi Sultan: Sultanımız elbette en doğru kararı verecektir. Ertuğrul Bey de daha fazla bu işle uğraşmasın. Sarayımıza gelmişsiniz, misafirimiz olmuşsunuz. Beraber uzun ve hoş vakitler geçirelim.

Halime Sultan: En münasipli karar, adaletli olandır Mahberi Hatun.

Sahne 2

Kayı Obası'nda geçmektedir. Ertuğrul Bey, düzenlenen saldırı sonucu şehit düşen oba erleri için üzüntü içerisinde olan oba halkına seslenmektedir. Süresi 1 dakika 45 saniyedir. İçeriği şöyledir:

Ertuğrul Bey: Kayılar, Dodurgalılar!

Siz Oğuz'un şanlı evlatları, gözlerinizde hiçbir vakit görmediğim korkuyu gördüm. Hiçbir felakette, hiçbir cenkte görmediğim korkuyu. Bu korku bin yıllık devlet sevginizden, Emir'ül Emre itaatten gelir bilirim. Lakin, bu emir müsveddesinden korkmayınız. Yılgınlığa düşmeyesiniz. Çünkü siz her daim devletinizin yanında oldunuz. Her daim de olmaya devam edeceksiniz. Devletin içine pusu kuran iblislerden korkmak değil, onların

karşısında adaletle durmak bize farz kılınmıştır. Şimdi gidin. Bu uğursuz katillerin bizlerden aldıkları canlar için yas tutun. Mekanları cennet olsun.

Oba halkı: Amin.

Ertuğrul Bey: Adil davrandık, takvayı elden bırakmadık.

Sahne 3

Türkiye Selçuklu Devleti şehzadesi ile İbn-i Arabi arasındaki konuşmayı içermektedir. Süresi 1 dakika 59 saniyedir. İçeriği şöyledir:

Şehzade: Başımıza gelen bu müsibetlerde benim öz anamın da dahli vardır. Şimdi yaptıklarından nedamet eder. Lakin ben onunla nasıl mukavele edeceğimi bilemem.

İbn-i Arabi: Siz ahaliden biri değil, ahaliden mesul birisiniz. Siz, sultansınız. Baş ne yöne emir verirse, bütün azalar o yönü takip eder. Siz, hiçbir meselede aşırıya gidemezsiniz. Adalette de merhamette de şevkatte de itidal üzere, yani sıratı müstakim üzere olmalısınız. Zira, siz verdiğiniz kararlarla ahaliye örnek teşkil etmektesiniz. Yüce Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de buyurur ki; "Bir hayrı açıklar veya gizlerseniz yahut bir kötülüğü affederseniz bilin ki Allah'ta çok affedicidir. Her şeye gücü yetendir." Ceza suçlunun ıslah olması içindir. Eğer yaptığı hatadan pişman olmuşsa ve tekrar aynı hataya düşmeyeceğine kani olmuşsanız, bunu göz önünde bulundurarak adaletle hüküm vermelisiniz.

Şehzade: Tereddütlü bir anımda gelip, adaleti temin etmeme vesile olmuştunuz. Şimdi de bu tereddütlü anımda telkinlerimiz gönlümü aydınlatacak ve adaleti temin etmeme vesile olacaktır inşallah.

İbn-i Arabi: İnşallah.

Sahne 4

Kayı Obası'na bey seçmek için düzenlenen toyda, Ertuğrul Bey'in yaptığı konuşmayı içermektedir. Süresi 2 dakika 32 saniyedir. İçeriği şöyledir:

Hayme Ana: Ertuğrul Bey, şimdi sizin diyeceğiniz var mıdır?

Ertuğrul Bey: Boyumuzun Ulu Beyleri;

Onca cefayla, onca acıyla Oğuz atamızın topraklarını bırakıp bu topraklara niçin geldik? Göç etmemizin tek nedeni düşman mıdır? Geniş otlaklar mı, verimli yaylaklar mıdır? Evlatlarımız sersefil olmasın diye çektiğimiz bunca acı, sadece kendi huzurumuz için midir? Soyumuzdan, dinimizden olan insanlar rahat yüzü görmezken sahte bir cennete

inanmak bize yaraşır mı? Mazlumların ahı afakı sarmış, zalimler hükümdarlığı ele geçirmişken, oyunlarını bozmadan biz kendi huzurumuzu mu teşhis edeceğiz? Buna izin verirler mi sanırsınız? Kayı'nın ulu beyleri, eğer beni bey seçerseniz sadece obamızın değil, tüm mazlumların yanında olacağız. Kayı'yı hakettiği yere taşıyacağız. Huzuru ancak bu şekilde elde edebiliriz. Bereketli yaylaklar, verimli otlaklar, mallarımızı satacağımız pazarlara sahip olmanın yolu, büyük rüyayı görmekten geçer. Şimdi hakkı, adaleti, merhameti, ahlakı birlikte ihya ve inşa edeceğiz. Kuzunun kurttan hesabını biz soracağız. Rızık endişesine düşüp kimsenin gölgesi olmayacağız. Nerden geldiği belli olmayan altınlarla kimsenin rızasını satın almaya kalkmayacağız. Hak için, haktan gayrı bir yola düşmeyeceğiz. Bunu herkes böyle bilsin. Diyeceklerim budur.

Sahne 5

Ertuğrul Bey'in oba halkına seslenmesini içermektedir. Süresi 1 dakika 47 saniyedir. İçeriği şöyledir:

Ertuğrul Bey: Gardaşlarım, bacılarım, obamın yiğit alpleri!

Noyan soysuzunun bize biçtiği ihanet kılıfından çok şükür kurtulduk. Lakin bu hain, bu pusatsız savaş, daha yeni başlamıştır. Bin yıldır olduğu gibi kendi evlatlarımızdan, kendi kardeşlerimizden bir ihanete tanık olduk. Onların köklerini kurutana kadar bu savaş bitmeyecek. Lakin ne Noyan, ne de ona uyan içimizdeki hainler, cezasız kalmayacaktır. Onlara bunun bedelini mutlaka ödeteceğim. Biz Oğuz'un şanlı soyuyuz. Adalet ve hürriyet üzere doğduk, öyle yaşar, öyle ölürüz. Sonsuza kadar adalet, sonsuza kadar hürriyet!

Sahne 6

Kayı Obası'na bey seçilen Ertuğrul Bey'in, oba halkına yaptığı konuşmayı içermektedir. Süresi 1 dakika 19 saniyedir. İçeriği şöyledir:

Ertuğrul Bey: Beni bu yolda yalnız koymayan Kayı'nın şerefli ahalisi; çıktığımız bu kutlu yolda atalarımızın şanlı tarihinden güç alıp bir avuç insanla neler yapabileceğimizi tüm cihana ispatlayacağız. Yapamaz diyenleri, bizi engelleyenleri, keferenin elinde helak olacaksınız diyenleri kuracağımız devletle utandıracağız. Güneşi sancak, göğü çadır eyleyeceğiz. Yağız yeri titretip, mavi göğü deleceğiz. Pusatlarımızı yâr eyleyip haşmetli ordular kuracağız. Adaletin ve merhametin muhafızları olacağız. Pusatım gök girsin kızıl çıksın ki bu uğurda gece gündüz demeden çalışıp, didinip soyumuzu da obamızı da muzaffer kılacağım. Allah yar ve yardımcımız olsun.

Sahne 7

Şehit vermeleri üzerine, Ertuğrul Bey'in Kayı Obası'nın halkına seslenişini içermektedir. Süresi 1 dakika 51 saniyedir. İçeriği şöyledir:

Ertuğrul Bey: Evlatlarını kınalayıp şehadete yollayan cefakar analar, babalar. Yerin ve göğün sahibi Allah, yaptığımız bu fedakârlığı görendir. Biz, Allah'ın adaletini yaymak için yaşarız. Ölmek vuslata ermektir, biliriz. Lakin yaşayacağız. Allah için, devlet için, töre için yaşayacağız. Biz yaşarsak devletimiz yaşar. Biz yaşarsak töremiz yaşar. Biz yaşarsak boyumuz yaşar. Kısraklarımızın sesi, zulmün sesini dindirecek. Pusatımızın gücü zalime baş eğdirecek. İnancımız yeryüzünü titretecek. Her hain için bir okumuz, her oku savuracak bir yiğidimiz vardır. Biz Türk'üz. Şimdiye dek korkmadık, şimdiden sonra da korkmayacağız. Pes etmeyeceğiz. Başaracağız.

Sahne 8

Ertuğrul Bey'in obanın alplerine yaptığı konuşmayı içermektedir. Süresi 2 dakika 42 saniyedir. İçeriği şöyledir:

Ertuğrul Bey: Alpler! Bizler daha çocukken neden pusat tutacağımız günlerin hayalini kurarız? Ucunda ölüm olduğunu bile bile neden aşkla cenk ederiz? Zalime neden kin tutar, niçin cihat ederiz? Zalime dur demek için, mazluma ettiklerinin hesabını sormak için. Ayaklar altına alınmış adaleti, merhameti ayağa kaldırmak için değil mi? Gayemiz, soyumuzun dindaşlarımızın huzurundan başka ne ola? Gardaşlarım, vakit bize emanettir. Cihan bizden bir şeyler bekler. Yeisi imanımızla boğup, zalimin karşısına dikileceğiz. Eğer benimle bir olursanız, batılın tüm kalelerini yıkacağız. Her biriniz fatih olup, adaletin sancağını dalgalandıracak. Eğer beni desteklerseniz, pusatlarımız kınına hiç girmeyecek, sancağımız yere düşmeyecektir. Şimdi sorarım size: Benimle yoldaş olmaya var mısınız? Sonsuza kadar adalet sonsuza kadar hürriyet!

Sahne 9

Kayı Obası ve diğer Türk oba beylerinin bulunduğu bir toy sahnesidir. Süresi 1 dakika 7 saniyedir. İçeriği şöyledir:

Ertuğrul Bey: Beylerim, davamız Rıza'ül İlâhi için, adaleti yeryüzünde hâkim kılmaktır. Ne zulmedeceğiz, ne de zulme boyun eğeceğiz. Bu dava uğrunda başlıya baş, dizliye diz çöktüreceğiz ve adaletin kutlu sancağını Allah'ın izniyle cihanın dört bir yanına dikeceğiz.

Sahne 10

Kayı Obası tarafından fethedilen bir bölgenin halkına, Ertuğrul Bey'in seslenmesini içermektedir. Süresi 1 dakika 31 saniyedir. İçeriği şöyledir:

Ertuğrul Bey: Ol deyince olduran, gönüllerimizi imanla dolduran Yüce Allah'ın 99 adıyla. Ben Süleyman Şah oğlu Ertuğrul. Bilinsin ki bu topraklarda zulüm ve korku yerine adalet gelmiştir. Kimseyi kimseden ayırt etmeyeceğiz. Gayri hepimiz, sulh içinde yaşayacağız. Yurdumuzu, ticaretimizi adaletle güçlü kılacağız. Bu topraklardaki herkes, inancında ve ibadetinde hürdür. Adalet, hürriyet, sükûnet, birlik. İşte yasamız budur.

Sahne 11

Kayı Obası'nın hüküm sürdüğü topraklarda ticaret yapılan bir pazarda, bir kadın ile satıcı arasında geçen konuşmayı içermektedir. Süresi 1 dakika 20 saniyedir. İçeriği şöyledir:

Kadın: Buraya gelene kadar onca pazar gezdik; hiç bu kadar kalabalığımı, bu kadar zenginini görmedik. Bereketliymiş maşallah. Hep mi böyledir?

Satıcı: Yaz kış hep böyledir. Her taraftan kervanlar ve tüccarlar gelir.

Kadın: Her tarafta pazarlar kan ağlarken buranın zengin, bereketli oluşunun bir sırrı var mıdır?

Satıcı: Bunun tek sırrı, Ertuğrul Bey'in adaletidir. Kimsenin hakkını kimseye yedirmez.

Deney grubunda gerçekleşen uygulama süreci Tablo 21'de, kontrol grubunun uygulama süreci ise Tablo 22'de verilmiştir

Tablo 21

Deney Grubu Uygulama Süreci

	Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Cuma
1.Hafta	-	-	21.11.2018 <i>Tanışma</i>	-	23.11.2018 <i>Tutum Ölçeği</i> <i>Ön test</i>
2.Hafta	-	-	28.11.2018 <i>Ön Görüşme</i>	-	30.11.2018 <i>4 sahne izleme</i> + <i>ders süreci</i>
3.Hafta	-	-	05.12.2018 <i>3 sahne izleme</i>	-	07.12.2018 <i>4 sahne izleme</i>

			+		+
			<i>ders süreci</i>		<i>ders süreci</i>
4.Hafta	-	-	12.12.2018	-	14.12.2018
			<i>Tutum Ölçeği</i>		<i>Son Görüşme</i>
			<i>Son test</i>		

Tablo 22

Kontrol Grubu Uygulama Süreci

	Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Cuma
1.Hafta	-	-	21.11.2018	-	23.11.2018
			<i>Tanışma</i>		<i>Tutum Ölçeği</i>
					<i>Ön test</i>
2.Hafta	-	-	28.11.2018	-	30.11.2018
			<i>Görüşme</i>		<i>Ders Süreci</i>
3.Hafta	-	-	05.12.2018	-	07.12.2018
			<i>Ders Süreci</i>		<i>Tutum Ölçeği</i>
					<i>Son test</i>

Uygulama aşamasında deney grubuna öncelikle, araştırmacı tarafından hazırlanan "Adalet Değerine Yönelik Tutum Ölçeği" ve "Adalet Değerine Yönelik Görüşme Formu" uygulanmıştır. Daha sonra okulun sosyal bilgiler öğretmeni tarafından ders normal süreçte işlenirken araştırmacı tarafından, Diriliş Ertuğrul dizisinden seçilen 11 sahne ilgili yerlerde izletilmiştir. Bu süreç tamamlandıktan sonra tekrardan "Adalet Değerine Yönelik Tutum Ölçeği" ve "Adalet Değerine Yönelik Görüşme Formu" uygulanmıştır.

Kontrol grubunda ise öncelikle araştırmacı tarafından hazırlanan "Adalet Değerine Yönelik Tutum Ölçeği" ve "Adalet Değerine Yönelik Görüşme Formu" uygulanmıştır. Daha sonra okulun sosyal bilgiler öğretmeni tarafından ders, normal süreçte işlenmiştir. Bu süreç tamamlandıktan sonra tekrardan "Adalet Değerine Yönelik Tutum Ölçeği" uygulanmıştır.

Deney grubunda uygulama süreci 4 hafta, toplamda 12 ders saatinde tamamlanmıştır. Kontrol grubunda ise 3 hafta, 9 ders saatinde tamamlanmıştır. Sürelerin birbirinden farklı olmasının sebebi; deney grubunda ders anlatımı Diriliş Ertuğrul dizisinden seçilen sahnelerle desteklenirken, kontrol grubunda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında önerilen sürecin uygulanmış olmasıdır.

3.5 Verilerin Analizi

Uygulama sürecinde, "Adalet Değerine Yönelik Tutum Ölçeği" aracılığıyla elde edilen veriler, SPSS Statistics 22 programına yüklenmiştir. Katılımcılardan elde edilen bilgiler belirtilen programda;

1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan adalet değerinin kazandırılmasında Diriliş: Ertuğrul dizisinin rolü üzerinde cinsiyet farklılığının etkisi var mıdır?
2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan adalet değerinin kazandırılmasında Diriliş: Ertuğrul dizisinin rolü üzerinde anne eğitim durumu farklılığının etkisi var mıdır?
3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan adalet değerinin kazandırılmasında Diriliş: Ertuğrul dizisinin rolü üzerinde baba eğitim durumu farklılığının etkisi var mıdır?
4. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan adalet değerinin kazandırılmasında Diriliş: Ertuğrul dizisinin rolü üzerinde bir gün içerisindeki televizyon izleme süresi farklılığının etkisi var mıdır?

alt problemleri doğrultusunda; faktörlerin temel etkilerini ve iki faktörün bağımlı değişken üzerindeki ortak etkisini eş zamanlı olarak test etmek amacıyla ANOVA, ilişkili iki örneklem ortalaması arasındaki farkın birbirinden anlamı bir şekilde farklı olup olmadığını test etmek amacıyla T- testi, iki ilişkisiz örneklemde elde edilen puanların birbirlerinden anlamlı farklılık gösterip göstermediğini anlamak amacıyla Mann Whitney U-Testi ve ilişkisiz birden çok örneklem ortalamasının birbirlerinden anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla Kruskal Wallis Testi uygulanmıştır.

Uygulama sürecinde "Adalet Değerine Yönelik Görüşme Formu" aracılığıyla katılımcılardan elde edilen bilgiler, içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2016), içerik analizinde temelde yapılan işlemi, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayıp, yorumlayabileceği hâle getirmek olduğunu belirtmişlerdir.

İçerik analizi yoluyla veriler analizi gerçekleştirilirken araştırmacı tarafından yapılan işlemler şunlardır:

- Katılımcıların, sorulara verdikleri cevaplar bilgisayar ortamına aktarılmıştır.
- Bilgisayar ortamına aktarılan cevaplar, araştırmacı tarafından incelenmiştir.

- İnceleme sırasında ortak noktaları olan cevaplar arasında ilk önce belirli kodlamalar oluşturulmuştur. Oluşturulan kodların tamamını kapsayan temalar ve alt temalar oluşturulmuştur.

Belirlenen kodlar ve temalar tablolar şeklinde bulgular bölümüne eklenmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırmanın bulguları ve bu bulgulara yönelik yorumlar yer almaktadır. Bulgular ve yorumlar, araştırmanın alt problemleri doğrultusunda elde edilen verilere ve görüşme sırasında katılımcıların verdikleri cevaplara göre değerlendirilmiştir.

4.1. Adalet Değerine Yönelik Tutum Ölçeği Sonuçlarına Yönelik Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan adalet değerine yönelik tutumlarının ön test-son test sonuçlarına yönelik bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

Tablo 23

Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Adalet Değerine Yönelik Tutumlarının Ön Test-Son Test Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Grup	Ön Test			Son Test		
	N	$\bar{x}$	S	N	$\bar{x}$	S
Deney	13	3,99	,48	13	4,21	,37
Kontrol	15	3,77	,48	15	3,61	,32

Tablo 23'e göre, "Diriliş Ertuğrul" adlı dizinin bölümlerinin adalet değerinin kazandırılması amacıyla kullanıldığı deney grubundaki öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan adalet değerine yönelik ön test tutum puanlarının ortalaması

($\bar{x}=3.99$), iken son test tutum puanlarının ortalaması ($\bar{x}=4.21$) olmuştur. Öğretim programının öngördüğü öğrenme-öğretme sürecinin uygulandığı kontrol grubundaki öğrencilerin ön test tutum puanlarının ortalaması ($\bar{x}=3.77$), son test başarı puanlarının ortalaması ise ($\bar{x}=3.61$) olarak gerçekleşmiştir. Kontrol grubundaki tutum puanlarında gerilemenin olması Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerlerin öğretimi için gerekli altyapının, kazanımlarla ilişkilendirmenin, örnek uygulamaların eksikliği ile açıklanabilir. Dersin düz anlatımı yöntemi ile işlenilmesinin ve ders sırasında öğrencilerin dikkatini çekebilecek materyaller kullanılmamasının da bu sonucun çıkmasında etkili olduğu varsayılmaktadır.

Tablo 24

Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Adalet Değerine Yönelik Tutumlarının Ön Test Puanlarının Farklılığı İçin Bağımsız t-Testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Deney	13	3,99	,48	26	1,204	,239
Kontrol	15	3,77	,48			

Tablo 24'e göre, deney ve kontrol gruplarının Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan adalet değerine yönelik tutumlarının düzeylerini belirlemek için yapılan ön test sonucunda gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir ($t_{(26)}=1.204$, $p>.05$). Bu verilere göre “Diriliş Ertuğrul” adlı dizinin bölümlerinin adalet değerinin kazandırılması amacıyla kullanıldığı deney grubundaki öğrencilerin ön test tutum puanlarının ortalaması ($\bar{x}=3.99$), öğretim programının uygulandığı kontrol grubundaki öğrencilerin ön test tutum puanlarının ortalaması ise ($\bar{x}=3.77$) olarak gerçekleşmiştir. Bu değerler deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan adalet değerine yönelik tutumlarının süreç başında benzerlik gösterdiği şeklinde yorumlanabilir.

İki ayrı uygulamanın gerçekleştirildiği öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan adalet değerine yönelik tutumlarının deney öncesine göre deney sonrasında gözlenen söz konusu değişimlerin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 25'de verilmiştir.

Tablo 25

Deney ve Kontrol Grubunda Yer Alan Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Adalet Değerine Yönelik Tutumlarının Ön Test-Son Test Puanlarına İlişkin Tekrarlı Ölçümler İçin İki Faktörlü ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Deneklerarası	7,501	27			
Grup (Deney/Kontrol)	2,350	1	2,350	4281,70	,000
Hata	5,151	26	,198		
Denekleriçi	4,766	28			
Ölçüm (Ön test-Son test)	,013	1	,013	,080	,780
Grup*Ölçüm	,501	1	,501	5,15	,000
Hata	4,135	26	,159		
Toplam	12,267	55			

Tablo 25'e göre, iki ayrı yöntemle sosyal bilgiler dersi gören grupların Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan adalet değerine yönelik tutum puanlarının deney öncesinden sonrasına anlamlı farklılık gösterdiği, farklı öğretim yöntemlerinin kullanıldığı gruplarda olmak ile tekrarlı ölçümler faktörlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan adalet değerine yönelik tutumlarının üzerindeki ortak etkilerinin anlamlı olduğu bulunmuştur [$F_{(1-26)} = 5,15$, $p < .05$]. Bu bulgu sosyal bilgiler dersini adalet değerinin aktarımına yönelik içeriklerin yer aldığı televizyon dizileriyle gerçekleştirme ve öğretim programında öngörülen öğrenme-öğretme süreciyle gerçekleştirmenin öğrencilerin adalet değerine yönelik tutumlarını olumlu yönde geliştirmede farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Adalet değerine yönelik tutum puanlarında deney öncesine göre daha fazla kazanç elde eden deney grubundaki adalet temalı içeriklerin yer aldığı televizyon dizilerinin kullanımının adalet değerine yönelik tutum puanlarını artırmada daha etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 26

Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımına İlişkin Mann Whitney U-testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kız	6	7,42	44,50	18,500	,720
Erkek	7	6,64	46,50		

Tablo 26'ya göre, deney grubundaki öğrencilerin, adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney öncesinde cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U=18,500$; $p> .05$).

Tablo 27

Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımına İlişkin Mann Whitney U-testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kız	6	5,92	35,50	14,500	,352
Erkek	7	7,93	55,50		

Tablo 27'ye göre, deney grubundaki öğrencilerin adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney sonrasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U=14,500$; $p> .05$).

Tablo 28

Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımına İlişkin Mann Whitney U-testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kız	4	7,75	31,00	21,000	,896
Erkek	11	8,09	89,00		

Tablo 28'e göre, kontrol grubundaki öğrencilerin adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney öncesinde cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U=21,000$; $p> .05$).

Tablo 29

Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımına İlişkin Mann Whitney U-testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kız	4	8,63	34,50	19,500	,743
Erkek	11	7,77	85,50		

Tablo 29'a göre, kontrol grubundaki öğrencilerin adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney sonrasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U=19,500$; $p>.05$).

Tablo 30

Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Anne Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Anne Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	sd	X^2	p	Fark
İlkokul	4	4,13	2	3,432	,180	-
Ortaokul	6	8,75				
Lise	3	7,33				

Tablo 30'a göre, deney grubundaki öğrencilerin adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney öncesinde anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2(2)=3,432$; $p>.05$).

Tablo 31

Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Anne Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Anne Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	sd	X^2	p	Fark
İlkokul	4	5,67	2	2,800	,423	-
Ortaokul	6	6,64				
Lise	3	7,25				

Tablo 31'e göre, deney grubundaki öğrencilerin adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney sonrasında anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2(2) = 3,800$; $p > .05$).

Tablo 32

Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Anne Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Anne Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	sd	X^2	p	Fark
İlkokul	2	8,00	3	,930	,818	-
Ortaokul	6	8,83				
Lise	5	6,50				
Üniversite	2	9,25				

Tablo 32'ye göre, kontrol grubundaki öğrencilerin adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney öncesinde anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2(2) = ,930$; $p > .05$).

Tablo 33

Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Anne Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Anne Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	sd	X^2	p	Fark
İlkokul	2	12,00	3	6,431	,092	-
Ortaokul	6	4,40				
Lise	5	9,33				
Üniversite	2	6,00				

Tablo 33'e göre, kontrol grubundaki öğrencilerin adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney sonrasında anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2(2) = 6,431$; $p > .05$).

Tablo 34

Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Baba Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p	Fark
Ortaokul	4	8,75	2	4,532	,104	-
Lise	5	4,10				
Üniversite	4	8,88				

Tablo 34'e göre, deney grubundaki öğrencilerin adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney öncesinde baba eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2(2) = 4,532$; $p > .05$).

Tablo 35

Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Baba Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p	Fark
Ortaokul	4	6,30	2	4,853	,94	-
Lise	5	3,75				
Üniversite	4	11,83				

Tablo 35'e göre, deney grubundaki öğrencilerin adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney sonrasında baba eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2(2) = 4,853$; $p > .05$).

Tablo 36

Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Baba Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p	Fark
Ortaokul	7	7,00	2	4,173	,124	-
Lise	2	14,00				
Üniversite	6	7,17				

Tablo 36'ya göre, kontrol grubundaki öğrencilerin adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney öncesinde baba eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2(2) = 4,173$; $p > .05$).

Tablo 37

Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Baba Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ortalaması	sd	X^2	p	Fark
Ortaokul	7	8,00	2	3,209	,361	-
Lise	2	10,60				
Üniversite	6	5,60				

Tablo 37'ye göre, kontrol grubundaki öğrencilerin adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney sonrasında baba eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2(2) = 3,209$; $p > .05$).

Tablo 38

Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Günlük TV İzleme Saatlerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Günlük TV İzleme Süresi	N	Sıra Ortalaması	sd	X^2	p	Fark
Hiç	2	6,00	3	,433	,933	-
1 saatten az	2	8,00				
1-2 saat arası	8	6,81				
3 saatten fazla	1	8,50				

Tablo 38'e göre, deney grubundaki öğrencilerin adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney öncesinde günlük televizyon izleme saatlerine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2(2) = ,433$; $p > .05$).

Tablo 39

Deney Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Günlük TV İzleme Saatlerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Günlük TV İzleme Süresi	N	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p	Fark
Hiç	1	12,00	3	2,521	,472	-
1 saatten az	2	7,50				
1-2 saat arası	8	6,88				
3 saatten fazla	2	4,50				

Tablo 39'a göre, deney grubundaki öğrencilerin adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney sonrasında günlük televizyon izleme saatlerine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2(2) = 2,521$; $p > .05$).

Tablo 40

Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Ön Test Tutum Puanlarının Günlük TV İzleme Saatlerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Günlük TV İzleme Süresi	N	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p	Fark
1 saatten az	4	8,63	2	4,909	,086	-
1-2 saat arası	4	11,33				
3 saatten fazla	7	5,21				

Tablo 40'a göre, kontrol grubundaki öğrencilerin adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney öncesinde günlük televizyon izleme saatlerine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2(2) = 4,909$; $p > .05$).

Tablo 41

Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Adalet Değeri Son Test Tutum Puanlarının Günlük TV İzleme Saatlerine Göre Dağılımına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Günlük TV İzleme Süresi	N	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p	Fark
1 saatten az	3	6,50	2	,899	,638	-
1-2 saat arası	4	9,63				
3 saatten fazla	8	7,75				

Tablo 41'e göre, kontrol grubundaki öğrencilerin adalet değerine yönelik tutum puanları arasında deney sonrasında günlük televizyon izleme saatlerine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($\chi^2(2) = ,638; p > .05$).

4.2. Görüşme Formu Sonuçlarına Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Bu bölümde deney öğrencilerin, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan adalet değerine yönelik görüşlerinin ön görüşme-son görüşme sonuçları yer almaktadır. Kontrol grubundaki öğrencilerle ise sadece belirtilen kazanım işlenilmeden önce gerçekleştirilen görüşme sonuçlarına yönelik bulgu ve yorumlar yer almaktadır.

4.2.1. Deney Grubuyla Gerçekleştirilen Ön Görüşmeye Yönelik Bulgular ve Yorum

Deney grubunun adalet değerine yönelik görüşlerini öğrenmek amacıyla gerçekleştirilen ön görüşme sırasında sorulan sorular ve katılımcılar tarafından verilen cevaplar ve bu cevaplara yönelik bulgular ve yorumlar şu şekildedir:

SORU 1: Günlük hayatımızda adaletli davranmanın önemi sizce nedir?

K1: *Adaletli davranırsak herkes bize güvenir. Sayar, sever. Bir şeyle ilgili fikrimizi alır.*

K2: *Adaletli davranırsak kişilerde bize adaletli davranır.*

K3: *Eğer adaletli davranmazsak suçlu cezasını alamaz ve bu haksızlığa yol açar. Yani kısaca çok kötü şeyler olur.*

K4: *Günlük hayatımızda adaletli davranırsak haklarımızı biliriz. Kul hakkı yemeyiz.*

K5: *Adaletli davranırsak her şey yoluna girer.*

K6: *Bana göre, yaşadığımız şeye karşı hakkımızı savunabilmemiz için adaletli olmak gerektiğini düşünüyorum.*

K7: *Adaletli davranırsak kargaşalar önlenir. Huzur başlar.*

K8: *Adaletli olursak hayatımız daha kolay olur ve herkes tarafından seviliriz.*

K9: *Günlük hayatımızda adaletli davranırsak, kendi haklarımızı da söyleyebiliriz.*

K10: *Eşitliği sağlamak ve tartışmaları önlemek için günlük hayatımızda adaletli davranmalıyız.*

K11: *Günlük hayatımızda adaletli davranmak; insanları üzmemek, yardım etmek, bir insanın elindekini almamaktadır. Böylelikle huzuru sağlamaktır.*

K12: *Adaletle önem vermeliyiz. Aile içerisinde de adaletli davranırsak aile bireylerimiz de bize adaletli davranır.*

K13: *Günlük hayatımızda adaletli davranarak, toplumda sevgi ve saygıyı yayabiliriz.*

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan temalar ve kodların isimleri Tablo 42’de verilmiştir.

Tablo 42

1. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar

TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Bireysel Mutluluk	Değer görmek	K1, K2, K8, K12	4
Hakların Farkındalığı	Hakları dile getirmek	K3, K4, K6, K9	4
Toplumsal Yaşam	Toplumsal düzen	K5, K7, K10, K11, K13	5
Toplam			13

Görüşme formunda yer alan 1. soruya verilen cevaplar neticesinde; "*Bireysel Mutluluk*", "*Hakların Farkındalığı*", "*Toplumsal Yaşam*" isimli 3 ayrı tema oluşturulmuştur. "*Bireysel Mutluluk*" temasının altına "*Değer görmek*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31’inden meydana gelmektedir. "*Hakların Farkındalığı*" temasının altına "*Hakları dile getirmek*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31’inden meydana gelmektedir. "*Toplumsal Yaşam*" temasının altına "*Toplumsal düzen*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %38’inden meydana gelmektedir.

Tablo 42’ye göre, günlük hayatımızda adaletli davranmanın bireysel mutluluğu getireceğine inanan 4 katılımcı, kişilerin haklarının farkına varmasına yardımcı olabileceğine inanan 4 katılımcı ve toplumsal yaşamı etkileyebileceğine inanan 5 katılımcı vardır. Günlük hayatımızda adaletli davranmanın bireysel mutluluğu kazandırabileceğine inanan katılımcılar, bu görüşlerine sebep olarak bir kişiye adaletli davrandıklarında o kişinin onlara daha çok değer verdiğini savunmuşlardır. Günlük hayatımızda adaletli davranmanın haklarımızın farkındalığına sebep olacağını düşünen kişiler, adaletin kişilerin haklarını dile getirilmesini sağladığını ve bu nedenle haklarının farkına vardıkları görüşünü

savunmuşlardır. Son olarak günlük hayatımızda adaletli davranmanın toplumsal yaşamı etkilediğini belirten kişiler de adaletin toplumda düzeni sağladığı görüşünü savunmuşlardır.

SORU 2: Bir devletin kurulmasında ve varlığını devam ettirebilmesinde adalet değerinin önemi sizce nedir?

K1: *En önemli şeylerdendir. Adaletsiz bir ülkenin batması kaçınılmazdır. Adaletli bir devletin varlığı ve sözü herkes tarafından önemsenir.*

K2: *Adaletli davranırsa bir devlet, uzun süre var olur ve adaletini hep devam ettirir.*

K3: *Eğer bir devlet, adaletsiz ise bu durum çok kötüdür. Eğer adaletli ise bir devletin varlığını devam ettirebilmesi çok önemlidir ve gereklidir.*

K4: *Adaletle önem verilmezse kimse devletin ve o toplumun bireyi olmak istemez.*

K5: *Bir devlette herkes adaletli davranırsa devletin var olduğu süre uzar.*

K6: *Adaletli davranan ve eşitliği sağlayan devlet hep bir düzen içerisinde olur. Bu yüzden devletimizin toplumsal birliği sağlaması için düzenli olması gerekir.*

K7: *Adaletli davranırsa kabullendiremeyeceği yer yoktur.*

K8: *Çok önemlidir. Eğer herkes adaletsiz olursa o ülke kolay bir şekilde yok olur. Kimse onlarla alışveriş yapmaz ve o devlet hiç ilerleyemez.*

K9: *Bence bir etkisi yoktur.*

K10: *Önemi çoktur. Bir devlet adaletli davranırsa o devlet daha çabuk gelişir.*

K11: *Herkes adaletli davranırsa devletin var olduğu süre uzar.*

K12: *Bir devlette bir ceza işledin, bunun cezası uygulanmalıdır. Bu ceza uygulanırsa insanların güveni artar. Güven içerisinde birlikte yaşarlar.*

K13: *Bir devletin kurulmasında ve yaşadığı sürenin uzamasında adaletin önemi çok büyüktür.*

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan temalar ve kodların isimleri Tablo 43'te verilmiştir.

Tablo 43

2. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar

TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Siyasi Varoluş	Kendisini kanıtlamak	K1, K7	2
Toplumsal Yaşam	Birlik ve beraberlik	K2, K4, K6, K12	4
Hakimiyet Süresi	Uzun süren hakimiyet	K3, K5, K11, K13	4
Bilimsel ve Ticari Gelişme	Gelişmişlik	K8, K10	2
Olumsuz	Bir öneminin olmaması	K9	1
Toplam			13

Görüşme formunda yer alan 2. soruya verilen cevaplar neticesinde; "Siyasi Varoluş", "Toplumsal Yaşam", "Hakimiyet Süresi", "Bilimsel ve Ticari Gelişme", "Olumsuz" isimli 5 ayrı tema oluşturulmuştur. "Siyasi Varoluş" temasının altına "Kendisini kanıtlamak" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. "Toplumsal Yaşam" temasının altına "Birlik ve beraberlik" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir. "Hakimiyet Süresi" temasının altına "Uzun süren hakimiyet" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir. "Bilimsel ve Ticari Gelişme" temasının altına "Gelişmişlik" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. "Olumsuz" temasının altına "Bir öneminin olmaması" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir.

Tablo 43'e göre, bir devletin siyasi varoluşunu tamamlayabilmesinde adalet değerinin etkili olduğunu düşünen 2 katılımcı vardır. Adalet değerinin devletlerin toplumsal yaşamlarını etkilediğini düşünen 4 katılımcı, adalet değerinin devletlerin hakimiyet süreleri üzerinde etkili olduğunu düşünen 4 katılımcı, adalet değerinin devletlerin bilimsel ve ticari gelişmelerini etkilediğini düşünen 2 katılımcı ve adalet değerinin devletler üzerinde hiçbir etkisi olmadığını düşünen 1 katılımcı vardır. Adalet değerinin devletlerin siyasi varoluşlarında etkisi olduğunu düşünen kişiler, adalet değerine sahip devletlerin dünya siyasetinde kendini kanıtlayabileceği görüşünü savunmuşlardır. Adalet değerinin toplumsal

yaşamı etkilediğini düşünen kişiler, adalete değer veren devletlerin halklarının birlik ve beraberlik içinde yaşadıklarını belirtmişlerdir. Adalet değerinin devletlerin hakimiyet süreleri üzerinde etkili olduğunu düşünen kişiler, adalete değer veren devletlerin daha uzun süre yaşadığını belirtmişlerdir. Adalet değerinin bilimsel ve ticari gelişmede etkili olduğunu düşünen kişiler, adalet değerine sahip devletlerin daha hızlı ve daha çok ilerlediklerini savunmuşlardır. Adalet değeri ile devletler arasında bir bağ bulunmadığını düşünen katılımcı ise adalet değerinin bir öneminin olmadığını savunmuştur.

SORU 3: Sizce kitle iletişim araçlarının (televizyon, internet, cep telefonları vb.) adalet değerinin kazandırılmasında nasıl bir etkisi vardır?

K1: Çok bir etkisi yoktur. Adaleti hayatımızda uygulayıp bakmamız gerekir.

K2: Bize adaleti öğretir, haberlerde anlatarak.

K3: Sosyal medyada, TV’de bunlar yayılır yani haberler, mahkemede geçen olaylar vb. bize adaleti öğretir.

K4: Elektronik aletlerden yeni yasa vb. şeyleri öğreniriz.

K5: İnternette haberlere bakabiliyoruz.

K6: Günlük hayatımızda birden fazla kitle iletişim aracı kullanırız ve aslında bu araçları kullanırken karşımıza adalet ile ilgili bazı videolar, yazılar, resimler vb. şeyler çıkabilir. Böylece adaleti daha iyi kavrayabiliriz.

K7: İnsanlar, kitle iletişim araçlarından adaleti öğrenmez. Çünkü bu araçlarda adaletsiz davranışlarda çok vardır.

K8: İnternette adaletle ilgili şeyler paylaşılabilir, onları anlatan videolar çekilebilir.

K9: Bunlar çok kötü etkiler. Çünkü çocuklar sürekli bu araçlarla ilgilenirdi. Hatta çocuklarınızın telefonlarını kontrol etmelisiniz, hatalarını düzeltmelisiniz.

K10: Bazı youtuberlar birbirlerine çok adaletli davranırlar fakat bazıları hiç böyle davranmazlar. Bu da adaleti öğretmez.

K11: Adaletle ve yeni değerlerle ilgili yeni örnekler olabilir ve herkes sevebilir.

K12: Adaletli olmak gerekiyorsa internette, telefonda değil, bir toplumda adaletli olmak lazım.

K13: Hiçbir etkisi yoktur. Çünkü adaletsiz çok davranış vardır.

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan ana temalar, temalar ve kodların isimleri Tablo 44'te verilmiştir.

Tablo 44

3. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar

ANA TEMA	ALT TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Olumlu	Güncellik	Haberlere ulaşmak	K2, K3, K4, K5	4
Olumlu	Dikkat Çekicilik	Paylaşımlar yapılması	K6, K8	2
Olumlu	Gerçek Hayatla İlişkilendirmesi	Örnekler göstermesi	K11	1
Olumsuz	Gerçek Yaşama Etkisi Olmaması	Gerçeklik	K1, K12	2
Olumsuz	Olumsuz Örnekler Barındırması	Kötü örnek	K7, K10, K13	3
Olumsuz	Zararlı Etkilerinin Olması	Bağımlılık yapması	K9	1
Toplam				13

Görüşme formunda yer alan 3. soruya verilen cevaplar neticesinde; 2 ayrı ana tema oluşturulmuştur. "*Olumlu*" ana temasının altına, "*Güncellik*", "*Dikkat Çekicilik*", "*Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi*" isimli 3 ayrı alt tema oluşturulmuştur. "*Güncellik*" alt temasının altına "*Haberlere ulaşmak*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir. "*Dikkat Çekicilik*" temasının altına "*Paylaşımlar yapılması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. "*Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi*" alt temasının altına "*Örnekler göstermesi*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. "*Olumsuz*" ana temasının altına, "*Gerçek Yaşama Etkisinin Olmaması*", "*Olumsuz Örnekler Barındırması*", "*Zararlı Etkilerinin Olması*" isimli 3 ayrı alt tema oluşturulmuştur. "*Gerçek Yaşama Etkisi Olmaması*" alt temasının altına "*Gerçeklik*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen

kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. *"Olumsuz Örnekler Barındırması"* temasının altına *"Kötü örnek"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %23'ünden meydana gelmektedir. *"Zararlı Etkilerinin Olması"* alt temasının altına *"Bağımlılık yapması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir.

Tablo 44'e göre, kitle iletişim araçlarının adalet değerini kazandırmada olumlu etkisi olacağını düşünen 7 katılımcı, olumsuz etkisinin olacağını düşünen 5 katılımcı bulunmaktadır. Olumlu etkisinin olacağını düşünen katılımcılar, kitle iletişim araçlarından yararlanarak adaletle ilgili güncel haberlere ulaşılabilirliğini, adaletle ilgili paylaşımlar yapılarak dikkat çekilebileceğini ve kitle iletişim araçlarında adaletle ilgili gösterilen örneklerin, kişiler tarafından gerçek hayatla ilişkilendirilebileceğini savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarının adalet değerinin kazandırılmasında olumsuz etkisinin olacağına inanan katılımcılar ise, kitle iletişim araçlarında adaletsiz davranışlarında yer aldığını bu nedenle olumsuz örnekler barındırdığını ayrıca kitle iletişim araçlarının bilinçsiz kullanımının insanlarda bağımlılığa sebep olduğunu ve bunun da insan sağlığı üzerinde zararlı bir etkisinin olduğunu savunmuşlardır.

SORU 4: Sizce kitle iletişim araçlarında (televizyon, internet, cep telefonları vb.) yayınlanan programlar adalet değerini nasıl yansıtmaktadır?

K1: *Çok iyi değildir. Çünkü günümüzde daha çok adaletin dışında konular işlenir.*

K2: *Adaletli davranışlar gösterirse, adaleti doğru anlatılırsa olumlu yansıtmış olur.*

K3: *Eğer yanlış bilgi veren bir yayınsa bu topluma yanlış bilgi verdiği için kötüdür. Eğer doğru bilgiler veren bir yayınsa adalet değerini olumlu yansıtır.*

K4: *Mesela dizilerde adaletsizlik var.*

K5: *Gösterilen olay ve örneklerle bizim adaletli olmamızı sağlar.*

K6: *Bazı videolar olumsuz, adaletsiz ve kötü şeyler olabilir. Bunlar bir film veya dizi de olabilir. Bu yüzden bizler kendimize uygun olan ve adaletli şeyler izlemeliyiz.*

K7: *İyi olan şeyleri kitle iletişim araçlarına yansıttınca herkes bu araçlara baktığı için biraz faydalı olur.*

K8: *Biraz iyi yansıtmakta onlar da çok iyi adaletli olmayabilir.*

K9: *Anlattıklarına göre değişir. İyi ya da kötü etkileyebilir.*

K10: *Yayınlanan programlarda birbirlerine adaletli davranmaları, adaletli konuşmaları olumlu etkiler.*

K11: *Yayınlanan programlarda insanların adaletsiz davranmaları kötü şeylere sebep olabilir.*

K12: *Olumlu bir etkisi yoktur çünkü internette adaletli davranılmış olunmaz.*

K13: *Hiçbiri adaletli programlar değil çünkü adaleti anlatmıyorlar.*

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan ana temalar, temalar ve kodların isimleri Tablo 45’de verilmiştir.

Tablo 45

4. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar

ANA TEMA	ALT TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Olumlu	İçerik	Doğru yansıtılması	K2, K5, K10	3
Olumlu	Ulaşılabilirlik	Çok fazla kişiye hitap etmesi	K7	1
Hem Olumlu Hem Olumsuz	Güvenirlilik	Sınırlı doğru bilgi	K3	1
Hem Olumlu Hem Olumsuz	Bilinçli İzleyicilik	Doğru tercih	K6	1
Hem Olumlu Hem Olumsuz	İçerik	Yetersizlik	K8, K9	2
Olumsuz	İçerik	Adalet konusunun işlenmemesi	K1, K13	2
Olumsuz	İçerik	Kötü örnek	K4, K11	2
Olumsuz	İçerik	Yetersizlik	K12	1
Toplam				13

Görüşme formunda yer alan 4.soruya verilen cevaplar neticesinde; "*Olumlu*", "*Hem Olumlu Hem Olumsuz*" ve "*Olumsuz*" isimli 3 ayrı ana tema oluşturulmuştur. "*Olumlu*" ana temasının altına, "*İçerik*" ve "*Ulaşılabilirlik*" isimli 2 ayrı alt tema oluşturulmuştur. "*İçerik*" alt temasının altına "*Doğru yansıtılması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %23’ünden meydana gelmektedir. "*Ulaşılabilirlik*" alt temasının altına "*Çok fazla kişiye hitap etmesi*" isimli kod grubu oluşturulmuştur.

Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. *"Hem Olumlu Hem Olumsuz"* ana temasının altına, *"Güvenirlilik"*, *"Bilinçli İzleyicilik"* ve *"İçerik"* isimli 3 alt tema oluşturulmuştur. *"Güvenirlilik"* alt temasının altına *"Sınırlı doğru bilgi"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. *"Bilinçli İzleyicilik"* alt temasının altına *"Doğru tercih"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. *"İçerik"* alt temasının altına *"Yetersizlik"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. *"Olumsuz"* ana temasının altına, *"İçerik"* isimli 1 alt tema oluşturulmuştur. *"İçerik"* alt temasının altına *"Adalet konusunun işlenmemesi"* isimli kod grubu oluşturulmuştur ve katılımcıların %15'ini oluşturmaktadır. *"Kötü örnek"* isimli kod grubu oluşturulmuştur ve katılımcıların %15'ini oluşturmaktadır. Son olarak *"Yetersizlik"*, isimli kod grubu oluşturulmuştur ve katılımcıların %8'ini oluşturmaktadır.

Tablo 45'e göre, kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların adalet değerini olumlu yansıttığını düşünen 4 katılımcı, hem olumlu hem de olumsuz yansıttığını düşünen 4 katılımcı ve olumsuz yansıttığını düşünen 5 katılımcı bulunmaktadır. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların adalet değerini olumlu yansıttığını düşünen katılımcılar, programların içerik olarak adalet değerini doğru sergilediğini ve anlattığını ayrıca çok fazla kişiye hitap etmesinden dolayı ulaşılabilirliğinin yüksek olduğu görüşlerini savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların adalet değerini hem olumlu hem de olumsuz bir şekilde yansıttığını düşünen katılımcılar; yayınlanan her programın verdiği bilginin doğru olmadığını bu nedenle kitle iletişim araçlarının güvenilirliğinin düşük olduğunu, insanların kendilerine uygun programlar seçememesinden dolayı olumlu bir etki oluşturulmadığı ve programların içerik olarak adaleti yansıtmada yetersiz kaldıkları görüşlerini savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların adalet değerini olumsuz yansıttığını düşünen katılımcılar, programların içerik olarak adalet konusunu işlemediğini, adaletsizliği de yansıttığını ve adalet değerini yansıtmada yetersiz oldukları görüşlerini savunmuşlardır.

SORU 5: Bireylere adalet değerinin kazandırılması için sizce neler yapılabilir?

K1: *Kitle iletişim araçlarına iyi reklamlar koyulup çekici reklamlar yapılabilir.*

K2: *Bireylere adaletli davranırsak onlarda adalet değerini kazanır, adaletli davranır.*

K3: *İnternette adalet ile ilgili iyi bilgiler yayılabilir. Sokağa afişler asılabilir.*

K4: Adaletli davranıp küçüklere örnek olunabilir.

K5: Herkese adaletli davranmalıyız.

K6: Örnek şeyler gösterilebilir. Mesela başka ülkelerde yaşanan adaletsizlikleri video şeklinde göstererek anlatabiliriz.

K7: Tüm insanlara adaletli davranmalıyız.

K8: Adaleti öğretecek şeyler yapılmalı. Adaletli film veya çizgi film izletilebilir. Kişilerin yanında adaletli davranılabilir.

K9: TV’lerde ve ya afişlerde adaletin iyi bir şey olduğu anlatılabilir.

K10: Kişilerin yaptığı adaletsiz davranışların aynılarını adaletli şekilde yapıp onlara göstermeliyiz.

K11: Adaletle ilgili olayları canlandırıp, kişileri inandırabiliriz.

K12: Bir kişi bir suç işlediyse teslim olması lazım. Böylece herkese örnek gösterilir. Adalet yayılır.

K13: Okula bir kutu yapıp, adaletli olmak ile ilgili örnekler yazıp haftada bir açıp okuyabiliriz.

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan temalar ve kodların isimleri Tablo 46’da verilmiştir.

Tablo 46

5. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar

TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Hayatta Uygulanmalı	Adaletli davranmak	K2, K4, K5, K7	4
Daha Çok Kişiye Hitap Edilmeli ve Dikkat Çekilmeli	Kitle iletişim araçlarının kullanımı	K1, K3, K8, K9	4
Açıklık	Örnekler gösterilmesi	K6, K10, K11, K12, K13	5
Toplam			13

Görüşme formunda yer alan 5. soruya verilen cevaplar neticesinde; *"Hayatta Uygulanması"*, *"Daha Çok Kişiyeye Hitap Edilmesi ve Dikkat Çekilmesi"*, *"Açıklık"* isimli 3 ayrı tema oluşturulmuştur. *"Hayatta Uygulanması"* temasının altına *"Adaletli davranmak"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir. *"Daha Çok Kişiyeye Hitap Etmesi"* temasının altına *"Kitle iletişim araçlarının kullanımı"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir. *"Açıklık"* temasının altına *"Örnekler gösterilmesi"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %38'inden meydana gelmektedir.

Tablo 46'ya göre, bireylere adalet değerinin kazandırılması için hayatta uygulanması gerektiğini düşünen 4 katılımcı, daha çok kişiyeye hitap edilmesi ve dikkat çekilmesi gerektiğini düşünen 4 katılımcı ve daha açıklayıcı anlatılması ve gösterilmesi gerektiğini savunan 5 katılımcı vardır. Hayatta uygulanması gerektiğini düşünen katılımcılar, bireylerin hayatlarında daha çok adaletli davranması gerektiğini savunmuşlardır. Daha çok kişiyeye hitap edilmesi ve dikkat çekilmesi gerektiğini düşünen katılımcılar, kitle iletişim araçlarından faydalanılabileceğini savunmuşlardır. Daha açıklayıcı olunması gerektiğini düşünen katılımcılar ise adalet değeriyle ilgili örnekler gösterilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

SORU 6: Sizce adalet değerinin kazandırılmasında sosyal bilgiler dersinin etkisi nedir?

K1: İçerdiği konular bizlere, sorumluluk sahibi olma ve adaletli olma bilinci kazandırır.

K2: Sosyal hayatın içinde adaletin de yeri olduğunu öğretir.

K3: Sosyal bilgiler dersi bence adaletten daha çok tarihe dayalı yani çok bir etkisi yok.

K4: Sosyal bilgiler dersinde tarihte olanları öğreniyoruz. Adaletle ilgili bir şey yok.

K5: Bizlere hayatımızdaki adaleti doğru bir şekilde öğretir.

K6: Bu derste eskilerde yaşanan şeyler, sorumluluklarımız ve haklarımız gibi şeyler anlatılır ama tabiki de adalet bu derste her zaman büyük yer kaplar. Bu yüzden bu derste dikkat etmemiz gereken en önemli şeyin adalet olduğunu unutmamalıyız.

K7: Sosyal bilgilerde o konular daha çok ve iyi anlatılır.

K8: Sosyal bilgiler dersinde adalet öğretilir çünkü sosyal hayatımızın gelişmesi için faydalı olan şeyler, sosyal bilgilerde anlatıldığı ve öğretildiği için.

K9: Adalet işleniyor. Şu şekilde işleniyor: Tarihsel şeyleri anlatırken bahsediyor.

K10: Sosyal bilgiler dersinde bize geçmişimizden bahseder çünkü geçmişimizde herkes birbirine adaletli davrandığı için bize öğretilir.

K11: Sosyal bilgilerde, iyi bir vatandaş olmamızı sağlamak amacıyla her şey öğretilir.

K12: Sosyal bilgiler olmazsa adalet diye bir şey olmaz. Çünkü en iyi öğretendir.

K13: Çok büyük bir etkisi vardır. Çünkü içerdiği konular bize anlatıp nasıl adaletli olmamız gerektiğini anlatır.

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan ana temalar, temalar ve kodların isimleri Tablo 47’de verilmiştir.

Tablo 47

6. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar

ANA TEMA	ALT TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Olumlu	İçerik	Konular	K1, K6, K7, K8,K9 K10, K12, K13	8
Olumlu	Hayâtilik İlkesi	Yaşamla ilgili olması	K2, K5, K11	3
Olumsuz	İçerik	Tarih konularıyla ilişkilendirilmesi	K3, K4	2
Toplam				13

Görüşme formunda yer alan 6. soruya verilen cevaplar neticesinde; 2 ayrı ana tema oluşturulmuştur. "Olumlu" ana temasının altına, "İçerik" ve "Hayâtilik İlkesi" isimli 2 alt tema oluşturulmuştur. "Olumsuz" ana temasının altına, "İçerik" isimli 1 alt tema ve 1 kod grubu oluşturulmuştur. "Olumlu" ana temasının altında bulunan "İçerik" alt temasının altına "Konular" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %62’sinden meydana gelmektedir. "Hayâtilik İlkesi" alt temasının altına "Yaşamla ilgili olması" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %23’ünden meydana gelmektedir. "Olumsuz" ana temasının altında bulunan "İçerik" isimli alt temanın

altına "*Tarih konularıyla ilişkilendirilmesi*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir.

Tablo 47'ye göre, sosyal bilgiler dersinin adalet değerinin kazandırılmasında olumlu etkisi olduğunu düşünen 11 katılımcı, olumsuz etkisi olduğunu düşünen 2 katılımcı vardır. Olumlu etkisini olduğunu düşünen katılımcılar arasında sosyal bilgiler dersinde yer alan konuların adaletle ilişkili olduğunu bu nedenle içerik olarak olumlu etkilediğini savunmuşlardır. Sosyal bilgiler dersinin yaşamımızla yakından ilgili olmasının da adalet değeri üzerinde olumlu etki oluşturduğunu savunmuşlardır. Sosyal bilgiler dersinin adalet değerinin kazandırılmasında olumsuz etkisi olduğunu düşünen katılımcılar ise dersin içerik olarak tarih konularını barındırdığını ve bu nedenle adalet değeriyle ilgisi olmadığı görüşünü savunmuşlardır.

4.2.2 Deney Grubuyla Gerçekleştirilen Son Görüşmeye Yönelik Bulgular ve Yorum

Araştırmacı tarafından gerçekleştirilen uygulama aşamasından sonra, deney grubunun adalet değerine yönelik görüşlerini öğrenmek amacıyla gerçekleştirilen son görüşme sırasında sorulan sorular ve katılımcılar tarafından verilen cevaplar şu şekildedir:

SORU 1: Günlük hayatımızda adaletli davranmanın önemi sizce nedir?

K1: *Bence günümüzdeki en önemli şeylerden biri adalettir. Adalet her zaman yerini bulmalıdır. Bazen hakkımızı kullanırken başkalarının hakkını çiğneyebiliriz. Bu adaletsizlik olur. Adaletli davranmak için herkese fikirlerini sormalıyız, bu adaletin yerini bulmasını sağlar.*

K2: *Bir kişi suçsuzken suçlu duruma düşerse adaletli davranarak sorunu çözebiliriz. Bu yüzden günlük hayatımızda adaletli olmalıyız.*

K3: *İnsanlara adaletli davranmak önemli çünkü bazı insanlar farklı dine sahip diye onlar dışlanıyor ve adaletsiz davranılıyor ama herkese adaletli olmalıyız. Adaleti herkes hak eder.*

K4: *Adaletli davranarak insanlara hak ettiğini verebiliriz.*

K5: *Adaletli davranırsak her şey yoluna girer.*

K6: *Adalet; birliği, beraberliği, dayanışmayı ve yardımlaşmayı arttırır. Eğer adaletli davranırsak insanların güvenini kazanırız.*

K7: *Adalet olmazsa dünyada uyumsuzluk olur.*

K8: *Eğer adaletli davranmazsak insanlar bize güvenmez. Kimse bizimle arkadaş olmaz, bizi aralarından dışlarlar.*

K9: *Adalet diye bir şey olmasaydı suçlu ve suçsuz ayırt edilemezdi. Adaletsiz davranmak ülkemizi geliştirmez. Adalet sayesinde suçlu ve suçsuz ayırt edilebiliyor ve ülkemiz giderek gelişiyor.*

K10: *İnsan adaletli davranınca mutlu oluyor.*

K11: *Adalet mülkün temelidir ve adalet Allah'tandır. Haklının hakkını, haksızın ise cezasını bulması için önemlidir. Böylece toplumsal düzen sağlanır.*

K12: *Eğer bizler adaletli davranmazsak dünyamızda kavga, dövüş vb. şeyler meydana gelir. Ama biz adaletli davranırsak bu gibi şeyler meydana gelmez.*

K13: *Adaletli davranmak toplumsal barışı güçlendirir.*

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan temalar ve kodların isimleri Tablo 48'te verilmiştir.

Tablo 48

1. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar

TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Hakların Farkındalığı	Hakları dile getirmek	K1, K2, K4	3
Toplumsal Yaşam	Toplumsal düzen	K5, K6, K7, K11, K12, K13	6
Hoşgörü	Farklılıklara saygı	K3	1
Bireysel Mutluluk	Değer görmek	K8	1
Bireysel Mutluluk	İç huzuru sağlaması	K10	1
Gelişmişlik Düzeyi	Ülkenin gelişmesini sağlaması	K9	1
Toplam			13

Görüşme formunda yer alan 1. soruya verilen cevaplar neticesinde; "*Hakların Farkındalığı*", "*Toplumsal Yaşam*", "*Hoşgörü*", "*Bireysel Mutluluk*" ve "*Gelişmişlik Düzeyi*" isimli 5 ayrı tema oluşturulmuştur. "*Hakların Farkındalığı*" temasının altına "*Hakları dile getirmek*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %23'ünden meydana gelmektedir. "*Toplumsal Yaşam*" temasının altına "*Toplumsal düzen*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %46'sından meydana gelmektedir. "*Hoşgörü*" temasının altına "*Farklılıklara saygı*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. "*Bireysel mutluluk*" temasının altına "*Değer görmek*" ve "*İç huzuru sağlaması*" isimli kod grupları oluşturulmuştur. Bahsedilen kod gruplarından "*Değer görmek*" katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir, "*İç huzuru sağlaması*" kod grubu da %8'inden meydana gelmektedir. "*Gelişmişlik Düzeyi*" temasının altına "*Ülkenin gelişmesini sağlaması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir.

Tablo 48'e göre, günlük hayatımızda adaletli davranmanın hakların farkındalığını sağlayacağını düşünen 3 katılımcı, toplumsal yaşamda etkili olacağını düşünen 6 katılımcı, hoşgörü sağlayacağını düşünen 1 katılımcı, bireysel mutlulukla ilgili olduğunu düşünen 1 katılımcı ve gelişmişlik düzeyi ile ilgili olduğunu düşünen 1 katılımcı bulunmaktadır. Günlük hayatımızda adaletli davranmanın haklarımızın farkındalığına sebep olacağını düşünen katılımcılar, adaletin kişilerin haklarını dile getirilmesini sağladığını ve bu nedenle haklarının farkına vardıkları görüşünü savunmuşlardır. Toplumsal yaşamı etkilediğini düşünen katılımcılar, adaletin toplumda düzeni, birliği ve beraberliği sağladığını savunmuşlardır. Hoşgörü kazandırdığını düşünen katılımcılar ise kişiler arasında din, dil, ırk ayrımı yapmaksızın herkese adil davranmanın insanlarda ve toplumda hoşgörüyü sağladığını savunmuşlardır. Bireysel mutluluğu sağlayacağını düşünen katılımcılar ise adaletli davranarak karşımızdaki kişiler tarafından değer görebileceğimizi ve iç huzurumuzun sağlanacağını savunmuşlardır.

SORU 2: Bir devletin kurulmasında ve varlığını devam ettirebilmesinde adalet değerinin önemi sizce nedir?

K1: *Adalet olmazsa devlet yıkılır, adalet olursa herkes güven içinde yaşar.*

K2: *Bir kişi tarafından devlet kurulduysa devletin uzun süre devam ettirilebilmesi için adalet olması gerekir.*

K3: *Eğer bir devlet adalet ile ilgili ise insanlar hak ettikleri değere kavuşurlar. Bu, devlet için çok önemlidir.*

K4: *Devlette adalet çok önemlidir. Adalet olursa eğer halk huzurlu olur. Kimsenin hakkı kimsede kalmaz. Osmanlı Dönemi'nde halk, evlerinin kapısını penceresini açık bırakmış. Yani o güven ve adalet sağlanmış. Bu çok önemlidir, böylece kimsenin hakkı kimsede kalmaz.*

K5: *Ülkede adalet olursa herkes adaletli davranır. Her şey yoluna girer.*

K6: *Bir devlet adaletli olursa kendi ülkesini kendi yürütebilir. Böylece birlik ve beraberliği sağlamış olur. Kendi mallarını, markalarını üretebilir.*

K7: *Çok büyük bir etkisi vardır. Adaletsiz bir ülke susuz bir bitki gibidir. Adalet olmayan bir ülke aynı zamanda dış ülkelere de güçlü görünemez yani adaletsiz ülke gelişemez.*

K8: *Eğer o devletin başkanı ve beyi insanları dil, din ayrımı yapıyorsa ve adaletsiz davranıyorsa o devlete hiçbir devlet güvenmez. Onlarla alışveriş yapmazlar. Devlet ile bağlantılarını keserler.*

K9: *Bir devlet adaletsizse o devletin sömürge devletten farkı yoktur.*

K10: *Adaletli davranınca hem kendi milletine hem de tüm vatandaşlara yardım edince insanlar çok mutlu olur.*

K11: *Adalet olmadığında millî birlik ve beraberlik kopar ve millet bölünür.*

K12: *Bir devlet kurdun ama içinde adalet diye bir şey yok. Bu yüzden halk adaletli bir yere girmek ister. Böylece devlet yok olmaya başlar. Uzun süre yaşayamaz.*

K13: *Başka ülkeler bile adaletli davrandıklarını biliyorsa o ülkeye güvenirdi ve o ülke gelişirdi.*

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan temalar ve kodların isimleri Tablo 49'da verilmiştir.

Tablo 49

2. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar

TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Hakimiyet Süresi	Uzun süren hakimiyet	K2, K12	2
Toplumsal Yaşam	Toplumsal huzur	K3, K4, K5, K10	4
Toplumsal Yaşam	Güven	K1	1
Toplumsal Yaşam	Millî birlik ve beraberlik	K11	1
Bilimsel ve Ticari Gelişme	Devletin ilerlemesini sağlaması	K6, K9	2
Dünya Siyasetinde Etkin Olmak	Uluslararası ilişkileri olumlu etkilemesi	K7, K8, K13	3
Toplam			13

Görüşme formunda yer alan 2. soruya verilen cevaplar neticesinde; "*Hakimiyet Süresi*", "*Toplumsal Yaşam*", "*Bilimsel ve Ticari Gelişme*" ve "*Dünya Siyasetinde Etkin Olmak*" isimli 5 ayrı tema oluşturulmuştur. "*Hakimiyet Süresi*" temasının altına "*Uzun süren hakimiyet*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. "*Toplumsal Yaşam*" temasının altına "*Toplumsal huzur*", "*Güven*" ve "*Millî birlik ve beraberlik*" isimli kod grupları oluşturulmuştur. "*Toplumsal huzur*" isimli kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir, "*Güven*" isimli kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir, "*Millî birlik ve beraberlik*" isimli kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir, "*Bilimsel ve Ticari Gelişme*" temasının altına "*Devletin ilerlemesini sağlaması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. "*Dünya Siyasetinde Etkin Olmak*" temasının altına "*Uluslararası ilişkileri olumlu etkilemesi*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %23'ünden meydana gelmektedir.

Tablo 49'a göre, adalet değerin bir devletin hakimiyet süresinin üzerinde etkili olduğunu düşünen 2 katılımcı, adalet değerin toplumsal yaşam üzerinde etkili olduğunu düşünen 6 katılımcı, adalet değerin bilimsel ve ticari gelişme üzerinde etkili olduğunu düşünen 2 katılımcı ve adalet değerin bir devletin dünya siyasetindeki konumu üzerinde etkili olduğunu düşünen 3 katılımcı vardır. Adalet değerin devletlerin hakimiyet süreleri üzerinde etkili olduğunu düşünen katılımcılar, adaletli devletlerin var olduğu sürenin daha uzun olduğunu savunmuşlardır. Adalet değerin toplumsal yaşam üzerinde etkili olduğunu düşünen katılımcılar, adaletli devletlerde toplumsal huzurun olduğunu, insanlarda güven duygusu olduğunu ve millî birlik ve beraberliğin sağlandığını savunmuşlardır. Adalet değerin bir devletin bilimsel ve ticari gelişmesinde etkili olduğunu düşünen katılımcılar, adaletli devletlerin daha hızlı ve çok geliştiklerini savunmuşlardır. Adalet değerin bir devletin dünya siyasetinde etkin olmasında etkili olduğunu düşünenler ise adalet değerin uluslararası ilişkileri olumlu etkilediğini savunmuşlardır.

SORU 3: Sizce kitle iletişim araçlarının (televizyon, internet, cep telefonları vb.) adalet değerin kazandırılmasında nasıl bir etkisi vardır?

K1: *Etkisi vardır ancak yeterli değildir. Çünkü adaletin kendi hayatımızdaki değerini arttırmamız gerekir.*

K2: *İnternette, filmlerde dizilerde adaletli davranılırsa bu bizi de olumlu etkiler.*

K3: *Eğer adaletsiz bir şey yaşanırsa insanlar, sosyal medyadan görüp bunu protesto edebilirler.*

K4: *Olumlu bir etkisi vardır. Yeni bir yasa çıkarsa, kitle iletişim araçları daha çok adaletle ilgili şeyler yapabilir. Böylece yeni fikirler de ortaya çıkabilir.*

K5: *Tarihî dizilerin bazıları bu değeri çok güzel yansıtır. Mesela Diriliş Ertuğrul. Dizide adaleti yaymak için çok mücadele veriliyor. Bizde gerçek yaşamımızda adaleti yaymak için çabalamalıyız.*

K6: *Kitle iletişim araçlarında birçok haber, fotoğraf, dizi filmle adaleti görürüz. Bazı video veya programlarda olumsuz ve kötü şeyler görebiliriz ancak bunlar da bize adaletin önemini hatırlatır.*

K7: *Bazı iyi insanlar iyi şeyler anlatırsa herkes kitle iletişim araçlarına baktığı için faydalanır.*

K8: *İyi bir etkisi vardır. Çünkü yayınlanan bazı programlarda adaleti vurguladığı için.*

K9: İyi bir etkisi olabilir ama bana göre yeterli değil. Çünkü adaletsizliğin gösterildiği programlar da var.

K10: Evet vardır. Bazı programlar adaleti çok iyi vurgular ve bize öğretir.

K11: Bence etkisi vardır. Çünkü orada bağımsız olarak paylaşılan görüşler ve bilgiler adaletle ilgili yeni görüşler geliştirmemizi sağlar.

K12: Teknoloji sayesinde her yerde bir şeylerden haberimiz oluyor. Bu sayede adaletli olmak için ne yapıp ne yapmamamız gerektiğini biliriz.

K13: Gözle görülür ve fark edilir şekilde bir etkisi vardır. Çünkü bazı yayınlanan şeyler adaleti çok vurguluyor ve önemsiyor.

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan ana temalar, temalar ve kodların isimleri Tablo 50'de verilmiştir

Tablo 50

3. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar

ANA TEMA	ALT TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Olumlu	Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi	Örnekler gösterilmesi	K2, K5	2
Olumlu	Dikkat Çekicilik	Paylaşımlar yapılması	K3, K4, K6 K7, K11	5
Olumlu	Bilgilendirici Olması	Adaleti anlatması	K8, K10, K1	3
Olumlu	Ulaşılabilirlik	Erişim kolaylığı	K6	1
Olumsuz	Gerçek Yaşama Etkisi Olmaması	Uygulama sıkıntısı	K1	1
Olumsuz	Olumsuz Örnekler Barındırması	Kötü örnek olması	K9	1
Toplam				13

Görüşme formunda yer alan 3. soruya verilen cevaplar neticesinde; 2 ayrı ana tema oluşturulmuştur. "Olumlu" ana temasının altına, "Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi", "Dikkat Çekicilik", "Bilgilendirici Olması" ve "Ulaşılabilirlik" isimli 4 ayrı alt tema oluşturulmuştur. "Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi" alt temasının altına "Örnekler

gösterilmesi" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. *"Dikkat Çekicilik"* temasının altına *"Paylaşımlar yapılması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %38'inden meydana gelmektedir. *"Bilgilendirici Olması"* alt temasının altına *"Adaleti anlatması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %23'ünden meydana gelmektedir. *"Ulaşılabilirlik"* alt temasının altına *"Erişim kolaylığı"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. *"Olumsuz"* ana temasının altına, *"Gerçek Yaşama Etkisi Olmaması"* ve *"Olumsuz Örnekler Barındırması"* isimli 2 ayrı alt tema oluşturulmuştur. *"Gerçek Yaşama Etkisinin Olmaması"* alt temasının altına *"Uygulama sıkıntısı"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. *"Olumsuz Örnekler Barındırması"* temasının altına *"Kötü örnek olması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir.

Tablo 50'ye göre, kitle iletişim araçlarının adalet değerini kazandırmada olumlu etkisi olacağını düşünen 11 katılımcı, olumsuz etkisinin olacağını düşünen 2 katılımcı bulunmaktadır. Olumlu etkisinin olacağına inanan katılımcılar arasında kitle iletişim araçlarının gerçek hayatla ilişkilendirilebileceğini düşünenler, adaletle ilgili örneklere ulaşılabilirliğini savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarının adalet değerini kazandırılmasında dikkat çekiciliği olduğunu düşünen katılımcılar, kitle iletişim araçlarında adaletle ilgili paylaşımlar yapıldığı için insanların adalet değerine dikkat düzeylerinin arttığını savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarının adalet değerini kazandırılmasında bilgilendirici olduğunu düşünen katılımcılar, kitle iletişim araçlarında adaletin anlatıldığını ve bu durumun halkı bilgilendirdiğini savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarının adalet değerini kazandırılmasında ulaşılabilirliğinin olumlu etkisinin olduğunu savunduğunu düşünen katılımcılar, kitle iletişim araçlarının erişim kolaylığının olduğunu savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarının adalet değerinin kazandırılmasında olumsuz etkisinin olacağına inanan katılımcılar ise adaletin yalnızca gerçek yaşamda uygulanmasıyla gerçekleşebileceğini ve bu nedenle kitle iletişim araçlarının gerçek yaşama etkisi olmadığını ve kitle iletişim araçlarında adaletsiz davranışların da yer aldığını bu nedenle olumsuz örnekler barındırdığını savunmuşlardır.

SORU 4: Sizce kitle iletişim araçlarında (televizyon, internet, cep telefonları vb.) yayınlanan programlar adalet değerini nasıl yansıtmaktadır?

K1: *Bazen çok olmasa da adalet değerini yansıtabilir. Önemli olan bizlerin doğru program seçmesidir.*

K2: *Televizyon izlerken dizide oynayan kişiler adaletli davranırsa bizi de etkileyebilir.*

K3: *Kitle iletişim araçlarındaki bazı programlar sayesinde adaleti bilmeyen kişiler adaleti öğrenir.*

K4: *Bazı programlar doğru yansıtıyor. Mesela Diriliş Ertuğrul dizisi adaletten bahsediyor ve doğru yansıtıyor.*

K5: *Tarihî diziler adaleti iyi şekilde yansıtır. Tarih dizilerinde o kadar zulme karşı adalet yaymak için tüm liderler adalet dağıtırlar mesela.*

K6: *Kitle iletişim araçlarındaki bazı programlar adaleti çok doğru yansıtır. Böyle programları izlemeliyiz. Çünkü bunlar bizlerin haklarını ve eşitliği gösterirler.*

K7: *Adaletli bir programda, adalet değeri gösterileceği için iyi yansıtılmış olur.*

K8: *Orada yayınlanan programlar, insanlara adalete örnek olan şeyleri gösterirler. Onlar gibi davranarak adaleti kazanırız.*

K9: *Evet bazı programlar çok olumlu etkiliyor. Bizlere adaletin nasıl uygulanacağını gösteriyor.*

K10: *Haber sitelerine, haber kanallarına girersek orada adaleti yansıtan çok örnek olabilir.*

K11: *Bir insan gördüğü adaletsizliğin nasıl düzene girdiğini burada görebilir.*

K12: *Mesela televizyonda haber açtık orada adaletle ilgili bir haber var. Bu bizi olumlu etkiler.*

K13: *Bence fazla yansıtmıyor. Mesela bazı dizilerde kötüler herkese zarar verirken iyiler hiçbir şey yapamıyorlar.*

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan ana temalar, temalar ve kodların isimleri Tablo 51’de verilmiştir.

Tablo 51

4. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar

ANA TEMA	ALT TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Olumlu	Bilinçli İzleyicilik	Doğru tercih	K1	1
Olumlu	Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi	Örnekler barındırması	K2, K5, K8 K9, K11	5
Olumlu	Bilgi Sağlaması	Doğru bilgilendirmesi	K3, K4, K6, K7	4
Olumlu	Güncellik	Haberlere ulaşımı sağlaması	K10, K12	2
Olumsuz	İçerik	Kötü örnek	K13	1
Toplam				13

Görüşme formunda yer alan 4.soruya verilen cevaplar neticesinde; 2 ayrı ana tema oluşturulmuştur. "*Olumlu*" ana temasının altına, "*Bilinçli İzleyicilik*", "*Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi*", "*Bilgi Sağlaması*", "*Güncellik*" isimli 4 ayrı alt tema oluşturulmuştur. "*Bilinçli İzleyicilik*" alt temasının altına "*Doğru tercih*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. "*Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi*" alt temasının altına "*Örnekler barındırması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %38'inden meydana gelmektedir. "*Bilgi Sağlaması*" alt temasının altına "*Doğru bilgilendirmesi*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir. "*Güncellik*" alt temasının altına "*Haberlere ulaşımı sağlaması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. "*Olumsuz*" ana temasının altına, "*İçerik*" isimli 1 alt tema oluşturulmuştur. "*İçerik*" alt temasının altına "*Kötü örnek*" isimli kod grubu oluşturulmuştur ve katılımcıların %8'ini oluşturmaktadır.

Tablo 51'e göre, kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların adalet değerini olumlu yansıttığını düşünen 12 katılımcı, olumsuz yansıttığını düşünen 1 katılımcı bulunmaktadır. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların adalet değerini olumlu yansıttığını düşünen katılımcılar arasından bir kişi insanların kendilerine uygun programlar seçmeleri sonucunda yani bilinçli izleyicilik sergilediklerinde adalet değeri ile ilgili olumlu

kazanımlar elde edebileceklerini savunmuştur. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların içerisinde adaletle ilgili örnekler barındırdığını düşünen katılımcılar, gerçek hayatla ilişkilendirilebileceğini savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların adalet değeri hakkında bilgi sağladığını düşünen katılımcılar, programların adaleti doğru yansıttığını savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların güncel olduğunu düşünen katılımcılar, bu sayede adaletle ilgili güncel haberlere ulaşılabilirliğini savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların adalet değerini olumsuz yansıttığını düşün bir katılımcı, programların içerik olarak adaletsizliği de yansıttığını ve bu nedenle olumsuz etkilediğini savunmuştur.

SORU 5: Bireylere adalet değerinin kazandırılması için sizce neler yapılabilir?

K1: *Devletimizin her yerinde, her alanda adaletten bahsedilmelidir.*

K2: *Herkese adaletli davranmak gerekir.*

K3: *Dizilerle, tiyatro oyunları ile anlatılabilir. Oradaki adaletli kişiler örnek gösterilebilir.*

K4: *Sloganlar oluşturarak kitle iletişim araçları aracılığıyla sesimizi duyurabiliriz.*

K5: *Sosyal bilgiler ders saatinin çoğaltılması, adalet ile ilgili öğretim yerlerinin açılmasını tavsiye ederim.*

K6: *Televizyon gibi kitle iletişim araçlarında adaletle ilgili programlar, reklamlar yapılabilir.*

K7: *Geçmişteki adaletsizler hatırlanmalı ki artık adaletsizlik olmasın. Bunun için de tarihî filmler, diziler izletilebilir.*

K8: *Adaleti anlatan dizi, film vb. şeyler izletilebilir. Adaleti öğreten oyunlar, aktiviteler yapılabilir.*

K9: *Topluma adaleti çeşitli yollarla anlatmak olabilir.*

K10: *Bir haber yapıp kitle iletişim araçlarından yararlanarak bütün dünyaya yayarım.*

K11: *Herkes birbirini bilinçlendirirse adalet hızla yayılır.*

K12: *Adaletle ilgili notlar, örnek olaylar, güzel sözler alıp çevremizdekilere okutabiliriz.*

K13: *Kitle iletişim araçlarında adaletten daha fazla söz edilmeli, adaletli programlar yapılmalı.*

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan temalar ve kodların isimleri Tablo 52’de verilmiştir.

Tablo 52

5. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar

TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Hayata Yansıtılmalı	Her alanda uygulanmalı	K1, K2	2
Hayata Yansıtılmalı	Daha çok kişiye anlatılmalı	K9, K11, K12	3
Hayata Yansıtılmalı	Eğitime aktarılmalı	K5	1
Daha Çok Kişiye Hitap Edilmesi ve Dikkat Çekilmesi	Kitle iletişim araçlarının kullanımı	K3, K4, K6, K7 K8, K10, K13	7
Toplam			13

Görüşme formunda yer alan 5. soruya verilen cevaplar neticesinde; "*Hayata Yansıtılması*" ve "*Daha Çok Kişiye Hitap Edilmesi ve Dikkat Çekilmesi*" isimli 2 ayrı tema oluşturulmuştur. "*Hayata Yansıtılmalı*" temasının altına "*Her alanda uygulanmalı*", "*Daha çok kişiye anlatılması*", "*Eğitime aktarılmalı*" isimli kod grupları oluşturulmuştur. "*Her alanda uygulanması*" kod grubu katılımcıların %15’inden meydana gelmektedir. "*Daha çok kişiye anlatılmalı*" kod grubu katılımcıların %23’ünden meydana gelmektedir. "*Eğitime aktarılmalı*" kod grubu katılımcıların %8’inden meydana gelmektedir. "*Daha Çok Kişiye Hitap Etmesi*" temasının altına "*Kitle iletişim araçlarının kullanımı*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %53’ünden meydana gelmektedir.

Tablo 52’ye göre, bireylere adalet değerinin kazandırılması için hayatta yansıtılması gerektiğini düşünen 6 katılımcı, daha çok kişiye hitap edilmesi ve dikkat çekilmesi gerektiğini düşünen 7 katılımcı vardır. Hayata yansıtılması gerektiğini düşünen katılımcılar, adaletin her alanda uygulanması gerektiğini savunmuşlardır. Adaletin daha çok kişiye anlatılması gerektiğini ve eğitim hayatında adalet değeriyle ilgili daha çok çalışmalar yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Daha çok kişiye hitap edilmesi ve dikkat çekilmesi gerektiğini düşünen katılımcılar ise kitle iletişim araçlarından faydalanılabileceğini savunmuşlardır.

SORU 6: Sizce adalet değerinin kazandırılmasında sosyal bilgiler dersinin etkisi nedir?

K1: *Sosyal bilgiler dersinin adalet üzerindeki etkisi onu korumasıdır.*

K2: *Sosyal bilgiler dersinde adaletli olmayı öğrendiğimiz için olumlu bir etkisi vardır.*

K3: *Sosyal bilgiler dersi bize atalarımızı anlatıyor. Onların adaletini anlatıyor. Bu da bizde adaletli olma duygusu uyandırıyor.*

K4: *Sosyal bilgiler dersi bence diğer derslere göre adaleti en çok öğreten derstir. Bu ders bize ne yaparsak adaletli, ne yaparsak adaletsiz oluruz onu öğretir.*

K5: *Sosyal bilgiler dersinin etkisi var çünkü sosyal konulardaki en büyük etki adalettir. Sosyal bilgiler konuları adaletle değinir. Bu da bizi olumlu etkiler.*

K6: *Sosyal bilgiler dersi bize hakkımızı, sorumluluğumuzu adaleti ve eşitliği anlatır. Bu yüzden bu dersi iyi anlamalıyız.*

K7: *Sosyal bilgiler dersinde adalet daha açık bir şekilde anlatılır.*

K8: *Sosyal bilgiler dersinde bize adaletin değeri ve nasıl adaletli olabileceğimiz anlatılır.*

K9: *Mesela sosyal bilgiler dersinde devletlerdeki adalet sistemlerinin neler olduğunu vb. şeyleri öğreniyoruz.*

K10: *Sosyal bilgiler dersinin birçok yerinde adaletli davranmanın önemini anlatıyor.*

K11: *Sosyal bilgiler insana hayatın gerçeklerini öğrettiği için etkisi var.*

K12: *Olumlu etkisi vardır çünkü sosyal bilgiler dersi bize normal hayatımızda nasıl davranmamız gerektiğini anlatır.*

K13: *Sosyal dersinin etkisi çok büyük. Çünkü adaleti bize sosyal dersi öğretiyor.*

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan temalar ve kodların isimleri Tablo 53'te verilmiştir.

Tablo 53

6. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar

TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Sahip Çıkması	Adalet değerini koruması	K1	1
Bilgilendirici Olması	Çeşitli şekillerde adaleti öğretmesi	K2, K4, K5, K6, K7 K8, K9, K10, K13	9
Hayatilik İlkesi	Yaşamımızla ilgili olması	K11, K12	2
İçerik	Tarihimizi anlatması	K3	1
Toplam			13

Görüşme formunda yer alan 6. soruya verilen cevaplar neticesinde; "*Sahip Çıkması*", "*Bilgilendirici Olması*", "*Hayatilik İlkesi*" ve "*İçerik*" isimli 4 tema oluşturulmuştur. "*Sahip Çıkması*" temasının altına "*Adalet değerini koruması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'sinden meydana gelmektedir. "*Bilgilendirici Olması*" alt temasının altına "*Çeşitli şekillerde adaleti öğretmesi*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %69'undan meydana gelmektedir. "*Hayatilik İlkesi*" temasının altına "*Yaşamımızla ilgili olması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. "*İçerik*" alt temasının altına "*Tarihimizi anlatması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir.

Tablo 53'e göre, sosyal bilgiler dersinin adalet değerine sahip çıktığını düşünen katılımcı, sosyal bilgiler dersinin adalet değerini koruduğunu savunmuştur. Sosyal bilgiler dersinin adalet değerinin kazandırılmasında bilgilendirici bir rolü olduğunu düşünen katılımcılar, bu dersin çeşitli şekillerde adalet değerini öğrettiği görüşünü savunmuşlardır. Sosyal bilgiler dersinin yaşamımızla ilgili olmasının da adalet değerinin kazandırılmasında etkili olduğunu düşünen katılımcılar vardır. Son olarak ise sosyal bilgiler dersinin adalet değerinin kazandırılmasına içerik olarak elverişli olduğunu düşünen katılımcı, dersin içerisinde tarihî konularının anlatıldığını ve böylece geçmişteki kişilerin adalet değeri hakkındaki düşünceleri hakkında bilgi edinilebileceğini savunmuştur.

4.2.3. Kontrol Grubuyla Gerçekleştirilen Ön Görüşmeye Yönelik Bulgular ve Yorum

Kontrol grubunun adalet değerine yönelik görüşlerini öğrenmek amacıyla gerçekleştirilen ön görüşme sırasında sorulan sorular ve katılımcılar tarafından verilen cevaplar ve bu cevaplara yönelik bulgular ve yorumlar şu şekildedir:

SORU 1: Günlük hayatımızda adaletli davranmanın önemi sizce nedir?

K1: *Herkes adaletli davranırsa kimse ezilmez. Herkes daha mutlu ve huzurlu olur.*

K2: *Adaleti uygularsak, kul hakkına girmemiş ve ayrıca arkadaşlarımızın hakkına da girmemiş oluruz.*

K3: *İnsanların mutluluğunu sağlar, kötülüklerin önüne geçer. İnsanlara mutluluk verir, huzur verir.*

K4: *Adaletsizlik fazladan sonuçlar doğurur. İnsanların huzurunu bozar bu yüzden adaletli olmalıyız.*

K5: *Adaletli davranmak insanların hakkını dile getirmesini sağlar.*

K6: *Adalet hiç kimsenin hakkının yenmemesini sağlar.*

K7: *Birine adaletsiz davrandığımızda her türlü zarara gireriz. Hem o kişi bizden hoşlanmaz.*

K8: *Adaletli davranmak hayatımızı kolaylaştırır.*

K9: *Adalet herkese iyi davranmayı, haklı olanı savunmayı sağlar.*

K10: *Kişilerin haklarının yenmemesi için adaletli olmak gerekir.*

K11: *Adalet, insanların birbirleriyle iyi anlaşıp kaynaşmalarını sağlar.*

K12: *Adalet sayesinde haklı olan hakkını savunur.*

K13: *Adaletli davranmazsak, bazı insanlar sinirine hâkim olamayıp diğerine zarar verir. O yüzden adaletli davranmanın önemi çok büyük.*

K14: *Adalet olmasa her yerde kargaşa çıkar. Mesela tren beklerken sıraya giren adaletsizlik yapmış olur ve kargaşa çıkar.*

K15: *Okulda mesela bir hoca var öğrenciler arasında adaletsiz davranıyor. Bu öğrenciyi olumsuz etkiler. Önce öğrencinin daha sonra herkesin huzurunu bozar.*

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan temalar ve kodların isimleri Tablo 54’de verilmiştir.

Tablo 54

1. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar

TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Bireysel	Huzuru sağlama	K7, K8	2
Mutluluk			
Kişisel	Hakların korunmasını	K2, K5, K6, K9	6
Hakların	sağlama	K10, K12	
Korunması			
Toplumsal	Toplumsal huzur	K1, K3, K4, K11, K13	7
Yaşam		K14, K15	
Toplam			15

Görüşme formunda yer alan 1.soruya verilen cevaplar neticesinde; "*Bireysel Mutluluk*", "*Kişisel Hakların Korunması*" ve "*Toplumsal Yaşam*" isimli 3 ayrı tema oluşturulmuştur. "*Bireysel Mutluluk*" temasının altına "*Huzuru sağlama*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. "*Kişisel hakların Korunması*" temasının altına "*Hakların korunmasını sağlama*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %40'ından meydana gelmektedir. "*Toplumsal Yaşam*" temasının altına "*Toplumsal huzur*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %47'sinden meydana gelmektedir.

Tablo 54'e göre, günlük hayatımızda adaletli davranmanın bireysel mutluluğu sağlayacağını düşünen 2 katılımcı, kişisel hakların korunması üzerinde etkili olacağını düşünen 6 katılımcı ve toplumsal yaşam üzerinde etkili olduğunu düşünen 7 katılımcı vardır. Günlük hayatımızda adaletli davranmanın bireysel mutluluğu sağladığını düşünen katılımcılar, adaletin kişilerin huzurunu ve kolay yaşamasını sağladığını savunmuşlardır. Günlük hayatımızda adaletli davranmanın kişisel haklar ile ilişkisi olduğunu düşünen katılımcılar, günlük hayatımızda adaletli davranmanın kişilerin haklarının korunmasını sağladığını savunmuşlardır. Günlük hayatımızda adaletli davranmanın toplumsal yaşam ile ilişkili olduğunu düşünen katılımcılar, adaletin toplumun huzurunu sağladığını savunmuşlardır.

SORU 2: Bir devletin kurulmasında ve varlığını devam ettirebilmesinde adalet değerinin önemi sizce nedir?

K1: *Bir devlet varlığını devam ettirebilmek istiyorsa ülkelere, insanlara kıymet verip adaletli davranması gerekir.*

K2: Adaletli davranmak halkımız için çok önemlidir. Çünkü devlet, bu görevini yapınca tam anlamıyla devlet olur.

K3: Mesela adaletli davranan bir devlette hırsızların, suçluların vb. yakalanması daha kolay olur. Bu sayede ülkede huzur olur.

K4: Çok önemlidir mutlaka olması gerekir. Mesela adalet insanı geliştirir. Adalet mutluluğu ve huzuru hedefler.

K5: Adaletli olan bir devlette kimse kimsenin hakkını yiyemez.

K6: Bir devlet adaletli davranırsa her şey daha iyi olur.

K7: Adaletli olursa devlet daha güçlü olur.

K8: Bir devlette adalet olursa her şey daha kolay ve güzel olur.

K9: Adaletin uygulandığı ülkeler daha kolay olur. Halk oy kullanıp fikirlerini belirtebilir.

K10: Bir devletin uzun yıllar olması için korunması gerek bu da sadece adaletle olabilir

K11: Adaletin uygulandığı ülkelerde başkan bile halkına adaletsizlik yapamaz. Bu da huzuru sağlar.

K12: Adalet olmazsa devlet olmaz çünkü adalet devletin temelidir.

K13: Adalet devletlerin daha çabuk gelişmesini sağlar.

K14: Adaletsiz devletler de vardır. O yüzden bir etkisi ve önemi yoktur.

K15: Devlet kurulurken adaletli olmak lazım. Mesela seçim yapıp ona göre kararlar alınmalıdır.

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan temalar ve kodların isimleri Tablo 55’de verilmiştir.

Tablo 55

2. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar

TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Hakimiyet Süresi	Uzun süren hakimiyet	K1, K10, K12	3
Toplumsal Yaşam	Toplumsal huzur ve mutluluk	K2, K3, K4, K11	4
Yaşam Şartları	Hayatı kolaylaştırması	K6, K8	2

Egemenlik Hakları	Halkın kararlarını yansıtabilmesi	K9, K15	2
Kişisel Hakların Korunması	Hakların korunmasını sağlaması	K5	1
Gelişmişlik Düzeyi	Devletin ilerlemesini sağlaması	K7, K13	2
Olumsuz	Adaletsiz devletlerin de var olması	K14	1
Toplam			15

Görüşme formunda yer alan 2. soruya verilen cevaplar neticesinde; "*Hakimiyet Süresi*", "*Toplumsal Yaşam*", "*Yaşam Şartları*", "*Egemenlik Hakları*", "*Kişisel Hakların Korunması*", "*Gelişmişlik Düzeyi*" ve "*Olumsuz*" isimli 7 ayrı tema oluşturulmuştur. "*Hakimiyet Süresi*" temasının altına "*Uzun süren hakimiyet*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %20'sinden meydana gelmektedir. "*Toplumsal Yaşam*" temasının altına "*Toplumsal huzur ve mutluluk*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %27'sinden meydana gelmektedir. "*Yaşam Şartları*" temasının altına "*Hayatı kolaylaştırması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. "*Egemenlik Hakları*" temasının altına "*Halkın kararlarını yansıtabilmesi*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. "*Kişisel Hakların Korunması*" temasının altına "*Hakların korunmasını sağlaması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir. "*Gelişmişlik Düzeyi*" temasının altına "*Devletin ilerlemesini sağlaması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. "*Olumsuz*" temasının altına "*Adaletsiz devletlerin de var olması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir.

Tablo 55'e göre, adalet değerinin bir devletin hakimiyet süresi üzerinde etkili olduğunu düşünen 3 katılımcı, toplumsal yaşam üzerinde etkili olduğunu düşünen 4 katılımcı, yaşam şartları üzerinde etkili olduğunu düşünen 2 katılımcı, egemenlik hakları üzerinde etkili olduğunu düşünen 2 katılımcı, kişisel hakların korunması üzerinde etkili olduğunu düşünen 1 katılımcı, gelişmişlik düzeyi üzerinde etkili olduğunu düşünen 2 katılımcı ve olumsuz

etkisi olduğunu düşünen 1 katılımcı vardır. Adalet değerinin bir devletin hakimiyet süresi üzerinde etkili olduğunu düşünen katılımcılar, adaletli devletlerin var olduğu sürecin daha uzun olduğunu savunmuşlardır. Adalet değerinin toplumsal yaşamın üzerinde etkili olduğunu düşünen katılımcılar, adaletli devletlerde halkın daha mutlu ve huzurlu olduğunu savunmuşlardır. Adalet değerinin yaşam şartları üzerinde etkili olduğunu düşünen katılımcılar, adaletli devletlerdeki insanların hayatlarının daha kolay olduğunu savunmuşlardır. Adalet değerinin egemenlik hakları üzerinde etkili olduğunu düşünen katılımcılar, adaletli devletler halkın kararlarını yansıtabildiklerini savunmuşlardır. Adalet değerinin kişisel hakların korunmasında etkili olduğunu düşünen katılımcılar, adaletli devletlerin kişilerin haklarını korumasına ortam hazırladığını savunmuşlardır. Adalet değerinin gelişmişlik düzeyi üzerinde etkili olduğunu düşünen katılımcılar, adaletli devletlerin daha çabuk ve güçlü adımlarla ilerlediklerini savunmuşlardır. Adalet değerinin devletler üzerinde olumsuz etkisi olduğunu düşünen katılımcılar, adaletsiz devletlerin de var olabildiklerini bu nedenle adaletin devletleri etkilemediğini savunmuşlardır.

SORU 3: Sizce kitle iletişim araçlarının (televizyon, internet, cep telefonları vb.) adalet değerinin kazandırılmasında nasıl bir etkisi vardır?

K1: *Bu gibi cihazlar bizlere, haberler ve önemli bilgiler vererek adaletin yerini bulmasını sağlıyor.*

K2: *Pek bir etkisi yoktur. Çünkü bazı bireyler bu gibi araçlardan yararlanmayı istemiyor.*

K3: *İnternet aracılığıyla bir suçlunun bilgilerine ulaşabiliriz bu da adaleti sağlar.*

K4: *Hiçbir etkisi yoktur. Adalet kitaplardan öğrenilir.*

K5: *İnsanlar adaletsiz bir olaya tanık olur, bunu adaletle yorumlayarak tepki gösterir. Bu araçlarla bu mümkün değildir.*

K6: *Hiçbir etkisi yoktur. Çünkü adaletle ilgili değildir.*

K7: *Bence kitle iletişim araçları adalet değerini kazandırabilir. Çünkü hayatımızı kolaylaştırırken adaleti de öğretir.*

K8: *Kitle iletişim araçları bizim sadece eğlenirken ve ödev yaparken işimize yarar. Adaleti öğretmez.*

K9: *İnsanları adalet konusunda bilgilendirir.*

K10: *Kötü etkisi vardır. Çünkü insanlar kitle iletişim araçları olduğu sürece dışarı çıkıp yürümeyi hatta konuşmayı da unutabilir.*

K11: Hayır olmaz. Çünkü televizyon ve diğerleri adaletin değerini öğretecek şeyler yapmıyorlar.

K12: İnternette bir şeyler öğrenebiliriz ancak yeterli olmaz.

K13: Bu araçlardan adaletle ilgili derin bilgiler edinemeyiz. Yeterli olmaz yani.

K14: Kitle iletişim araçları pek çok alanda bizi etkiler. Adalet konusunda örnekler göstererek etkileyebilir.

K15: Olumlu etkisi vardır. Adaletle ilgili merak ettiklerimize çok çabuk ulaşabiliriz.

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan ana temalar, temalar ve kodların isimleri Tablo 56'da verilmiştir.

Tablo 56

3. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar

ANA TEMA	ALT TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Olumlu	Bilgilendirici Olması	Adaleti anlatması	K1, K3, K9, K15	4
Olumlu	Yaşam Şartları	Hayatımızı kolaylaştırması	K7	1
Olumlu	Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi	Örnekler gösterilmesi	K14	1
Olumsuz	Tercih Edilme Oranı	Herkesin ilgisini çekmemesi	K2	2
Olumsuz	İçerik	Adaletle ilgisinin olmaması	K4, K6, K8, K11	4
Olumsuz	İçerik	Yetersiz kalmaları	K12, K13	2
Olumsuz	Uygulama İmkânının Olmaması	Uygulama sıkıntısı	K5	1
Olumsuz	Sosyal Hayat	Asosyallik	K10	1
Toplam				15

Görüşme formunda yer alan 3. soruya verilen cevaplar neticesinde; 2 ayrı ana tema oluşturulmuştur. "Olumlu" ana temasının altına, "Bilgilendirici Olması", "Yaşam Şartları" ve "Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi" isimli 3 ayrı alt tema oluşturulmuştur. "Bilgilendirici Olması" alt temasının altına "Adaleti anlatması" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %27'sinden meydana gelmektedir.

"Yaşam Şartları" alt temasının altına "Hayatımızı Kolaylaştırması" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir. "Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi" alt temasının altına "Örnekler gösterilmesi" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir. "Olumsuz" ana temasının altına, "Tercih Edilme Oranı", "İçerik", "Uygulama İmkânının Olmaması" ve "Sosyal Hayat", isimli 4 alt tema oluşturulmuştur. "Tercih Edilme Oranını" alt temasının altına "Herkesin İlgisini Çekmemesi" isimli kod grubu oluşturulmuştur ve katılımcıların %7'sini oluşturmaktadır.

"İçerik" alt temasının altına "Adaletle ilgisinin olmaması" ve "Yetersiz olmaları" isimli kod grupları oluşturulmuştur. "Adaletle ilgisinin olmaması" isimli kod grubu katılımcıların %27'sini, "Yetersiz olmaları" isimli kod grubu ise katılımcıların %13'ünü oluşturmaktadır. "Uygulama İmkânının Olmaması" alt temasının altına "Uygulama sıkıntısı" isimli kod grubu oluşturulmuştur ve katılımcıların %7'sini oluşturmaktadır. "Sosyal Hayat" alt temasının altına "Asosyallik" isimli kod grubu oluşturulmuştur ve katılımcıların %7'sini oluşturmaktadır.

Tablo 56'ya göre, kitle iletişim araçlarının adalet değerini kazandırmada olumlu etkisi olacağını düşünen 6 katılımcı, olumsuz etkisinin olacağını düşünen 9 katılımcı bulunmaktadır. Kitle iletişim araçlarının adalet değerinin kazandırılmasında olumlu etkisi olacağına inanan katılımcılar arasında, kitle iletişim araçlarının bilgilendirici olduğunu düşünen katılımcılar, kitle iletişim araçlarının adaleti anlattığını ve ulaşılabilirliğinin kolay olduğunu savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarının yaşam şartları üzerinde etkisi olduğunu düşünen katılımcı, bu araçların insan hayatını kolaylaştırdığını ve hayatımızı kolaylaştırırken adalet değerini de kazandığını savunmuştur. Kitle iletişim araçlarının gerçek hayatla ilişkilendirilebileceğini düşünen katılımcılar, bu sayede adaletle ilgili örneklerin insanlara gösterilebileceğini savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarının adalet değerinin kazandırılmasında olumsuz etkisinin olacağına inanan katılımcılar arasında kitle iletişim araçlarının tercih edilme oranının düşük olduğuna inanan katılımcılar, bu araçların herkesin ilgisini çekmediğini savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarının içerik olarak adalet değerinin kazandırılmasında olumsuz bir etkisinin olacağı düşünen katılımcılar, bu araçların adaletle ilgisi olmadığını ve değer kazandırma aşamasında yetersiz araçlar olduğunu savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarında gerçekleşenlerin uygulama imkânının olmadığını düşüneneler, bu araçların gerçek hayatla ilişkilendirilemeyeceğini savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarının sosyal hayat üzerinde olumsuz etkisi olduğunu

düşünen katılımcılar ise bu araçların insanların sosyal hayatlarını olumsuz etkilediğini ve bu nedenle adalet değerinin kazandırılmasında olumlu bir etkisinin olmayacağı görüşünü savunmuşlardır.

SORU 4: Sizce kitle iletişim araçlarında (televizyon, internet, cep telefonları vb.) yayınlanan programlar adalet değerini nasıl yansıtmaktadır?

K1: *Bence televizyon, internet ve cep telefonlarındaki bazı haberler ve bilgiler adaletle katkı sağlamaktadır.*

K2: *Bazı diziler, programlar bizlere adaleti öğretiyor evet.*

K3: *Fazla etkisi yoktur. Çünkü televizyonda en çok dizi var onlarda da adaletsizlik çok var.*

K4: *Televizyon, internet falan en iyi oyun oynamayı yansıtır. Adalet kitaplarda yazar.*

K5: *O konuda düşüncelerim iyi değil. Çünkü bazı içerikler çok adaletsiz ve olumsuz örnek yaratabiliyor.*

K6: *Kitle iletişim araçları adaleti yansıtmayabilir. Yansıtanı hiç görmedim çünkü.*

K7: *Bence yayınlanan bazı programlar çok saçma ve faydasızlar.*

K8: *Faydalı olabilir çünkü insanlar adalet hakkında fikirlerini paylaşırlar.*

K9: *Teknolojide her şey net bir şekilde anlaşılmayabilir. Yanlış anlaşılabilir. Bu nedenle bence olumlu etkilemez.*

K10: *Kötü yansıtır. Çünkü bazı durumlarda karşımıza kötü örnekler çıkabiliyor.*

K11: *Kötü yansıtır. Çünkü bazı kişiler buraları kötü amaçlı kullanabilir.*

K12: *İyi yansıtır çünkü programlarda insanların fikirlerini paylaşmasını sağlar.*

K13: *Bazıları iyi bazıları kötü yansıtır. İçeriğine ve amacına göre değişir.*

K14: *Bize adaletle ilgili haberler verdikleri için olumlu yansıtır.*

K15: *Çok iyi yansıtmaktadır. Çünkü adaletle ilgili güzel örnekler vardır.*

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan temalar ve kodların isimleri Tablo 57’de verilmiştir.

Tablo 57

4. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar

ANA TEMA	ALT TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Olumlu	İçerik	Adalete katkı sağlama	K1	1
Olumlu	İçerik	Bilgilendirici Olması	K14	1
Olumlu	İçerik	Doğru yansıtılması	K2, K15	2
Olumlu	Farklı Görüşleri Barındırması	Paylaşımı sağlama	K8, K12	2
Hem Olumlu Hem Olumsuz	İçerik	Farklı amaçların olması	K13	1
Olumsuz	İçerik	Adalet konusunun işlenmemesi	K4, K6, K7	3
Olumsuz	İçerik	Kötü örnek	K3, K5, K10, K11	4
Olumsuz	Anlaşılmama Düzeyi	Açıklayıcı olmaması	K9	1
Toplam				15

Görüşme formunda yer alan 4. soruya verilen cevaplar neticesinde; "Olumlu", "Hem Olumlu Hem Olumsuz" ve "Olumsuz" isimli 3 ayrı ana tema oluşturulmuştur. "Olumlu" ana temasının altına, "İçerik" isimli 1 alt tema oluşturulmuştur. "İçerik" alt temasının altına "Adalete katkı sağlama", "Bilgilendirici Olması" ve "Doğru sergilenmesi" isimli kod grupları oluşturulmuştur. "Adalete katkı sağlama" isimli kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir. "Bilgilendirici Olması" isimli kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir. "Doğru sergilenmesi" isimli kod grubu ise katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. "Farklı Görüşleri Barındırması" alt temasının altına "Paylaşımı sağlama" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. "Hem Olumlu Hem Olumsuz" ana temasının altına, "İçerik" isimli 1 alt tema oluşturulmuştur. "İçerik" alt temasının altına "Farklı amaçların olması" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir. "Olumsuz" ana temasının altına, "İçerik" ve "Anlaşılmama Düzeyi" isimli 2 alt tema oluşturulmuştur. "İçerik" alt temasının altına

"Adalet konusunun işlenmemesi" ve "Kötü örnek" isimli kod grupları oluşturulmuştur. "Adalet konusunun işlenmemesi" isimli kod grubu katılımcıların %20'sini oluşturmaktadır. "Kötü örnek" isimli kod da grubu katılımcıların %20'sini oluşturmaktadır. Son olarak "Anlaşılmama Düzeyi", alt temasının altına "Açıklayıcı olmaması" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir.

Tablo 57'ye göre, kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların adalet değerini olumlu yansıttığını düşünen 4 katılımcı, hem olumlu hem de olumsuz yansıttığını düşünen 1 katılımcı ve olumsuz yansıttığını düşünen 8 katılımcı bulunmaktadır. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların adalet değerini olumlu yansıttığına inanan katılımcılar arasında, programların içerik olarak doğru olduğunu düşünen katılımcılar, yayınlanan programların adaletle katkı sağladığını, adalet hakkında bilgilendirici olduğunu ve adaletin doğru sergilenerek uygulandığını savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların farklı görüşleri barındırdığını düşünen katılımcılar, bu programlarda insanların adaletle ilgili görüşlerini paylaştıklarını ve bunun olumlu bir etki yarattığını savunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların adalet değerini hem olumlu hem de olumsuz yansıttığına inanan katılımcı, programların içerik ve amaç olarak farklılaştığını bu nedenle adalet değeri üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkisiz olan programların olduğunu savunmuştur. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların adalet değeri üzerinde olumsuz bir etkisi olduğuna inanan katılımcılar, bu programların içerik olarak adaletle ilgili konulara yer vermediğini ve adaletsizliği yansıttıklarını savunmuşlardır. Son olarak ise bu programlarda anlaşılma düzeyinin kişiden kişiye değiştiğini düşünen katılımcı, bu nedenle adalet değerini olumlu yansıtmadıklarını savunmuştur.

SORU 5: Bireylere adalet değerinin kazandırılması için sizce neler yapılabilir?

K1: *Adaletsiz davranan kişilere gerekli dersleri ve cezaları vermeliyiz. Böyle adaletsizliğe uğrayanların hakları sağlanmış olur.*

K2: *Biz çocuklar adaletle ilgili derslerimizi velilere yani bireylere anlatıp onlara adaleti kazandırabiliriz.*

K3: *Herkes adaletli davranmalıyız örnek olmalıyız.*

K4: *Adalet değerini küçük yaştan itibaren öğretmeliyiz. Okulların da bu konuda görevleri vardır.*

K5: Hiçbir şey yapamayız. Çünkü şimdiye kadar kimse bir şey yapmamış.

K6: İnsanlar taraf tutmamalı. Her zaman hakkın ve adaletin yanında olmalı.

K7: Adaletsiz bir dünyada neler olabileceği insanlara anlatılmalıdır.

K8: Öncelikle toplumsal barışı sağlamalıyız. Daha sonra adalete yönelmeliyiz.

K9: Herkese adalet eğitimi verilmeli.

K10: Herkesin adaleti öğrenmesi sağlanmalıdır.

K11: Herkese adaletin önemi anlatılmalıdır.

K12: Herkese adaletli davranmalıyız.

K13: Adaletsizlikler karşısında nasıl davranılması gerektiği herkese öğretilmelidir.

K14: Adaletli olan insanları saklamak yerine örnek göstermeliyiz.

K15: Adaletli bir dünya için çalışmamız gerektiğini herkese anlatmalıyız.

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan temalar ve kodların isimleri Tablo 58’te verilmiştir.

Tablo 58

5. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Temalar ve Kodlar

TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Hayata Yansıtılması	Daha çok kişiye öğretilmeli	K4, K9, K10, K13	4
Hayata Yansıtılması	Daha çok kişiye anlatılmalı	K2, K7, K11, K15	4
Hakların Korunması	Adaletli davranılmalı	K1, K6	2
Açıklık	Örnekler gösterilmeli	K3, K12, K14	3
Toplum Hayat	Toplumsal barış sağlanmalı	K8	1
Olumsuz	Tarih boyunca kimsenin bir şey yapmamış olması	K5	1
Toplam			15

Görüşme formunda yer alan 5.soruya verilen cevaplar neticesinde; "*Hayata Yansıtılması*", "*Hakların Korunması*", "*Açıklık*", "*Toplum Hayatı*" ve "*Olumsuz*" isimli 5 ayrı tema oluşturulmuştur. "*Hayata Yansıtılması*" temasının altına "*Daha çok kişiye anlatılmalı*" ve "*Daha çok kişiye öğretilmeli*" isimli kod grupları oluşturulmuştur. "*Daha çok kişiye anlatılmalı*" kod grubu katılımcıların %27'sinden meydana gelmektedir. "*Daha çok kişiye öğretilmeli*" kod grubu da katılımcıların %27'sinden meydana gelmektedir. "*Hakların Korunması*" temasının altına "*Adaletli davranılmalı*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. "*Açıklık*" temasının altına "*Örnekler gösterilmeli*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %20'sinden meydana gelmektedir. "*Toplum Hayatı*" temasının altına "*Toplumsal barış sağlanmalı*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir. "*Olumsuz*" temasının altına "*Tarih boyunca kimsenin bir şey yapmaması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir.

Tablo 58'e göre, bireylere adalet değerinin kazandırılması için hayata yansıtılması gerektiğini düşünen 8 katılımcı, hakların korunması gerektiğini düşünen 2 katılımcı, daha açık olunması gerektiğini düşünen 3 katılımcı, toplum hayatının düzenlenmesi gerektiğini düşünen 1 katılımcı ve sonra olarak hiçbir şey yapılamayacağını düşünen 1 katılımcı vardır. Hayata yansıtılması gerektiğini düşünen katılımcılar, adaletin daha çok kişiye anlatılması gerektiğini ve daha çok kişiye öğretilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Adalet değerinin kazandırılması için kişilerin haklarını koruması gerektiğini düşünen katılımcılar, haksızlığa uğrayanların yanında olunması gerektiğini ve herkese adaletli davranılması gerektiğini böylece kişilerin haklarının farkına vararak adalet değerini kazanabileceklerini savunmuşlardır. Adalet değerinin kazandırılmasında daha açık olunması gerektiğini savunan katılımcılar, kişilere adalet değeriyle ilgili örnekler gösterilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Adalet değerinin kazandırılması için toplum hayatının düzeltilmesi gerektiğini savunan katılımcı, adalet için öncelikle toplumsal barışın oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Adalet değerinin kazandırılmasının elinden bir şey gelemeyeceğini belirten katılımcı, buna sebep olarak insanların şimdiye kadar adalet için hiçbir şey yapmadıklarını savunmuştur.

SORU 6: Sizce adalet değerinin kazandırılmasında sosyal bilgiler dersinin etkisi nedir?

K1: *Sadece hatırladığım adaletin konusu ile ilgili tek bir konu vardı. O yüzden etkisi yoktur.*

K2: *Sosyal bilgiler dersinde adalet deyince aklıma hâkim, yargıtay gibi şeyler geliyor. Bu da dersin etkisidir.*

K3: *Sosyal bilgiler dersinde sadece birey ve toplum konusunda adalet geçiyor o da çok az. O yüzden bir katkısı olduğunu düşünmüyorum.*

K4: *Ben adalet ve sosyal bilgiler arasında bir bağ göremiyorum. Hiç öyle bir konu işlemedik.*

K5: *Etkisi vardır. Çünkü bazı konularda adalet geçiyor. Ayrıca öğretmenimiz de bahsediyor.*

K6: *Etkisi vardır. Konularında adalet olduğu için bireyleri küçüklükten yetiştiriyor.*

K7: *Sosyal bilgiler dersi insanları adalet hakkında bilinçlendirir. O yüzden olumlu etkisi vardır.*

K8: *İlgisi yoktur. Çünkü sosyal bilgilerde farklı şeyler öğreniriz. Mesela eskiden atalarımız kimlermiş, hangi soydanmış gibi.*

K9: *Sosyal bilgiler dersinde tarih, kültür ve bunun yanında da adalet anlatılır. O yüzden iyi etkisi vardır.*

K10: *Sosyal bilgiler dersindeki konular bize adaleti anlattığı için iyi etkisi vardır.*

K11: *Etkisi yoktur. Çünkü hep hak, tarih gibi şeyler anlatılıyor.*

K12: *Bence sosyal bilgiler dersinde adaletten çok tarih vb. anlatılıyor yani etkisi yok.*

K13: *Sosyal dersi olmazsa adaletin önemini anlatan ders olmaz.*

K14: *Sosyal bilgiler dersi bize adaletli olmayı öğreten derstir.*

K15: *Sosyal bilgiler dersinde adaletle ilgili şeyle öğreniriz. O yüzden bizi iyi etkiler.*

Verilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan ana temalar, temalar ve kodların isimleri Tablo 59'da verilmiştir.

Tablo 59

6. Soruya Verilen Cevaplar Doğrultusunda Oluşturulan Ana Temalar, Alt Temalar ve Kodlar

ANA TEMA	ALT TEMALAR	KODLAR	KATILIMCILAR	f
Olumlu	İçerik	İçerisinde bulunan konular	K2, K5, K6 K9, K10	5
Olumlu	İçerik	Öğretici ve bilgilendirici olması	K7, K13, K14 K15	4
Olumsuz	İçerik	Yetersiz olması	K1, K3	2
Olumsuz	İçerik	Kötü örnek	K4, K8	2
Toplam				15

Görüşme formunda yer alan 6. soruya verilen cevaplar neticesinde; "*Olumlu*" ve "*Olumsuz*" isimli 2 ayrı ana tema oluşturulmuştur. "*Olumlu*" ana temasının altına, "*İçerik*" isimli 1 alt tema oluşturulmuştur. "*İçerik*" alt temasının altına "*Konular*", "*Öğretici ve bilgilendirici olması*" isimli kod grupları oluşturulmuştur. "*Konular*" isimli kod grubu katılımcıların %33'ünden meydana gelmektedir. "*Öğretici ve bilgilendirici olması*" isimli kod grubu katılımcıların %27'sinden meydana gelmektedir.

"*Olumsuz*" ana temasının altına, "*İçerik*" isimli 1 alt tema oluşturulmuştur. "*İçerik*" alt temasının altına "*Yetersiz olması*" ve "*Kötü örnek*" isimli kod grupları oluşturulmuştur. "*Yetersiz Olması*" isimli kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. "*Kötü örnek*" isimli kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir.

Tablo 59'a göre, adalet değerinin kazandırılmasında sosyal bilgiler dersinin olumlu etkisi olduğunu düşünen 9 katılımcı ve olumsuz etkisi olduğunu düşünen 4 katılımcı bulunmaktadır. Adalet değerinin kazandırılmasında sosyal bilgiler dersinin olumlu etkisi olduğunu düşünen katılımcılar, bu dersin içerik olarak adalet değerine uygun olduğunu ve içerisinde bulunan konuların ve genel olarak dersin adalet değeri açısından öğretici ve bilgilendirici olduğunu savunmuşlardır. Adalet değerinin kazandırılmasında sosyal bilgiler dersinin olumsuz etkisi olduğunu düşünen katılımcılar, bu dersin içerik olarak adalet değerinin kazandırılmasında yetersiz olduğunu ve adaletin dışında daha çok konunun yer aldığını savunmuşlardır.

BÖLÜM V

SONUÇ

Araştırmanın bu bölümünde nicel ve nitel verilerden analizinden elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılmış sonuçlara, bu sonuçlarla literatürde yer alan sonuçların karşılaştırıldığı tartışmaya ve ileride yapılacak araştırmalar için gerekli olan önerilere yer verilmiştir.

5.1 Nicel Verilerin Analizinde Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar

Araştırmanın nicel safhasındaki veriler, araştırmacı tarafından oluşturulan "Adalet Değerine Yönelik Tutum Ölçeği" ile elde edilmiştir. Belirtilen ölçek deney ve kontrol gruplarına ön test- son test şeklinde uygulanmıştır. Ön test sırasında elde edilen verilere, deney ve kontrol gruplarının uygulama öncesindeki adalet değerine yönelik tutumları arasındaki farklılığı belirlemek amacıyla bağımsız t-testi uygulanmıştır. T-testi sonucunda deney ve kontrol gruplarının Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan adalet değerine yönelik tutumlarının düzeyleri arasında anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir ($t(26)=1,204$, $p>.05$). Deney ve kontrol gruplarında gerçekleştirilen son test uygulamasından sonra ise; deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan adalet değerine yönelik tutumlarının ön test-son test puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Buna göre; deney grubundaki öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan adalet değerine yönelik ön test tutum puanlarının ortalaması ($\bar{x}=3.99$), iken son test tutum puanlarının ortalaması ($\bar{x}=4,21$) olmuştur. Bu artışın yaşanmasında, uygulama sırasında

Diriliş Ertuğrul dizinden seçilen 11 sahnenin etkili olduğu varsayılmaktadır. Kontrol grubundaki öğrencilerin ön test tutum puanlarının ortalaması ($\bar{x} = 3,77$), son test başarı puanlarının ortalaması ise ($\bar{x} = 3,61$) olarak gerçekleşmiştir. Kontrol grubunda meydana gelen bu gerilemenin yaşanmasında; ders sürecinde seçilen yöntem ve tekniklerin (düz anlatım yöntemi ve soru sorma tekniği) değer eğitimi aşamasında yetersiz kalmasının bir sonucu olduğu varsayılmaktadır. Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda adalet değerine yönelik tutum üzerinde cinsiyetin, anne eğitim durumunun, baba eğitim durumunun ve gün içerisinde televizyon izleme saatinin etkili olup olmadığı da araştırma kapsamına alınmıştır. Deney ve kontrol gruplarında hem ön testten hem de son testten elde edilen verilerin cinsiyete göre farklarını incelemek amacıyla yapılan Mann Whitney U-testi sonuçlarına göre; adalet değerine yönelik tutumlarla cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Deney ve kontrol gruplarında hem ön testten hem de son testten elde edilen veriler üzerinde yapılan Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; adalet değerine yönelik tutumlarla anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi ve gün içerisinde TV izleme süresine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır.

5.2 Nitel Verilerin Analizinde Elde Edilen Bulgulara Yönelik Sonuçlar

Araştırmanın nitel safhasındaki veriler, araştırmacı tarafından 6 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Görüşme formu, deney grubuna uygulamadan önce ve uygulamadan sonra olmak şeklinde 2 kere uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise normal ders süreci başlamadan 1 kez uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorulara yönelik sonuçlar şöyledir:

SORU 1: Günlük hayatımızda adaletli davranmanın önemi sizce nedir?

Deney grubunun ön görüşme sırasında 1. soruya verdiği cevaplar neticesinde; "*Bireysel Mutluluk*", "*Hakların Farkındalığı*" ve "*Toplumsal Yaşam*" isimli 3 ayrı tema oluşturulmuştur. "*Bireysel Mutluluk*" temasının altına "*Değer görmek*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "*Adaletli davranırsak herkes bize güvenir. Sayar, sever. Bir şeyle ilgili fikrimizi alır.*" (K1) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K2, K8, K12) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir. "*Hakların Farkındalığı*" temasının altına "*Hakları dile getirmek*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "*Eğer adaletli davranmazsak suçlu cezasını alamaz ve bu haksızlığa*

yol açar. Yani kısaca çok kötü şeyler olur" (K3) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K4, K6, K9) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir. *"Toplumsal Yaşam"* temasının altına *"Toplumsal düzen"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Günlük hayatımızda adaletli davranmak; insanları üzmemek, yardım etmek, bir insanın elindekini almamaktadır. Böylelikle huzuru sağlamaktır."* (K11) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan dört cevap (K5, K7, K10, K13) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %38'inden meydana gelmektedir.

Deney grubunun son görüşme sırasında 1. soruya verdiği cevaplar neticesinde; *"Hakların Farkındalığı"*, *"Toplumsal Yaşam"*, *"Hoşgörü"*, *"Bireysel Mutluluk"* ve *"Gelişmişlik Düzeyi"* isimli 5 ayrı tema oluşturulmuştur. *"Hakların Farkındalığı"* temasının altına *"Hakları dile getirmek"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Bence günümüzdeki en önemli şeylerden biri adalettir. Adalet her zaman yerini bulmalıdır. Bazen hakkımızı kullanırken başkalarının hakkını çiğneyebiliriz. Bu adaletsizlik olur. Adaletli davranmak için herkese fikirlerini sormalıyız, bu adaletin yerini bulmasını sağlar"* (K1) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan iki cevap (K2, K4) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %23'ünden meydana gelmektedir. *"Toplumsal Yaşam"* temasının altına *"Toplumsal düzen"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Adalet mülkün temelidir ve adalet Allah'tandır. Haklının hakkını, haksızın ise cezasını bulması için önemlidir. Böylece toplumsal düzen sağlanır."* (K11) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan beş cevap (K5, K6, K7, K12, K13) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %46'sından meydana gelmektedir. *"Hoşgörü"* temasının altına *"Farklılıklara saygı"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"İnsanlara adaletli davranmak önemli çünkü bazı insanlar farklı dine sahip diye onlar dışlanıyor ve adaletsiz davranılıyor ama herkese adaletli olmalıyız. Adaleti herkes hak eder."* (K3) şeklinde verilen cevap bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. *"Bireysel Mutluluk"* temasının altına *"Değer görmek"* ve *"İç huzuru sağlaması"* isimli kod grupları oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Eğer adaletli davranmazsak insanlar bize güvenmez. Kimse bizimle arkadaş olmaz, bizi aralarından dışlarlar."* (K8) şeklinde verilen cevap *"Karşımızdaki kişiler tarafından değer görmemizi"*

sağlaması" isimli kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen bu kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. Görüşme sırasında; " *İnsan adaletli davranınca mutlu oluyor.*" (K8) şeklinde verilen cevap "*İç huzuru sağlaması*" isimli kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bu kod grubu da katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. "*Gelişmişlik Düzeyi*" temasının altına "*Ülkenin gelişmesini sağlaması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "*Adalet diye bir şey olmasaydı suçlu ve suçsuz ayırt edilemezdi. Adaletsiz davranmak ülkemizi geliştirmez. Adalet sayesinde suçlu ve suçsuz ayırt edilebiliyor ve ülkemiz giderek gelişiyor.*" (K9) şeklinde verilen cevap bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir.

Kontrol grubunun ön görüşme sırasında 1. soruya verdiği cevaplar neticesinde; "*Bireysel Mutluluk*", "*Kişisel Hakların Korunması*" ve "*Toplumsal Yaşam*" isimli 3 ayrı tema oluşturulmuştur. "*Bireysel Mutluluk*" temasının altına "*Huzuru sağlaması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "*Adaletli davranmak hayatımızı kolaylaştırır.*" (K8) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K7) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. "*Kişisel Hakların Korunması*" temasının altına "*Haklarını korumasını sağlaması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "*Adalet sayesinde haklı olan hakkını savunur.*" (K12) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan beş cevap (K2, K5, K6, K9, K10) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %40'ından meydana gelmektedir. "*Toplumsal Yaşam*" temasının altına "*Toplumsal huzur*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "*İnsanların mutluluğunu sağlar, kötülüklerin önüne geçer. İnsanlara mutluluk verir, huzur verir.*" (K3) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan altı cevap (K1, K4, K11, K13, K14, K15) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %47'sinden meydana gelmektedir.

Deney grubunun ve kontrol grubunun ön görüşme sırasında verdikleri cevaplara bakıldığında ortak temaların bulunduğu görülmektedir. Diriliş Ertuğrul dizisinden seçilen 11 sahnenin deney grubundaki katılımcılara ders içerisinde izletilmesinden sonra gerçekleştirilen son görüşmede ise mevcut temaların üzerine başka temalar da eklendiği görülmüştür. Bu durum uygulama sonrasında, deney grubunda yer alan katılımcıların

adalet değerinin günlük hayatta önemine yönelik düşüncelerinde çeşitlilik meydana geldiğini kanıtlamaktadır.

SORU 2: Bir devletin kurulmasında ve varlığını devam ettirebilmesinde adalet değerinin önemi sizce nedir?

Deney grubunun ön görüşme sırasında 2. soruya verdiği cevaplar neticesinde; *"Siyasi Varoluş", "Toplumsal Yaşam", "Hakimiyet Süresi", "Bilimsel ve Ticari Gelişme", "Olumsuz"* isimli 5 ayrı tema oluşturulmuştur. *"Siyasi Varoluş"* temasının altına *"Kendisini kanıtlamak"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"En önemli şeylerdendir. Adaletsiz bir ülkenin batması kaçınılmazdır. Adaletli bir devletin varlığı ve sözü herkes tarafından önemsenir."* (K1) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K7) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. *"Toplumsal Yaşam"* temasının altına *"Birlik ve beraberlik"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Adaletli davranan ve eşitliği sağlayan devlet hep bir düzen içerisinde olur. Bu yüzden devletimizin toplumsal birliği sağlaması için düzenli olması gerekir."* (K6) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K2, K4, K12) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir. *"Hakimiyet Süresi"* temasının altına *"Uzun süren hakimiyet"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Bir devletin kurulmasında ve yaşadığı sürenin uzamasında adaletin önemi çok büyüktür"* (K13) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K3, K5, K11) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir. *"Bilimsel ve Ticari Gelişme"* temasının altına *"Gelişmişlik"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"ok önemlidir. Eğer herkes adaletsiz olursa o ülke kolay bir şekilde yok olur. Kimse onlarla alışveriş yapmaz ve o devlet hiç ilerleyemez."* (K8) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K10) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. *"Olumsuz"* temasının altına *"Bir öneminin olmaması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Bence bir etkisi yoktur. Çünkü adaletin önemli olduğunu düşünmüyorum."* (K13) şeklinde verilen cevap bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir.

Deney grubunun son görüşme sırasında 2. soruya verdiği cevaplar neticesinde; *"Hakimiyet Süresi"*, *"Toplumsal Yaşam"*, *"Bilimsel ve Ticari Gelişme"* ve *"Dünya Siyasetinde Etkin Olmak"* isimli 5 ayrı tema oluşturulmuştur. *"Hakimiyet Süresi"* temasının altına *"Uzun süren hakimiyet"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Bir devlet kurdun ama içinde adalet diye bir şey yok. Bu yüzden halk adaletli bir yere gitmek ister. Böylece devlet yok olmaya başlar. Uzun süre yaşayamaz."* (K12) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K2) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. *"Toplumsal Yaşam"* temasının altına *"Toplumsal huzur"*, *"Güven"* ve *"Millî birlik ve beraberlik"* isimli kod grupları oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Devlette adalet çok önemlidir. Adalet olursa eğer halk huzurlu olur. Kimsenin hakkı kimsede kalmaz. Osmanlı Dönemi'nde halk, evlerinin kapısını penceresini açık bırakmış. Yani o güven ve adalet sağlanmış. Bu çok önemlidir, böylece kimsenin hakkı kimsede kalmaz."* (K4) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K3, K5, K10) daha *"Toplumsal huzur"* isimli kod grubunun içerisinde yer almıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir. Görüşme sırasında; *"Adalet olmazsa devlet yıkılır, adalet olursa herkes güven içinde yaşar."* (K1) şeklinde verilen cevap *"Güven"* isimli kod grubu içerisinde yer almıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. Görüşme sırasında; *"Adalet olmadığında millî birlik ve beraberlik kopar ve millet bölünür."* (K11) şeklinde verilen cevap *"Millî birlik ve beraberlik"* isimli kod grubu içerisinde yer almıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. *"Bilimsel ve Ticari Gelişme"* temasının altına *"Devletin ilerlemesini sağlaması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Bir devlet adaletli olursa kendi ülkesini kendi yürütebilir. Böylece birlik ve beraberliği sağlamış olur. Kendi mallarını, markalarını üretebilir."* (K6) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K9) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. *"Dünya Siyasetinde Etkin Olmak"* temasının altına *"Uluslararası ilişkileri olumlu etkilemesi"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Eğer o devletin başkanı ve beyi insanlara dil, din ayrımı yapıyorsa ve adaletsiz davranıyorsa o devlete hiçbir devlet güvenmez. Onlarla alışveriş yapmazlar. Devlet ile bağlantılarını keserler."* (K8) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan iki cevap (K7, K13) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %23'ünden meydana gelmektedir.

Kontrol grubunun ön görüşme sırasında 2. soruya verdiği cevaplar neticesinde; *"Hakimiyet Süresi"*, *"Toplumsal Yaşam"*, *"Yaşam Şartları"*, *"Egemenlik Hakları"*, *"Kişisel Hakların Korunması"*, *"Gelişmişlik Düzeyi"* ve *"Olumsuz"* isimli 7 ayrı tema oluşturulmuştur. *"Hakimiyet Süresi"* temasının altına *"Uzun süren hakimiyet"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Bir devlet varlığını devam ettirebilmek istiyorsa ülkelere, insanlara kıymet verip adaletli davranması gerekir."* (K1) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan iki cevap (K10, K12) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %20'sinden meydana gelmektedir. *"Toplumsal Yaşam"* temasının altına *"Toplumsal huzur ve mutluluk"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %27'sinden meydana gelmektedir. Görüşme sırasında; *"Adaletin uygulandığı ülkelerde başkan bile halkına adaletsizlik yapamaz. Bu da huzuru sağlar."* (K11) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K2, K3, K4) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. *"Yaşam Şartları"* temasının altına *"Hayatı kolaylaştırması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Bir devlette adalet olursa her şey daha kolay ve güzel olur."* (K8) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K6) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. *"Egemenlik Hakları"* temasının altına *"Halkın kararlarını yansıtabilmesi"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Adaletin uygulandığı ülkelerde hayat daha kolay olur. Halk oy kullanıp fikirlerini belirtebilir."* (K9) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K15) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. *"Kişisel Hakların Korunması"* temasının altına *"Hakların korunmasını sağlaması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Adaletli olan bir devlette kimse kimsenin hakkını yiyemez."* (K5) şeklinde verilen cevap bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir. *"Gelişmişlik Düzeyi"* temasının altına *"Devletin ilerlemesini sağlaması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Adalet devletlerin daha çabuk gelişmesini sağlar."* (K13) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K7) daha bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. *"Olumsuz"* temasının altına *"Adaletsiz devletlerin de var olması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Adaletsiz devletler de vardır. O yüzden bir etkisi ve*

önemi yoktur." (K14) şeklinde verilen cevap bu temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir.

Deney grubunun ve kontrol grubunun ön görüşme sırasında verdikleri cevaplara bakıldığında ortak temaların bulunduğu görülmektedir. Diriliş Ertuğrul dizisinden seçilen 11 sahnenin deney grubundaki katılımcılara ders içerisinde izletilmesinden sonra gerçekleştirilen son görüşmede ise mevcut temaların üzerine başka temalar da eklendiği ve ön görüşme sırasında yer alan olumsuz düşüncelerin ortadan kalktığı görülmektedir. Bu durum uygulama sonrasında, deney grubunda yer alan katılımcıların bir devletin kurulmasında ve devamlılığında adalet değerinin etkisine yönelik düşüncelerinde çeşitlilik meydana geldiğini olumlu görüşler geliştirmeye başladıklarını kanıtlamaktadır.

SORU 3: Sizce kitle iletişim araçlarının (televizyon, internet, cep telefonları vb.) adalet değerinin kazandırılmasında nasıl bir etkisi vardır?

Deney grubunun ön görüşme sırasında 3. soruya verdiği cevaplar neticesinde; "*Olumlu*" ve "*Olumsuz*" isimli 2 ayrı ana tema oluşturulmuştur. "*Olumlu*" ana temasının altına, "*Güncellik*", "*Dikkat Çekicilik*" ve "*Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi*" isimli 3 ayrı alt tema oluşturulmuştur. "*Güncellik*" alt temasının altına "*Haberlere ulaşmak*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "*Sosyal medyada, TV'de bunlar yayılır yani haberler, mahkemede geçen olaylar vb. bize adaleti öğretir.*" (K3) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K2, K4, K5) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir. "*Dikkat Çekicilik*" alt temasının altına "*Paylaşımlar yapılması*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "*Günlük hayatımızda birden fazla kitle iletişim aracı kullanırız ve aslında bu araçları kullanırken karşımıza adalet ile ilgili bazı videolar, yazılar, resimler vb. şeyler çıkabilir. Böylece adaleti daha iyi kavrayabiliriz*" (K6) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K8) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. "*Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi*" alt temasının altına "*Örnekler göstermesi*" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "*Adaletle ve yeni değerlerle ilgili yeni örnekler olabilir ve herkes sevebilir.*" (K11) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. "*Olumsuz*" ana temasının altına, "*Gerçek Yaşama Etkisinin Olmaması*", "*Olumsuz Örnekler Barındırması*" ve "*Zararlı Etkilerinin*

Olması" isimli 3 ayrı alt tema oluşturulmuştur. *"Gerçek Yaşama Etkisi Olmaması"* alt temasının altına *"Gerçeklik"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Adaletli olmak gerekiyorsa internette, telefonda değil, bir toplumda adaletli olmak lazım."* (K12) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K1) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. *"Olumsuz Örnekler Barındırması"* alt temasının altına *"Kötü örnek"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"İnsanlar, kitle iletişim araçlarından adaleti öğrenmez. Çünkü bu araçlarda adaletsiz davranışlarda çok vardır."* (K7) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan iki cevap (K10, K13) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %23'ünden meydana gelmektedir. *"Zararlı Etkilerinin Olması"* alt temasının altına *"Bağımlılık yapması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Bunlar çok kötü etkiler. Çünkü çocuklar sürekli bu araçlarla ilgilenirdi. Hatta çocuklarınızın telefonlarını kontrol etmelisiniz, hatalarını düzeltmelisiniz."* (K9) şeklinde verilen cevap ve bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir.

Deney grubunun son görüşme sırasında 3. soruya verdiği cevaplar neticesinde; *"Olumlu"* ve *"Olumsuz"* isimli 2 ayrı ana tema oluşturulmuştur. *"Olumlu"* ana temasının altına, *"Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi"*, *"Dikkat Çekicilik"*, *"Bilgilendirici Olması"* ve *"Ulaşılabilirlik"* isimli 4 ayrı alt tema oluşturulmuştur. *"Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi"* alt temasının altına *"Örnekler gösterilmesi"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Tarihî dizilerin bazıları bu değeri çok güzel yansıtır. Mesela Diriliş Ertuğrul. Dizide adaleti yaymak için çok mücadele veriliyor. Biz de gerçek yaşamımızda adaleti yaymak için çabalamalıyız."* (K5) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K2) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. *"Dikkat Çekicilik"* alt temasının altına *"Paylaşımlar yapılması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Kitle iletişim araçlarında birçok haber, fotoğraf, dizi filmle adaleti görürüz. Bazı video veya programlarda olumsuz ve kötü şeyler görebiliriz ancak bunlar da bize adaletin önemini hatırlatır."* (K6) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan dört cevap (K3, K4, K7, K11) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %38'inden meydana gelmektedir. *"Bilgilendirici Olması"* alt temasının altına *"Adaleti anlatması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında;

"Gözle görülür ve fark edilir şekilde bir etkisi vardır. Çünkü bazı yayınlanan şeyler adaleti çok vurguluyor ve önemsiyor." (K13) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan iki cevap (K8, K10) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %23'ünden meydana gelmektedir. "Ulaşılabilirlik" alt temasının altına "Erişim kolaylığı" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "Teknoloji sayesinde her yerde bir şeylerden haberimiz oluyor. Bu sayede adaletli olmak için ne yapıp ne yapmamamız gerektiğini biliriz" (K12) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. "Olumsuz" ana temasının altına, "Gerçek Yaşama Etkisi Olmaması" ve "Olumsuz Örnekler Barındırması" isimli 2 ayrı alt tema oluşturulmuştur. "Gerçek Yaşama Etkisinin Olmaması" alt temasının altına "Uygulama sıkıntısı" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "Etkisi vardır ancak yeterli değildir. Çünkü adaletin kendi hayatımızdaki değerini arttırmamız gerekir." (K1) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. "Olumsuz Örnekler Barındırması" temasının altına "Kötü örnek olması" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "İyi bir etkisi olabilir ama bana göre yeterli değil. Çünkü adaletsizliğin gösterildiği programlar da var." (K9) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir.

Kontrol grubunun ön görüşme sırasında 3. soruya verdiği cevaplar neticesinde; "Olumlu" ve "Olumsuz" isimli 2 ayrı ana tema oluşturulmuştur. "Olumlu" ana temasının altına, "Bilgilendirici Olması", "Yaşam Şartları" ve "Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi" isimli 3 ayrı alt tema oluşturulmuştur. "Bilgilendirici Olması" alt temasının altına "Adaleti anlatması" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "Bu gibi cihazlar bizlere, haberler ve önemli bilgiler vererek adaletin yerini bulmasını sağlıyor." (K1) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K3, K9, K15) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %26'sından meydana gelmektedir. "Yaşam Şartları" alt temasının altına "Hayatımızı Kolaylaştırması" isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "Bence kitle iletişim araçları adalet değerini kazandırabilir. Çünkü hayatımızı kolaylaştırırken adaleti de öğretir." (K7) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir. "Gerçek Hayatla

İlişkilendirilmesi" alt temasının altına *"Örnekler gösterilmesi"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Kitle iletişim araçları pek çok alanda bizi etkiler. Adalet konusunda örnekler göstererek etkileyebilir."* (K14) şeklinde verilen cevap alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir. *"Olumsuz"* ana temasının altına, *"Tercih Edilme Oranı"*, *"İçerik"*, *"Uygulama İmkânının Olmaması"* ve *"Sosyal Hayat"*, isimli 4 alt tema oluşturulmuştur. *"Tercih Edilme Oranını"* alt temasının altına *"Herkesin İlgisini Çekmemesi"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Pek bir etkisi yoktur. Çünkü bazı bireyler bu gibi araçlardan yararlanmayı istemiyor."* (K7) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sini oluşturmaktadır. *"İçerik"* alt temasının altına *"Adaletle ilgisinin olmaması"* ve *"Yetersiz olmaları"* isimli kod grupları oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Hayır olmaz. Çünkü televizyon ve diğerleri adaletin değerini öğretecek şeyler yapmıyorlar."* (K11) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K4, K6, K8) *"Adaletle ilgisinin olmaması"* kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %26'sını oluşturmaktadır. Görüşme sırasında; *"Bu araçlardan adaletle ilgili derin bilgiler edinemeyiz. Yeterli olmaz yani."* (K13) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K12) *"Yetersiz olmaları"* isimli kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu, katılımcıların %13'ünü oluşturmaktadır. *"Uygulama İmkânının Olmaması"* alt temasının altına *"Uygulama sıkıntısı"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"İnsanlar adaletsiz bir olaya tanık olur, bunu adaletle yorumlayarak tepki gösterir. Bu araçlarla bu mümkün değildir"* (K5) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sini oluşturmaktadır. *"Sosyal Hayat"* alt temasının altına *"Asosyallik"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Kötü etkisi vardır. Çünkü insanlar kitle iletişim araçları olduğu sürece dışarı çıkıp yürümeyi hatta konuşmayı da unutabilir."* (K10) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sini oluşturmaktadır.

Deney grubunun ve kontrol grubunun ön görüşme sırasında verdikleri cevaplara bakıldığında ortak temaların bulunduğu görülmektedir. Diriliş Ertuğrul dizisinden seçilen 11 sahnenin deney grubundaki katılımcılara ders içinde izletilmesinden sonra gerçekleştirilen son görüşmede ise mevcut temaların üzerine başka temalar da eklendiği ve ön görüşme sırasında 6 kişi tarafından olumsuz görüş belirtilmesine rağmen son görüşme

sırasında olumsuz görüş belirtenlerin sayısının iki kişiye düştüğü görülmektedir. Bu durum uygulama sonrasında, deney grubunda yer alan katılımcıların kitle iletişim araçlarının adalet değerine olan etkisi üzerindeki düşüncelerinde çeşitlilik meydana geldiği ve olumlu görüşler geliştirmeye başladıklarını kanıtlamaktadır.

SORU 4: Sizce kitle iletişim araçlarında (televizyon, internet, cep telefonları vb.) yayınlanan programlar adalet değerini nasıl yansıtmaktadır?

Deney grubunun ön görüşme sırasında 4. soruya verdiği cevaplar neticesinde; *"Olumlu"*, *"Hem Olumlu Hem Olumsuz"* ve *"Olumsuz"* isimli 3 ayrı ana tema oluşturulmuştur. *"Olumlu"* ana temasının altına, *"İçerik"* ve *"Ulaşılabilirlik"* isimli 2 ayrı alt tema oluşturulmuştur. *"İçerik"* alt temasının altına *"Doğru yansıtılması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Yayınlanan programlarda birbirlerine adaletli davranmaları, adaletli konuşmaları olumlu etkiler."* (K10) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan iki cevap (K2, K5) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %23'ünden meydana gelmektedir. *"Ulaşılabilirlik"* alt temasının altına *"Çok fazla kişiye hitap etmesi"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"İyi olan şeyleri kitle iletişim araçlarına yansıttınca herkes bu araçlara baktığı için biraz faydalı olur. "* (K7) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. *"Hem Olumlu Hem Olumsuz"* ana temasının altına, *"Güvenirlilik"*, *"Bilinçli İzleyicilik"* ve *"İçerik"* isimli 3 alt tema oluşturulmuştur. *"Güvenirlilik"* alt temasının altına *"Sınırlı doğru bilgi"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Eğer yanlış bilgi veren bir yayınsa bu topluma yanlış bilgi verdiği için kötüdür. Eğer doğru bilgiler veren bir yayınsa adalet değerini olumlu yansıtır."* (K3) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. *"Bilinçli İzleyicilik"* alt temasının altına *"Doğru tercih"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Bazı videolar olumsuz, adaletsiz ve kötü şeyler olabilir. Bunlar bir film veya dizi de olabilir. Bu yüzden bizler kendimize uygun olan ve adaletli şeyler izlemeliyiz."* (K6) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. *"İçerik"* alt temasının altına *"Yetersizlik"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Anlattıklarına göre değişir. İyi ya da kötü etkileyebilir."* (K9) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer

olan bir cevap (K8) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. *"Olumsuz"* ana temasının altına, *"İçerik"* isimli 1 alt tema oluşturulmuştur. *"İçerik"* alt temasının altına *"Adalet konusunun işlenmemesi"* isimli kod grubu oluşturulmuştur ve görüşme sırasında *"Çok iyi değildir. Çünkü günümüzde daha çok adaletin dışında konular işlenir."* (K1) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K13) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'ini oluşturmaktadır. *"Kötü örnek"* isimli kod grubu oluşturulmuştur ve görüşme sırasında *"Yayınlanan programlarda insanların adaletsiz davranışları kötü şeylere sebep olabilir."* (K11) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K4) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'ini oluşturmaktadır. Son olarak *"Yetersizlik"* isimli kod grubu oluşturulmuştur ve görüşme sırasında; *"Olumlu bir etkisi yoktur çünkü internette adaletli davranılmış olunmaz"* (K12) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'ini oluşturmaktadır.

Deney grubunun son görüşme sırasında 4. soruya verdiği cevaplar neticesinde; *"Olumlu"* ve *"Olumsuz"* isimli 2 ayrı ana tema oluşturulmuştur. *"Olumlu"* ana temasının altına, *"Bilinçli İzleyicilik"*, *"Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi"*, *"Bilgi Sağlaması"* ve *"Güncellik"* isimli 4 ayrı alt tema oluşturulmuştur. *"Bilinçli İzleyicilik"* alt temasının altına *"Doğru tercih"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Bazen çok olmasa da adalet değerini yansıtabilir. Önemli olan bizlerin doğru program seçmesidir."* (K1) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. *"Gerçek Hayatla İlişkilendirilmesi"* alt temasının altına *"Örnekler barındırması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Tarihî diziler adaleti iyi şekilde yansıtır. Tarih dizilerinde o kadar zulme karşı adaleti yaymak için tüm liderler adalet dağıtırlar mesela."* (K5) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan dört cevap (K2, K8, K9, K11) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %38'inden meydana gelmektedir. *"Bilgi Sağlaması"* alt temasının altına *"Doğru bilgilendirmesi"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Kitle iletişim araçlarındaki bazı programlar adaleti çok doğru yansıtır. Böyle programları izlemeliyiz. Çünkü bunlar bizlerin haklarını ve eşitliği gösterirler."* (K6) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K3, K4, K7) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele

alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir. *"Güncellik"* alt temasının altına *"Haberlere ulaşımı sağlaması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Mesela televizyonda haber açtık orada adaletle ilgili bir haber var. Bu bizi olumlu etkiler."* (K12) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K10) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. *"Olumsuz"* ana temasının altına, *"İçerik"* isimli 1 alt tema oluşturulmuştur. *"İçerik"* alt temasının altına *"Kötü örnek"* isimli kod grubu oluşturulmuştur ve görüşme sırasında; *"Bence fazla yansıtmıyor. Mesela bazı dizilerde kötüler herkese zarar verirken iyiler hiçbir şey yapamıyorlar."* (K13) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'ini oluşturmaktadır.

Kontrol grubunun ön görüşme sırasında 4. soruya verdiği cevaplar neticesinde; *"Olumlu"*, *"Hem Olumlu Hem Olumsuz"* ve *"Olumsuz"* isimli 3 ayrı ana tema oluşturulmuştur. *"Olumlu"* ana temasının altına, *"İçerik"* isimli 1 alt tema oluşturulmuştur. *"İçerik"* alt temasının altına *"Adalet katkı sağlaması"*, *"Bilgilendirici Olması"* ve *"Doğru yansıtılması"* isimli kod grupları oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Bence televizyon, internet ve cep telefonlarındaki bazı haberler ve bilgiler adalet katkı sağlamaktadır."* (K1) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve *"Adalet katkı sağlaması"* isimli kod grubu içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir. Görüşme sırasında; *"Bize adaletle ilgili haberler verdikleri için olumlu yansıtır."* (K14) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve *"Bilgilendirici Olması"* isimli kod grubu içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir. Görüşme sırasında; *"Çok iyi yansıtmaktadır. Çünkü adaletle ilgili güzel örnekler vardır."* (K15) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K2) daha bu alt temanın ve *"Doğru yansıtılması"* isimli kod grubu içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. *"Farklı Görüşleri Barındırması"* alt temasının altına *"Paylaşımı sağlaması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"İyi yansıtır çünkü programlarda insanların fikirlerini paylaşmasını sağlar."* (K12) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K8) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. *"Hem Olumlu Hem Olumsuz"* ana temasının altına, *"İçerik"* isimli 1 alt tema oluşturulmuştur. *"İçerik"* alt temasının altına *"Farklı amaçların olması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Bazıları*

iyi bazıları kötü yansıtır. İçeriğine ve amacına göre değişir. " (K13) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir. *"Olumsuz"* ana temasının altına, *"İçerik"* ve *"Anlaşılma Düzeyi"* isimli 2 alt tema oluşturulmuştur. *"İçerik"* alt temasının altına *"Adalet konusunun işlenmemesi"* ve *"Adaletsizliği de yansıtmaları"* isimli kod grupları oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Kitle iletişim araçları adaleti yansıtmayabilir. Yansıtanı hiç görmedim çünkü"* (K6) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan iki cevap (K4, K7) daha bu alt temanın ve *"Adalet konusunun işlenmemesi"* isimli kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %20'sini oluşturmaktadır. Görüşme sırasında; *"Kötü yansıtır. Çünkü bazı kişiler buraları kötü amaçlı kullanabilir. Adaletsizliği anlatır."* (K11) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan iki cevap (K3, K5, K10), daha bu alt temanın ve *"Kötü örnek"* isimli kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %26'sını oluşturmaktadır. Son olarak *"Anlaşılma Düzeyi"*, alt temasının altına *"Açıklayıcı olmaması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Teknolojide her şey net bir şekilde anlaşılabilir. Yanlış anlaşılabilir. Bu nedenle bence olumlu etkilemez."* (K9) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir.

Deney grubunun ve kontrol grubunun ön görüşme sırasında verdikleri cevaplara bakıldığında kurulan ana temaların aynı olduğu, oluşturulan alt temaların ise benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların adalet değerinin yansıtmada olumlu etkisinin olduğunu düşünen katılımcılar sayı olarak azınlık durumundadır. Diriliş Ertuğrul dizisinden seçilen 11 sahnenin deney grubundaki katılımcılara ders içeriğinde izletilmesinden sonra gerçekleştirilen son görüşmede ise "Hem Olumlu Hem Olumsuz" isimli ana temanın kaldırıldığı ve kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların adalet değerini yansıtmada olumsuz etkisi olduğunu düşünen katılımcı sayısında azalma olduğu görülmektedir. Bu durum uygulama sonrasında, deney grubunda yer alan katılımcıların kitle iletişim araçlarında yayınlanan programların adalet değerini yansıtmaları üzerindeki düşüncelerinde olumlu görüşler geliştirmeye başladıklarını kanıtlamaktadır. Bu görüşü geliştirmelerinde, deney grubunda izletilen Diriliş: Ertuğrul dizisinin payı olduğu kaçınılmazdır.

SORU 5: Bireylere adalet değerinin kazandırılması için sizce neler yapılabilir?

Deney grubunun ön görüşme sırasında 5. soruya verdiği cevaplar neticesinde; *"Hayatta Uygulanmalı"*, *"Daha Çok Kişiyeye Hitap Edilmeli ve Dikkat Çekilmeli"*, *"Açıklık"* isimli 3 ayrı tema oluşturulmuştur. *"Hayatta Uygulanmalı"* temasının altına *"Adaletli davranmak"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Bireylere adaletli davranırsak onlarda adalet değerini kazanır, adaletli davranır."* (K2) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K4, K5, K7) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir. *"Daha Çok Kişiyeye Hitap Edilmeli ve Dikkat Çekilmeli"* temasının altına *"Kitle iletişim araçlarının kullanımı"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Adaleti öğretecek şeyler yapılmalı. Adaletli film veya çizgi film izletilebilir. Kişilerin yanında adaletli davranılabilir."* (K8) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K1, K3, K9) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %31'inden meydana gelmektedir. *"Açıklık"* temasının altına *"Örnekler gösterilmeli"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Örnek şeyler gösterilebilir. Mesela başka ülkelerde yaşanan adaletsizlikleri video şeklinde göstererek anlatabiliriz."* (K6) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan dört cevap (K10, K11, K12, K13) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %38'inden meydana gelmektedir.

Deney grubunun son görüşme sırasında 5. soruya verdiği cevaplar neticesinde; *"Hayata Yansıtılmalı"* ve *"Daha Çok Kişiyeye Hitap Edilmeli ve Dikkat Çekilmeli"* isimli 2 ayrı tema oluşturulmuştur. *"Hayata Yansıtılmalı"* temasının altına *"Her alanda uygulanmalı"*, *"Daha çok kişiyeye anlatılmalı"* ve *"Eğitime aktarılmalı"* isimli kod grupları oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Devletimizin her yerinde, her alanda adaletten bahsedilmelidir."* (K1) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K2) daha bu alt temanın ve *"Her alanda uygulanmalı"* isimli kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. Görüşme sırasında; *"Adaletle ilgili notlar, örnek olaylar, güzel sözler alıp çevremizdekilere okutabiliriz."* (K12) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan iki cevap (K9, K11) daha bu alt temanın ve *"Daha çok kişiyeye anlatılmalı"* isimli kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %23'ünden meydana gelmektedir. Görüşme sırasında; *"Sosyal bilgiler ders saatinin çoğaltılması, adalet ile ilgili öğretim yerlerinin açılmasını tavsiye ederim."* (K5)

şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve *"Eğitime aktarılmalı"* isimli kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir. *"Daha Çok Kişiye Hitap Edilmesi ve Dikkat Çekilmeli"* temasının altına *"Kitle iletişim araçlarının kullanımı"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Televizyon gibi kitle iletişim araçlarında adaletle ilgili programlar, reklamlar yapılabilir."* (K6) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan altı cevap (K3, K4, K7, K8, K10, K13) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %53'ünden meydana gelmektedir.

Kontrol grubunun son görüşme sırasında 5. soruya verdiği cevaplar neticesinde; *"Hayata Yansıtılmalı"*, *"Haklar Korunmalı"*, *"Açıklık"*, *"Toplum Hayatı"* ve *"Olumsuz"* isimli 5 ayrı tema oluşturulmuştur. *"Hayata Yansıtılmalı"* temasının altına *"Daha çok kişiye anlatılmalı"* ve *"Daha çok kişiye öğretilmeli"* isimli kod grupları oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Adaletsizlikler karşısında nasıl davranılması gerektiği herkese öğretilmelidir."* (K13) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K4, K9, K10) daha bu alt temanın ve *"Daha çok kişiye anlatılmalı"* isimli kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %27'sinden meydana gelmektedir. Görüşme sırasında; *"Adaletli bir dünya için çalışmamız gerektiğini herkese anlatmalıyız"* (K15) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K2, K7, K11) daha bu alt temanın ve *"Daha çok kişiye öğretilmeli"* isimli kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %27'sinden meydana gelmektedir. *"Haklar Korunmalı"* temasının altına *"Adaletli davranılmalı"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Adaletsiz davranan kişilere gerekli dersleri ve cezaları vermeliyiz. Böyle adaletsizliğe uğrayanların hakları sağlanmış olur."* (K1) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K6) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. *"Açıklık"* temasının altına *"Örnekler gösterilmeli"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Adaletli olan insanları saklamak yerine örnek göstermeliyiz."* (K14) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan iki cevap (K3, K12) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %20'sinden meydana gelmektedir. *"Toplum Hayatı"* temasının altına *"Toplumsal barış sağlanmalı"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Öncelikle toplumsal barışı sağlamalıyız. Daha sonra adalete yönelmeliyiz"* (K8) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların

%7'sinden meydana gelmektedir. *"Olumsuz"* temasının altına *"Tarih boyunca kimsenin bir şey yapmaması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Hiçbir şey yapamayız. Çünkü şimdiye kadar kimse bir şey yapmamış."* (K5) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %7'sinden meydana gelmektedir.

Deney grubunun ve kontrol grubunun ön görüşme sırasında sorulara verdikleri cevaplara bakıldığında ortak temalar bulunmasına rağmen çeşitli farklılıklar görülmektedir. Deney grubunun ön görüşmesinde adalet değerinin kazandırılmasıyla ilgili hiç olumsuz cevap yer almazken kontrol grubunun ön görüşme sırasında verdiği cevaplar arasında olumsuzluk içeren bir cevap yer almaktadır. Diriliş Ertuğrul dizisinden seçilen 11 sahnenin deney grubundaki katılımcılara ders içerisinde izletilmesinden sonra gerçekleştirilen son görüşmede ise ön görüşme sırasında katılımcıların %31'ini meydana getiren kitle iletişim araçlarının kullanılmasına ilişkin kod grubunun son görüşme sırasında katılımcıların %53'ünü meydana getirdiği görülmektedir. Bu durum, katılımcıların uygulama sırasında olumlu etkilendiklerinin ve bu durumdan yola çıkarak bu tür yapımların ve başka kitle iletişim araçlarının daha çok kişiye ulaşmasının adalet değerinin kazandırılmasını olumlu etkileyeceğini düşündüklerinin bir kanıtıdır.

SORU 6: Sizce adalet değerinin kazandırılmasında sosyal bilgiler dersinin etkisi nedir?

Deney grubunun ön görüşme sırasında 6. soruya verdiği cevaplar neticesinde; *"Olumlu"* ve *"Olumsuz"* olmak üzere 2 ayrı ana tema oluşturulmuştur. *"Olumlu"* ana temasının altına, *"İçerik"* ve *"Hayatilik İlkesi"* isimli 2 alt tema oluşturulmuştur. *"Olumsuz"* ana temasının altına, *"İçerik"* isimli 1 alt tema oluşturulmuştur. *"Olumlu"* ana temasının altında bulunan *"İçerik"* alt temasının altına *"Konular"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Bu derste eskilerde yaşanan şeyler, sorumluluklarımız ve haklarımız gibi şeyler anlatılır ama tabiki de adalet bu derste her zaman büyük yer kaplar. Bu yüzden bu derste dikkat etmemiz gereken en önemli şeyin adalet olduğunu unutmamalıyız."* (K6) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan yedi cevap (K1, K7, K8, K9, K10, K12, K13) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %62'sinden meydana gelmektedir. *"Hayatilik İlkesi"* alt temasının altına *"Yaşamla ilgili"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Sosyal bilgilerde, iyi bir vatandaş olmamızı sağlamak amacıyla her şey öğretilir."* (K11) şeklinde verilen

cevap ve benzer olan yedi cevap (K2, K5, K11) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %23'ünden meydana gelmektedir. *"Olumsuz"* ana temasının altında bulunan *"İçerik"* isimli alt temanın altına *"Tarih konularıyla ilişkilendirilmesi"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Sosyal bilgiler dersi bence adaletten daha çok tarihe dayalı yani çok bir etkisi yok."* (K3) şeklinde verilen cevap ve benzer olan bir cevap (K4) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir.

Deney grubunun son görüşme sırasında 6. soruya verdiği cevaplar neticesinde; *"Sahip Çıkması"*, *"Bilgilendirici Olması"*, *"Hayatilik İlkesi"* ve *"İçerik"* isimli 4 tema oluşturulmuştur. *"Sahip Çıkması"* temasının altına *"Adalet değerini koruması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Sosyal bilgiler dersinin adalet üzerindeki etkisi onu korumasıdır."* (K1) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'sinden meydana gelmektedir. *"Bilgilendirici Olması"* alt temasının altına *"Çeşitli şekillerde adaleti öğretmesi"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Sosyal bilgiler dersinde adalet daha açık bir şekilde anlatılır."* (K7) şeklinde verilen cevap ve benzer olan sekiz cevap (K2, K4, K5, K6, K8, K9, K10, K13) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %69'undan meydana gelmektedir. *"Hayatilik İlkesi"* temasının altına *"Yaşamımızla ilgili olması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Olumlu etkisi vardır çünkü sosyal bilgiler dersi bize normal hayatımızda nasıl davranmamız gerektiğini anlatır."* (K12) şeklinde verilen cevap ve benzer olan bir cevap (K11) daha bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %15'inden meydana gelmektedir. *"İçerik"* alt temasının altına *"Tarihimizi anlatması"* isimli kod grubu oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; *"Sosyal bilgiler dersi bize atalarımızı anlatıyor. Onların adaletini anlatıyor. Bu da bizde adaletli olma duygusu uyandırıyor."* (K3) şeklinde verilen cevap bu alt temanın ve bu kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %8'inden meydana gelmektedir.

Kontrol grubunun ön görüşme sırasında 6. soruya verdiği cevaplar neticesinde; *"Olumlu"* ve *"Olumsuz"* isimli 2 ayrı ana tema oluşturulmuştur. *"Olumlu"* ana temasının altına, *"İçerik"* isimli 1 alt tema oluşturulmuştur. *"İçerik"* alt temasının altına *"İçerisinde bulunan*

konular", "Öğretici ve bilgilendirici olması" isimli kod grupları oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "Sosyal bilgiler dersinde tarih, kültür ve bunun yanında da adalet anlatılır. O yüzden iyi etkisi vardır." (K9) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan dört cevap (K2, K5, K6, K10) daha bu alt temanın ve "İçerisinde bulunan konular" isimli kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %33'ünden meydana gelmektedir. Görüşme sırasında; "Sosyal bilgiler dersi insanları adalet hakkında bilinçlendirir. O yüzden olumlu etkisi vardır." (K7) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K13, K14, K15) daha bu alt temanın ve "Öğretici ve bilgilendirici olması" isimli kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %27'sinden meydana gelmektedir. "Olumsuz" ana temasının altına, "İçerik" isimli 1 alt tema oluşturulmuştur. "İçerik" alt temasının altına "Yetersiz olması" ve "Kötü örnek" isimli kod grupları oluşturulmuştur. Görüşme sırasında; "Sosyal bilgiler dersinde sadece birey ve toplum konusunda adalet geçiyor o da çok az. O yüzden bir katkısı olduğunu düşünmüyorum." (K3) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan bir cevap (K1) daha bu alt temanın ve "Yetersiz Olması" isimli kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %13'ünden meydana gelmektedir. Görüşme sırasında; "İlgisi yoktur. Çünkü sosyal bilgilerde farklı şeyler öğreniriz. Mesela eskiden atalarımız kimlermiş, hangi soydanmış gibi." (K8) şeklinde verilen cevap ve bu cevap benzer olan üç cevap (K4, K11, K12) daha bu alt temanın ve "Kötü örnek" isimli kod grubunun içerisinde ele alınmıştır. Bahsedilen kod grubu katılımcıların %27'sinden meydana gelmektedir.

Deney ve kontrol grubunun ön görüşme sırasında verdikleri cevaplara bakıldığında aynı ana temaların oluşturulduğu ve bu ana temalar altında yer alan alt temaların benzerlik gösterdiği görülmektedir. Diriliş Ertuğrul dizisinden seçilen 11 sahnenin deney grubundaki katılımcılara ders içerisinde izletilmesinden sonra gerçekleştirilen son görüşmede ise ön görüşme sırasında yer alan olumsuz görüşlerin yok olduğu ve katılımcıların %69'unun sosyal bilgiler dersini adalet değerini yansıtmada çeşitli yöntemler kullandığı için olumlu etkisi olduğunu düşündükleri görülmektedir. Böyle bir sonucun çıkmasında daha önceki süreçlerde katılımcılara uygulanmamış olan Diriliş: Ertuğrul dizisinin adalet değeriyle ilgili sahnelerin izletilmesi yönteminin öğrencilerin sosyal bilgiler dersinin adalet değerini yansıtmada durumu hakkındaki görüşlerini olumlu etkilediği varsayılmaktadır.

5.3 Tartışma

Sosyal bilgiler dersi değer öğretimi boyutunda önemli etkisi olan bir derstir. Aladağ ve Karaman'a (2018) göre; öğrenme ve öğretme sürecinde tercih edilen araç-gereçler, yöntem ve teknikler bu sürecin etkili olma ve verimli olma durumunu etkilemektedir. Bahsedilen bu durum değer eğitimi için de geçerlidir. Öğrencilere kazandırılması amaçlanan değerlere uygun araç-gereç ve yöntem-tekniklerin kullanılması öğrencinin dikkatinin belirlenen değere çekilmesinde etkili olacaktır. Bu amaçla seçilen araç-gereçler ile yöntem ve tekniklerde öğrencilerin ilgi alanları doğrultusunda tercihler yapılması değer eğitimi sürecini daha kalıcı hâle getirebilmektedir.

Ulusoy'a (2016) göre, bulunduğumuz yüzyılda teknolojinin hızla ilerlemesi sonucu, eğitim-öğretim faaliyetlerinde de teknolojik materyaller kullanılmalıdır. Teknolojinin hızlı bir şekilde ilerlemesiyle beraber kitle iletişim araçlarının etki alanı da artmıştır. Yavuzer (1987), hem görsel hem de işitsel olması nedeniyle en güçlü iletişim aracının televizyon olduğunu belirtmiştir. Televizyonun eğlendirici olduğu kadar öğretici yönünün de bulunduğunu, televizyonun bireylerin kişiliklerini geliştirmeye uygun ortamlar hazırladığını belirtmiştir. Üstündağ ve Doğan (2016), yaptıkları bir araştırmanın sonucuna göre, 10-14 yaş arası çocukların boş zaman değerlendirme etkinliği olarak ilk sırada bilgisayarda vakit geçirmek, ikinci sırada ise televizyon izlemek yer almaktadır. Aynı araştırmada ulaşılan bir başka sonuç ise 10-14 yaş arası çocukların televizyonda en çok *Diriliş: Ertuğrul* dizisini izledikleridir. En çok sevilen dizi oyuncusu ise *Diriliş: Ertuğrul* dizisinde Ertuğrul karakterine can veren Engin Altan Düzyatan'dır. Bu doğrultuda, bu araştırmada Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan adalet değerinin kazandırılmasında *Diriliş: Ertuğrul* dizinin rolünün belirlenmesi amaçlanmıştır. Elde edilen nicel ve nitel verilerin analiz edilmesi sonucunda, *Diriliş: Ertuğrul* dizisinin adalet değerini kazandırmada olumlu bir etkisi ve rolü olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizi sonucunda *Diriliş: Ertuğrul* dizisinin, katılımcıların adalet değerine yönelik tutumlarında olumlu değişiklikler meydana getirdiği gözlemlenmiştir. Bu sonucun elde edilmesinde seçilen dizinin, dizinin içerisinde yer alan karakterlerin ve karakterlerin vurguladığı düşüncelerin etkili olduğu varsayılmaktadır. Erdoğan (2010), yaptığı araştırma sonucunda, televizyonun iyi kullanıldığı takdirde çocukların olaylara, kişilere, bulunduğu çevreye farklı açılardan bakmasına imkân verdiğini, toplum hayatında önem taşıyan rol modellerin televizyon aracılığıyla topluma

aktarıldığı ve çocukların da televizyondan gördükleri karakterlerden etkilenecek karakterin davranışlarını kendi hayatında uygulamaya başladığını ve tüm bunların çocukların değerlerini oluşturma sürecinde televizyonun etkili olduğuna kanıt olarak gösterilebileceğini belirtmiştir. Erdoğan'ın çalışmasında elde ettiği bu sonuç yukarıda belirtilen varsayımı doğrulamaktadır.

Erjem ve Çağlayandereli'nin (2006) yaptığı çalışmaya göre, lise öğrencileri arasında televizyon izleme yüzdesinin oldukça fazla olduğu, lise öğrencilerinin televizyonda sıklıkla yarışma, yerli film, yerli dizi izlendiği sonucuna varılmıştır. Tüm bunlara ek olarak, araştırmaya katılan her üç gençten ikisinin yerli dizilerdeki dizi kahramanlarını ya da temel karakterleri modelledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, televizyonlarda yer alan dizi karakterlerinin çocukların ve gençlerin davranışları üzerinde etkisi olduğu kanıtlanmıştır. Bu bağlamda televizyonda yer alan dizilerde yer alan karakterlerin çocukların kişisel gelişimlerine ve toplumsal hayatlarına katkı sağlayabilecek nitelikte olmaları konusu önemlidir. Araştırmamızda seçilen *Diriliş: Ertuğrul* dizisinde başrol olarak bulunan Ertuğrul karakteri gerek konuşmaları gerekse davranışlarıyla adalet değerinin önemini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda *Diriliş: Ertuğrul* dizisini izleyen çocuklar ve gençler bu karakteri kendilerine örnek alarak adalet ve adil olmak değerlerini hayatlarına yansıtabilecekleri düşünülmüş ve yapılan analiz sonucu bu düşüncenin doğruluğu kanıtlanmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerin analizi sonucunda katılımcıların adalet değeri üzerinde geliştirdikleri olumlu tutumun yaşamları boyunca kalıcı olacağı varsayılmıştır. Ancak Yaşar ve Paksoy'un (2011) saldırganlık içeren çizgi filmlerin çocukların oyun oynama esnasındaki davranışlarına etkisinin incelendiği araştırmanın sonucunda; saldırganlık davranışları içeren çizgi filmleri izleyen çocukların oyun sırasında saldırgan davranışlar sergiledikleri ancak bu davranışların zaman geçtikçe azaldığı, eğitici içeriği olan çizgi filmleri izleyen çocukların ise oyun sırasındaki davranışlarında herhangi bir değişiklik görülmediği sonucuna varılmıştır. Elde edilen bu sonuç değer eğitimi sırasında çizgi filmlerin çok etkili olmadığı sonucuna varılmasına sebep olmuştur. Bahsedilen bu sonuç, yukarıda bahsedilen varsayım ile uyuşmamaktadır.

Araştırmada elde edilen verilerin analizi sonucunda *Diriliş: Ertuğrul* dizisinin katılımcıların adalet değerine yönelik tutumları ve düşünceleri üzerinde olumlu bir etki yarattığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuç, doğru kullanıldığı takdirde medyanın, kitle

iletişim araçlarının ve özellikle televizyonun değer eğitimi sırasında faydalı olabileceğini kanıtlamıştır. Arslan'ın (2019) yaptığı araştırmanın sonucunda ise araştırmanın çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin medyayı değer eğitiminde en büyük sorunlardan birisi olarak gördüğü belirlenmiştir. Arslan'ın yaptığı çalışmanın benzer bir sonucu da iek'in (2017) yaptığı çalışma sonucu elde edilmiştir. Bu çalışmada öğretmenlerle yapılan görüşmeler sonucunda kitle iletişim araçlarının değer eğitimini olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır. Bu nedenle belirtilen bu iki çalışma sonuçlar açısından Diriliş: Ertuğrul dizinin katılımcılar üzerinde bıraktığı etki ile çelişmektedir.

5.4 neriler

- Türkiye'de değerler eğitimi alanında yapılan çalışmalara bakıldığında; çoğunlukla değer eğitimine yönelik ğretmen veya ğrenci görüşlerine dayalı çalışmalar olduğu grlmştir. Değer eğitimi alanında yapılacak çalışmaların, değer eğitimi sürecini olumlu yönde etkileyecek, ders araç-gereçleri veya derslerde kullanılacak yöntem-teknik açısından geliştirecek çalışmalar yapılabilir.
- Değer eğitiminde kitle iletişim araçlarının etkisini incelemeye yönelik çalışma çok az sayıdadır. Günlük hayatımızda son derece etkili olan kitle iletişim araçlarının değer eğitimi ile ilişkilendirilmesi için daha çok araştırma yapılabilir.
- Millî Eğitim Bakanlığı, kitle iletişim araçlarında değer eğitimini olumlu anlamda geliştirecek çalışmalar gerçekleştirebilir.
- Hizmet içi eğitim seminerlerinde öğretmenlere kitle iletişim araçlarının değer eğitimi boyutunda kullanımıyla ilgili seminerler verilebilir.
- Değer eğitimi açısından uygun olan TV dizileri belirlenerek arşivler oluşturulabilir. Oluşturulan bu arşivler öğretmenlerin uygulaması için sunulabilir.
- Ebeveynler, televizyon dizilerinde yer alan kişiler arasından çocuklarının doğru kişileri rol model almaları konusunda çocuklarına rehberlik yapabilirler.

KAYNAKÇA

- Afdal, G. (2013). Ahlâk eğitiminin analizi: Bir tipoloji. R. Kaymakcan & S. Kenan & H. Hökelekli & Ş. Arslan & M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi içinde* (s. 333-353). İstanbul: Dem.
- Akbaba-Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7-18.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II.kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(10), 9-27.
- Akbaş, O. (2015). Sosyal bilgilerde değerler ve öğretimi. B. Tay, & A. Öcal, (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi içinde* (s. 343-369). Ankara: Pegem Akademi.
- Akıncan, N. (2018). *Ulusal gazetelerdeki haberlerin sosyal bilgiler programında yer alan yardımseverlik ve dayanışma değerleri açısından incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Aktekin, S. & Çoban, Z. (2011). Tarih derslerinde tarihi dizi ve filmlerin kullanımına ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri: Trabzon örneği. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. 13(13), 141-160.
- Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde “yardımseverlik” değerinin etkinlik temelli öğretimi ve öğrencilerin tutumlarına etkisi*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Akyüz, Y. (2008). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aladağ, E. & Karaman, B. (2011). Değer eğitiminde kısa filmlerden yararlanma: Örnek bir uygulama. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 360-377.
- Allport, G. W., Vernon, P. E., & Lindzey, G. (1960). *Study of values*. Oxford, England: Houghton Mifflin.
- Altan, M. Z. (2011). Çoklu zekâ kuramı ve değerler eğitimi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(4), 53-57.
- Altun, A. (2013). Medya okuryazarlığı. E. Gençtürk & S. Karatekin, (Ed.), *Sosyal bilgiler için çoklu okuryazarlık içinde* (s. 179-206). İstanbul: Dem.
- Aral, D. (2008). *Millî eğitim bakanlığın hazırladığı 6. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerler üzerine bir araştırma*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Arslan, F. (2019). *Sosyal bilgiler dersinde doğrudan verilecek değerlerin kazandırılmasında sinema filmlerinin etkinliğinin araştırılması*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Arslan, Z. Ş. & Yaşar, F. T. (2007). Yükselen "değer" kavramı üzerine eleştirel bir yaklaşım. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 1(1), 8-11.
- Aslan, E. (2016). Geçmişten günümüze sosyal bilgiler. D. Dilek, (Ed.), *Sosyal bilgiler eğitimi içinde* (s. 3-48). Ankara: Pegem Akademi.
- Ateş, T. (2017). Türkiye’de değerler eğitimi uygulamalarının öğrencilere kazandırılması istenen olumlu özellikler üzerindeki etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 15(34), 41-60.
- Avcı, N. (2013). Üniversite gençliğinin bireysel ve toplumsal değerlere ilgi ve bakışı (Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği). R. Kaymakcan & S. Kenan & H. Hökelekli & Ş. Arslan & M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi içinde* (s.819-852). İstanbul: Dem
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144.
- Aydın, M. Z. (2010). Okullarda değerler eğitimi. *Eğitime Bakış*, 18(6), 16-19.

- Bacanlı, H. (2011). Değer, değer midir?. *Eğitime Bakış*, 7(19), 18-21.
- Bakır, O. (2017). *Sosyal bilgiler dersinde kazandırılması gereken değerlerin ailelerin sosyo ekonomik durumlarına göre incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Barr, R. & Barth, J. L. & Shermis, S. S. (2013). *Sosyal bilgilerin doğası* (C. Dönmez, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.
- Barth, James L. (1991), *Elementary and Junior High-Middle School Social Studies Curriculum, Activities and Materials*, Maryland, University Press of America, Inc.
- Berber, S. (2019). *4.sınıf sosyal bilgiler dersinde değer öğretimine ilişkin öğrencilerin oluşturduğu metaforların incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Bilici, Ş. (2018). Akıncan, N. (2018). *Türkiye’de sosyal bilgiler ile almanya’da değerler ve normlar derslerinde değerler eğitiminin çoklu durum çalışmasıyla karşılaştırılması*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Bolay, S. H. (2007). Değerlerimiz ve günlük hayat. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 1(1), 12-19.
- Bolay, S. H. (2013). Aşkın değerler buhranı. R. Kaymakcan & S. Kenan & H. Hökelekli & Ş. Arslan & M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi içinde* (s. 55-69). İstanbul: Dem.
- Bölük, E. (2018). *Çizgi filmlerde yer alan değerlerin ilkökul hayat bilgisi öğretim programında yer alan değerler çerçevesinde incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E. & Akgün & Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cesur, S., & Parker, O. (2007). Televizyon ve çocuk: çocukların TV programlarına ilişkin tercihleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(19), 106-125.

- Cılızoğlu, G. Y. (2011). Kitle iletişim araçlarında yer alan kurgusal sosyal mesajlar: televizyon dizilerinde kitleleştirilen değerlere yönelik bir analiz. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 6(4), 90-100.
- Creswell, J. W. (2017). Karma yöntem araştırmalarına giriş (M. Sözbilir, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Çatak, M. (2016). Sosyal bilgiler programlarının tarihi gelişimi. S. Şimşek, (Ed.), *Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenleri için sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 1-24). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çengelci, T. (2010). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersi dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Çiçek, B. (2017). *4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri: Hatay ili örneği*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Diktaş, A. (2018). *Kur'âni değerler perspektifinde sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Doğanay, A. (2003). Sosyal bilgiler öğretimi. C. Öztürk & D. Dilek, (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 16-44). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2015). Değerler eğitimi. C. Öztürk, (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi* içinde (s. 225-256). Ankara: Pegem Akademi.
- Durmaz, A. (2019). *Sosyal bilgiler dersinde bilimsellik değerine yönelik yapılandırmacı etkinliklerin öğrencilerin akademik başarı ve bilimsel epistemolojik inançlarına etkisi*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Er, H. (2010). *Sosyal bilgiler eğitimi kapsamında ilköğretim öğrencilerinin "biyografi" kullanımına ilişkin görüşleri*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 55-72.
- Erden, M. (Tarihsiz). Sosyal Bilgiler Öğretimi. Ankara: Alkım.
- Erdoğan, S. (2010, Kasım). *Erken çocukluk döneminde televizyonun sosyal gelişime ve değerler eğitime etkisi. International Conference on New Trends in Education and Their Implications'nda sunulmuş bildiri.* Antalya, Türkiye.
- Erel, E. (2018). *6.sınıf sosyal bilgiler dersi programında belirlenen değerlere, ahlaki ikilem formlarıyla öğrencilerin ulaşma düzeylerinin incelenmesi.* (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Erjem, Y. & Çağlayandereli, M. (2006). Televizyon ve gençlik: Yerli dizilerin gençlerin model alma davranışı üzerindeki etkisi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 30(1), 15-30.
- Evans, R. (2004). *The social studies wars: What should we teach the children?* New York: Teachers College Press.
- Fichter, J. H. (2001). Sosyoloji Nedir? (N. Çelebi, Çev.). Ankara: Atilla Kitabevi.
- Gökdere, M. & Çepni, S. (2003). Üstün yetenekli çocuklara verilen değerler eğitiminde öğretmenin rolü. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1(2), 93-107.
- Gömlüksiz, M. N. (2013). Lise öğrencilerinin toplumsal değerlere ilişkin tutumları: (Elazığ ili örneği). R. Kaymakcan & S. Kenan & H. Hökelekli & Ş. Arslan & M. Zengin. (Ed.), *Değerler ve eğitimi içinde* (s.819-852). İstanbul: dem.
- Gültekin, F. (2007). *Tarih I dersinde işe koşulabilecek değer öğretiminin yeni yaklaşımlarının öğrencilerin "hoşgörü" değer anlayışlarının gelişimine etkisi.* (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Gündoğan, A. O. (2013). Ben ve öteki: değerler dünyasının gerginliği. R. Kaymakcan & S. Kenan & H. Hökelekli & Ş. Arslan & M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi içinde* (s.71-79). İstanbul: Dem.
- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar.* İstanbul: Ötüken

- Güven, F. (2018). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının milliyetçilik ve yurtseverlik değerleri açısından analizi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Güven, İ. (2014). Tarih öğretiminde filmlerden yararlanma. Güven İ. (Ed.), *Tarih öğretimi kuram ve uygulama* içinde (s.339-356). Ankara: Pegem Akademi.
- Harmanş, T. (2017). *4.sınıf sosyal bilgiler dersinde dürüstlük değerini kazandırmada edebi ürünlerin kullanımı*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Hökelekli, H. & Gündüz, T. (2013). Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğitimleri. R. Kaymakcan & S. Kenan & H. Hökelekli & Ş. Arslan & M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi* içinde (s.371-396). İstanbul: dem.
- Kafadar, T. & Öztürk C. & Katılmış, A. (2018). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi boyutunda karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 19(1), 154-177.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Günümüzde insan ve insanlar sosyal psikolojiye giriş*. İstanbul: Evrim.
- Kale, N. (2013). Nasıl bir değerler eğitimi?. R. Kaymakcan & S. Kenan & H. Hökelekli & Ş. Arslan & M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi* içinde (s. 314-322). İstanbul: Dem.
- Karakaya, T. (2013). Küreselleşme ve Avrupa birliği sürecinde etik değerlere kritik bir yaklaşım –sorunlar ve çözümler-. R. Kaymakcan & S. Kenan & H. Hökelekli & Ş. Arslan & M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi* içinde (s. 203-214). İstanbul: Dem.
- Karatay, H. (2011). Karakter eğitiminde edebi eserlerin kullanımı. *Turkish Studies*. 6(1), 1439-1454.
- Katılmış, A. (2010). *Sosyal bilgiler derslerindeki bazı değerlerin kazandırılmasına yönelik bir karakter eğitimi programının geliştirilmesi*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kılcan, B. (2013). *Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci algılarının incelenmesi*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Kınacı, M. K. (2018). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitime ve sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlere yönelik görüşleri*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kirschenbaum, H. (2000). From values clarification to character education: A personal journey. *Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 39(1), September, 4-20.
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Küçük Turgut, B. (2018). *Sosyal bilgiler dersinde sorumluluk, yardımseverlik, hak ve özgürlüklere saygı değerlerinin kazanımında işbirlikli öğrenme modelinin etkisi*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Leming, J. S. (1997). Whither goes character education? Objectives, pedagogy and research in education, *Journal Of Education*. 179 (2), 11-34.
- Memişoğlu, H. (2008). *Sosyal bilgiler dersi öğretiminde proje tabanlı öğrenme*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı & Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (2006). *İlköğretim medya okuryazarlığı dersi öğretim programı ve kılavuzu*. [https:// acikders.anakara.edu.tr](https://acikders.anakara.edu.tr) sayfasından erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2005). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Namlı Altıntaş, İ. (2016). 9-11 yaş arası öğrencilerin çizgi film ve animasyonlardan edindikleri değerler ve rol model alma durumları. *Route Educational and Social Science Journal*. 3(2), 316-335.
- National Council For The Social Studies (NCSS). (1994). Expectations of excellence: Curriculum standards for social studies. Washington, DC: Author.

- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir algı olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-240
- Özkan, R. (2013). Televizyon dizilerinin üniversite öğrencileri üzerindeki etkilerinin belirlenmesi (Niğde Üniversitesi örneği). *Turkish Studies*. 8(12), 1017-1029.
- Öztaş, S. (2007). *Tarih öğretimi ve filmler: tarih öğretiminde film kullanılmasının öğrenci başarısı üzerine etkisi*. (Doktora Tezi). [https:// tez.yok.gov.tr](https://tez.yok.gov.tr) sayfasından erişilmiştir.
- Öztaş, S. (2014). Tarih derslerinde filmlerin kullanımı. Safran M. (Ed.), *Tarih Nasıl Öğretilir?* içinde (s.352-361). İstanbul: Yeni İnsan.
- Öztaş, S. (2015). Tarih öğretiminde filmlerin kullanımı. İ. H. Demircioğlu, İ. Turan (Ed.), *Tarih Öğretiminde Öğretim Teknolojileri Ve Materyal Tasarımı* içinde (s.163-182). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. & Keskin, S. C. & Otluoğlu, R. (2012). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebî ürünler ve yazılı materyaller*. Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. (2015). Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. C. Öztürk, (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi* içinde (s. 1-31). Ankara: Pegem Akademi.
- Poyraz, H. (2013). Değerlerin kuruluşu ve yapısı. R. Kaymakcan & S. Kenan & H. Hökelekli & Ş. Arslan & M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi* içinde (s.81-88). İstanbul: Dem.
- Prencipe, A. & Helwing, C. C. (2002). The development of reasoning about the teaching of values in school and family contexts. *Child Development*, 73(3), 841-856.
- Refshouge H. A (2004). Values in nsw public schools. New South wales: Department of education and training.
- Safran, M. (2015). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. B. Tay & A. Öcal, (Eds.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 2-16). Ankara: Pegem Akademi.

- Schwartz B. & Shalom H. & Bilsky, Wolfgang (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 550-562.
- Soykan, Ö. N. (2013). Genel geçer bir ahlak olanaklı mıdır? R. Kaymakcan & S. Kenan & H. Hökelekli & Ş. Arslan & M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi içinde* (s.45-55). İstanbul: Dem.
- Sönmez, V. (1997). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, A. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminde medya okuryazarlığı. S. Şimşek (Ed.), *Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenleri için sosyal bilgiler öğretimi içinde* (s.172-217). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tahiroğlu, M. (2011). *İlköğretim 4. Sınıf sosyal bilgiler dersinde doğa sevgisi, temizlik ve sağlıklı olma değerlerinin öğretimi ve değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının belirlenmesi*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu. (2011). Türkçe sözlük. Ankara: TDK.
- Ulusoy, K. (2016). Tarih öğretmenlerine göre Türkiye’de birlik beraberliğin güçlenmesi ve uzlaşma kültürünün geliştirilmesi sürecinde gerekli ortak değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 14(32), 103-126.
- Uysal, V. (2013). Yetişkinlerde dindarlık ve değerler: dinî hayat, değer tercihleri ve kadına bakış eğilimleri. R. Kaymakcan & S. Kenan & H. Hökelekli & Ş. Arslan & M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi içinde* (s.215-239). İstanbul: Dem.
- Ülken, H. Z. (2016). Bilgi ve değer. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Üstündağ, A. & Doğan, Ö. (2016). 10-14 yaş arası gençlerin televizyon izleme alışkanlıkları ve çok izledikleri diziler. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 16(43), 77-97.
- Wiel Veugelers (2010). Different ways of teaching values. *Educational Rewiev*, 52(1), 37-46

- Yalın, F. A. (2017). *Sosyal bilgiler programlarının bazı değerlerinin öğrencilerce kazanım düzeyi: suriyeliler örnekleme*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Yaşar, M. & Paksoy, İ. (2011). Çizgi filmlerdeki saldırgan içerikli görüntülerin, çocukların serbest oyunları sırasındaki saldırganlık düzeylerine etkisi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 279-298.
- Yavuz, İ. (2018). *Sosyal bilgilerde vatanseverlik değerinin kazandırılmasında farklı ülke uygulamaları (ABD, Kanada, Singapur, Türkiye)*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Yavuz, Ş. (2013). Değerlerin şeceresi, doğası, sınırı ve devamlılığı: Değerlerin dinî ve sosyal karakteri ve sürekliliği. R. Kaymakcan & S. Kenan & H. Hökelekli & Ş. Arslan & M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi* içinde (s. 89-110). İstanbul: Dem.
- Yavuzer, H. (1982). Ülkemizdeki Televizyon Yayınları ve Çocuk. *Eğitim ve Bilim*, 7(37), 27-32.
- Yeşil, R., & Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 65-84.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, R. (2018). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatanseverlik ve sosyal bilgiler derslerinde vatanseverlik eğitimi hakkındaki görüşleri*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Yılmaz, R. (2017). *Ortaokul sosyal bilgiler eğitiminde Safahat'ın değerler eğitimi açısından incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Zarrillo, J. J. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminin ve öğreniminin geçmişi, bugünü ve geleceği. J. J. Zarillo, Sosyal bilgiler öğretimi ilkeler ve uygulamalar (B. Tay & S. B. Demir, Çev.) içinde (S. 2-19). Ankara: Anı.

Ziebertz, H. G. (2013). Çok kültürlü bir toplumda değerler eğitimi modelleri. R. Kaymakcan & S. Kenan & H. Hökelekli & Ş. Arslan & M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi* içinde (s. 445-466). İstanbul: Dem.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..